

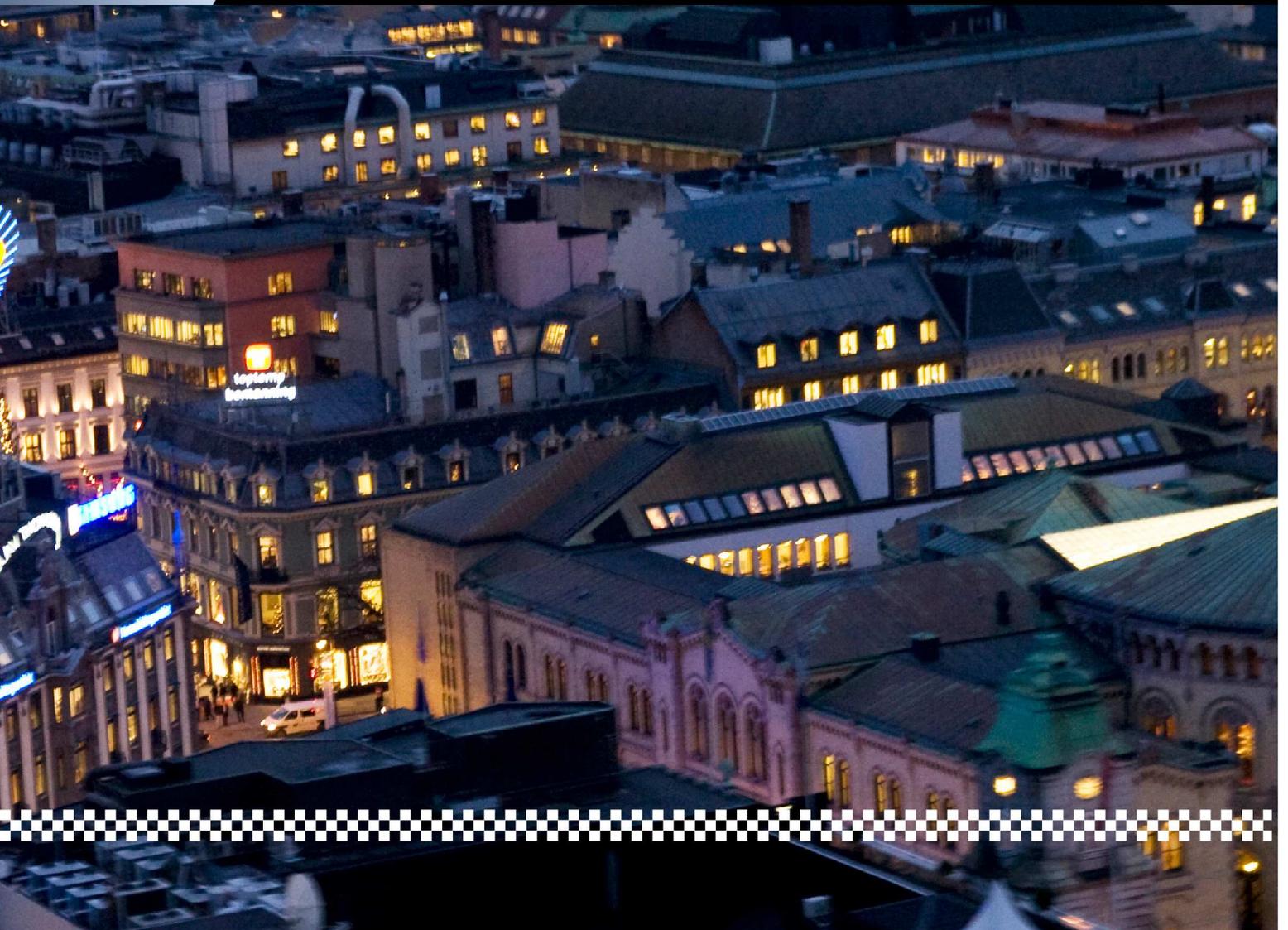

POLITIET
OSLO POLITIDISTRIKT

VOLDTEKT I DEN GLOBALE BYEN

– Endringer i anmeldte voldtekter og seksualkultur i Oslo

Marianne Sætre og Veslemøy Grytdal, Strategisk stab
Oslo politidistrikt, mai 2011

ISBN 978-82-8228-012-9

Forord

Denne rapporten er utarbeidet ved Oslo politidistrikts strategiske stab og omhandler alle voldtekter registrert ved politidistriktet 2010. Den er utformet for å danne et grunnlag for distriktets forebyggende arbeid mot voldtekt. Den er mer drøftende og problematiserende enn tidligere rapporter. Som del av det forebyggende siktemålet håper vi dermed å bidra til å skape debatt blant de unge og blant fagfolk.

Anmeldte voldtekter utgjør kun en mindre del av alle voldtekter som begås og bildet de gir kan være svært skjevt i forhold til det reelle bildet. Politidistriktet tar imidlertid denne typen lovbrudd svært alvorlig og ønsker å nytte seg informasjonen fra anmeldelsene. Disse er blant de få inntakene til kunnskap om denne skjulte og truende formen for lovbrudd. Analysene har også gitt innsikt i etterforskningen av sakene. Det er ofte et betydelig arbeid som legges ned for å belyse disse kompliserte sakene best mulig. Materialet fra 2010 har ifølge analytikerne vært utfordrende å analysere, og de ønsker å takke alle kloke hoder som har kommet med innspill og hjulpet til med tolkning av materialet.

Sveinung Sponheim

Visepolitimester

Oslo politidistrikt 2011

INNHOILDSFORTEGNELSE

FORORD	3
INNLEDNING	6
TIÅRET: VOLDTEKT OG SEKSUALKULTUR I OSLO SOM GLOBAL BY.....	6
DET JURIDISKE VOLDTEKTSBEGREPET	7
2010: MANNSSJÅVINISME ELLER KVINNEDOMINANS?	8
RAPPORTENS VINKLING OG PROBLEMSTILLINGER	10
METODE	13
UNDERSØKELSESMATERIALETS KILDE OG UTVALGET AV SAKER.....	13
DEN KVANTITATIVE METODEN.....	13
DEN KVALITATIVE FORTOLKNINGEN	14
ANONYMISERING.....	16
BEGRENSNINGER VED MATERIALET – MØRKETALL OG BEGRENSET GENERALISERINGSVERDI.....	16
ADVARSEL MOT ÅRSAKSKONKLUSJONER	17
ANMELDTE VOLDTEKTER I 2010	19
OSLO - EN VOLDTEKTSHOVEDSTAD?	19
TYPISKE SAMMENHENGER	21
ANMELDESESTIDSPUNKT OG ANMELDELSERGRUNN – HISTORISKE FORANDRINGER.....	29
OMSTENDIGHET OG MAKTMIDDEL	30
RELASJONEN MELLOM FORNÆRMEDE OG GJERNINGSMA NN	34
GJERNINGSSTED OG TIDSPUNKT	36
POLITISTASJONSKRETSET.....	36
GJERNINGSSTEDET	39
AVSTAND MELLOM GJERNINGSSTED OG BOPEL.....	44
GJERNINGSTIDSPUNKT	47
GJERNINGSPERSON	49
KJØNN - GJERNINGSPERSON	49
ALDER - GJERNINGSPERSON	49
STATSBORGERSKAP OG LANDBAKGRUNN – GJERNINGSPERSON	52
RUS OG PÅVIRKNING – GJERNINGSPERSON.....	56
GJERNINGSPERSONENES PROFIL FOR ARBEIDSLIV- OG UTDANNINGSTILKNYTNING.....	57
BELASTNINGSBAGGRUNN; VIKTIMISERING, PSYKIATRI OG KRIMINELL BAKGRUNN.....	59
FORNÆRMEDE	61
KJØNN.....	61
ALDERSPROFIL - FORNÆRMEDE.....	61
STATSBORGERSKAP OG LANDBAKGRUNN - FORNÆRMEDE.....	62
RUS OG PÅVIRKNING - FORNÆRMEDE.....	64
PROSTITUSJON - FORNÆRMEDE.....	66
FORNÆRMEDESPROFIL FOR ARBEIDSLIV- OG UTDANNINGSTILKNYTNING.....	67
REVIKTIMISERING, KRIMINELL OG PSYKISK BELASTNING.....	69
MEDISINSK HJELP.....	70
SAKSAVGJØRELSER OG BEHANDLINGEN AV STRAFFESAKENE	73

SAKSBEHANDLINGSTIDEN OG OPPKLARINGSPROSENTEN.....	74
STATUS I SAKSBEHANDLINGEN FOR VOLDTEKTSANMELDELSENE 2010.....	75
HENLEGGELSENE.....	76
FORNÆRMEDE-UTFORDRINGER I SAKSBEHANDLINGEN.....	79
ANMELDESESGRUNNER OG NYE FORVENTNINGER TIL VOLDTEKTSBEGREPET.....	81
OPPSUMMERENDE OM VOLDTEKT I DEN GLOBALE BYEN.....	86

Innledning

Tiåret: Voldtekt og seksualkultur i Oslo som global by

Globaliserte byer er sentre for kapital, kompetanse, arbeid, utdanning, salg, design og kunst. De trekker også til seg et bredt spekter av befolkningsgrupper, forbruksvarer og underholdningstilbud. Som global by representerer Oslo et mangfold av kulturer, som også følger ulike tradisjoner og normer for kjønn- og seksualitetsforståelse¹. Kulturvariasjonene kan ha etniske røtter, være forbundet med ulike generasjoner, samt variere med sosiale statuser, posisjoner og livsstiler. De kan være både politisk og/eller religiøst formulert. Når utsnitt av virkeligheten løftes over i en juridisk sammenheng og rammes inn av det juridiske begrepet om voldtekt, er det dermed en rekke ulike sosiale situasjoner, institusjoner, konflikter, forventninger og normsystemer som er aktualisert. Den globaliserte og digitaliserte byens møter er langt mer sammensatte og kompliserte enn det som var tilfelle i det mer ensartede samfunnet tidligere. Rommet for misforståelser, uheldige og truende grensekrenkelser er stort. Samhandlingen krever tydelig kommunikasjon og stor kulturell tolkningskompetanse. Hvordan grenseoppgangene settes mellom fomørmelser, krenkelser og overgrep er til dels like varierende, men preges også av fryktnivået og hvor stor man tror voldtektsrisikoen er i forskjellige byrom². Tolkninger av omverdenen er sensitive for medieoppslag og kulturelle stemningsbølger. Voldtekt kan virke som et enkelt begrep, men både opplevelsen av overgrep og valget om å anmelde disse viser i realiteten til et mangfold av sosiale fenomener og utfordringer.

Denne rapporten presenterer en analyse av anmeldelser for voldtekt og forsøk på voldtekt registrert i Oslo politidistrikt i 2010. Tilsvarende undersøkelser har tidligere blitt laget på grunnlag av anmeldelser i 2000, 2001, 2004 og 2007³. Undersøkelsene dekker nå til sammen en periode på ti år. Målet med voldtektsundersøkelsene har vært å bygge opp et materiale over tid og følge både samfunnsutvikling og endring i straffesaksbehandling når det gjelder voldtekt. Oslo politidistrikt gjennomfører med jevne mellomrom liknende analyser også for anmeldte voldslovbrudd og for ran. I årets rapport er det lagt særlig vekt på å problematisere noen av effektene de samfunnsmessige bevegelsene rundt seksualitet synes å slå ut i når det gjelder anmeldelser av voldtekt.

Tiårets betydelige endringer i seksuell kultur kan ikke minst knyttes til IT-teknologi og de mer intense grensekryssende utvekslingene av alle slag. Dagens unge voksne er den første generasjonen som har vokst opp med fri tilgang til de fleste former for pornografi gjennom Internet og samtidig lett tilgjengelige prevensjonsmidler⁴. Noen av seksualkulturens mer liberale holdninger deles antakelige på tvers av generasjoner, så som økt toleransen for homofili, mens generasjonskløften kan være betydelig i holdning til andre seksuelle varianter av relasjoner og teknikker. Den samme splittelsen i holdninger kan gjelde

---

¹ Sassen, S (2008): Globaliseringens sosiologi, Pax, Oslo

² Auren, T.B. (1999): Fryktens sted – kvinners opplevelser av Oslos offentlige byrom, Sosiologi i dag, 4, 91-110

³ Se for eksempel: Grytdal & Meland (2008): Voldtekt i Oslo 2007; Gjennomgang av sentrale data fra anmeldte voldtekter ved Oslo politidistrikt, Oslo politidistrikt

⁴ Angrepillen er ny for tiåret, en såkalt nødprevensjon, som kan kjøpes reseptfritt på apoteket og fra 2010 av også på bensinstasjoner og dagligvarebutikker.

kommersialisering av seksualiteten til mote-, media og underholdningsindustrien⁵. Samtidig med liberaliseringen har subkulturer med strenge kjønnsdelte normer og moralbegreper for seksualitet en betydelig plass i bybildet, ikke minst i sterkt religiøse befolkningsgrupper. Forventningene til aktive, grenseløse liv på det seksuelle feltet – også for unge kvinner, lever parallelt med mer tradisjonelle normer om troskap og forventninger om avholdenhet inntil ekteskapet. Oslo har utviklet en pluralistisk og til dels motsetningsfull seksualkultur.

Virkelighetens kjønnsroller på den seksuelle arenaen er ofte langt fra de viktorianske forventninger om kvinners uskyldige kyskheter og menns ukontrollerbare drifter, som voldtektsbegrepet har historiske røtter i. Yttergrensene for hva som regnes som legitimt og lovlig i dette feltet er imidlertid fremdeles satt primært ut fra hensynet til kvinner og barns interesser. Disse er formulert i tråd med internasjonal rett til forsvar av deres menneskerettigheter⁶. Det er imidlertid også langs disse kjønns spesifikke målsetningene for voldtektsparagrafen at problematiseringer er kommet til uttrykk. Antakelig er spenningene ofte forbundet med ambivalensen mellom det konservative synet på kvinner som kyske offer for mannlige drifter og dagens dominerende forventninger om aktive kvinner og disiplinerte menn på det seksuelle feltet. Vi vil i denne rapporten benytte anmeldelsesdata fra Oslo politidistrikt 2010 og tiårsperioden forut, til å belyse noen av disse problemstillingene. Dette kan bidra til å styrke det empiriske grunnlaget for vurdering av utviklingen og formulering av forebyggende strategier og tiltak mot overgrep. Det kan også åpne et rom for refleksjon rundt selve voldtektsbegrepet og muligheten for at dette som juridisk begrep blir vel snevert i forhold til å fange opp det liberaliserte og globaliserte samfunnets seksuelle krenkelser.

Det juridiske voldtektsbegrepet

I tråd med menneskerettighetene på det seksuelle feltet har Norge totalforbud mot formidling og besittelse av barneporno, en egen handlingsplan og lov mot internasjonal kjønnshandel (§ 224, revidert i 2003 og 2006), og i 2009 trådte loven med kriminalisering av sexkjøp i kraft, i samsvar med det svenske forbudet som har eksistert i flere år. I Odelstingsproposisjon nr 22 (2008-2009) om endringer i straffeloven 20.mai 2005 drøftes de rettslige tilpasningene i straffeloven til seksuallovbruddene. Kapittel 7.5 *Voldtekt* omhandler særlig en drøfting av selve voldtektsbegrepet knyttet til det man kan kalle voldtektsparagrafens minimumskrav. Dette gjelder voldsbetingelsen ved å definere noe som voldtekt, som i 2000 ble utvidet til også å gjelde ”truende adferd”⁷. Videre omhandler det spørsmålet om lemping på samtykkekravet slik at både uaktsomme og grovt uaktsomme tilfeller av seksuell omgang, der fornærmede

---

⁵ På underholdningsfronten har befolkningen i dette tiåret bla.a. diskutert de eksplisitte sexscenene i *Big Brother*, i *Sex and Singelliv* i New York, *Paradise hotell* og sexinformasjonen for ungdom i programmet *Trekant*.

⁶ Se bl.a. FNs kvinnekongresskonvensjon (1979), FNs barnekonvensjon med tilleggsprotokoller (25.mai 2000), FNs konvensjon mot grensoverskridende kriminalitet (2000), Den Europeiske menneskerettskonvensjonen, Europarådets konvensjon om beskyttelse av barn mot seksuell utnyttning og seksuelt misbruk, Europarådets konvensjon mot datakriminalitet (2001), Europarådets konvensjon mot menneskehandel (2005)

⁷ Ot.prop. 28 (1999-2000)

er passiv og ikke gir aktivt samtykke til forholdet, også skal inkluderes i begrepet voldtekt. Departementet uttrykker her at de tar som en selvfølge at all seksuell kontakt skal være basert på frivillighet, men at dette ikke betyr at alle tilfeller av seksuell omgang uten reelt samtykke må defineres som voldtekt (7.5.1.5). De velger dermed å holde seg til konklusjonen fra Odelstingsproposisjonen i 2000 og lovbudets 4. ledd som inkluderer grov uaktsomhet i voldtektsbegrepet. Etter de siste endringene av 10. januar 2003 og 25. juni 2010 for Straffeloven av 1902 heter det i § 192 mot voldtekt (og forsøk på voldtekt, jfr. § 49) som følger:

1. ledd: Den som

- a) skaffer seg seksuell omgang ved vold eller ved truende atferd, eller*
- b) har seksuell omgang med noen som er bevisstløs eller av andre grunner ute av stand til å motsette seg handlingen, eller*
- c) ved vold eller ved truende atferd får noen til å ha seksuell omgang med en annen, eller til å utføre tilsvarende handlinger med seg selv,*

straffes for voldtekt med fengsel inntil 10 år. Ved vurdering av om det er utøvd vold eller truende atferd eller om fornærmede var ute av stand til å motsette seg handlingen, skal det legges vekt på om fornærmede var under 14 år.

2. ledd: Straffen er fengsel i minst 3 år dersom

- a) den seksuelle omgang var samleie (jfr. §206), eller*
- b) den skyldige har fremkalt en tilstand som nevnt i første ledd bokstav c for å oppnå seksuell omgang*

3. ledd: Fengsel inntil 21 år kan idømmes dersom

- a) voldtekten er begått av flere i fellesskap*
- b) voldtekten er begått på en særlig smertefull eller særlig krenkende måte,*
- c) den skyldige er straffet etter denne bestemmelsen eller etter § 195 eller*
- d) den fornærmede som følge av handlingen dør eller får betydelig skade på legemet eller helse. Seksuelt overførbar sykdom og allmennfarlig smittsom sykdom, jfr. Smittevernloven § 1-3 nr. 3 jfr. Nr. 1, regnes alltid som betydelig skade på legemet eller helse etter denne paragrafen.*

4. ledd: Den som ved grov uaktsomhet gjør seg skyldig i voldtekt etter første ledd, straffes med fengsel inntil 5 år. Foreligger omstendigheter som nevnt i tredje ledd, er straffen fengsel inntil 8 år.

2010: Mannsjåvinisme eller kvinnedominans?

I januar 2008 la det såkalte Voldtektsutvalget fram sin utredning *Fra ord til handling*.⁸ Mandatet til utvalget gikk blant annet ut på å utrede tiltak til bedre oppfølging av personer som blir utsatt for voldtekt, samt å se på omfanget av voldtekt (herunder mørketall). På den strafferettslige arenaen ble det uttrykt skepsis til

---

⁸ NOU 2008:4. *Fra ord til handling. Bekjempelse av voldtekt krever handling*. Oslo: Departementenes servicesenter, Informasjonsforvaltning.

den relativt høye andelen av henleggelse i Norge⁹. Man fryktet at dette har vært en indikator på mannsjåvinistisk nedprioritering av lovbrudd som rammer kvinner, mistro til voldtatte kvinners historier og dårlig kvalitet på etterforskningen.

Samtidig og i etterkant av de politisk og juridisk styrte grepene om voldtektsfeltet, har flere innspill til diskursen kommet fra ulike hold i løpet av 2010 både her i Oslo og utenfor. Mediene valgte dette året å slå opp med store overskrifter om ukontrollerte mengder av overfallsvoldtekt i Oslo. Det ble lagt vekt på beskrivelsen av gjemingsmennene som utlendinger og av fremmed etnisk herkomst. Byen ble beskrevet som en ”voldtekts hovedstad”. Frykten for voldtekt økte og ble knyttet til fremmedfrykt. Liknende tendens opplevde de i Sverige i løpet av dette året, bl.a. med store avisoppslag da BRÅ meldte om en betydelig økning (25%) i anmeldelsene for voldtekt første halvår.¹⁰ En motsatt og langt mer skeptisk holdning kom samtidig til uttrykk i debatt-tråder på sosiale medier og på tvers av landegrensene – mye i forlengelsen av Assange-saken.¹¹ Påstander, også av mer eller mindre konspiratorisk karakter, spredte seg om både Sverige og Norge som rettsløse land for menn. Man mente at kvinner i disse landene nå kan angri mennene som voldtektsforbrytere og få rettslig støtte for dette, selv om de frivillig har inngått i de seksuelle forbindelser eller sårar kan ha lokket mennene inn i honningfeller. Terskelen for voldtektsanklager var, ifølge enkelte debattanter, blitt lavere. De mente av voldtektsanklager var blitt til hevnjerrige, angrende eller ansvarsfraskrivende kvinners verktøy og en trussel mot alminnelige menn.

Turbulensen rundt voldtekter, hva enten det gjelder kvinners eller menns rettsvern og rettssikkerhet, har bidratt til politiske styringsgrep. Justisministeren har kalt voldtekt for ”nesten-drap” og har understreket at kvinner skal kunne bevege seg trygt i Oslo. Samtidig er det fra politisk hold presisert at ansvaret for forebyggingen er politiets og ikke kan overlates til borgervern. I særdeleshet skal kvinnen selv ikke tillegges ansvar for ugjemingen. Oslo politidistrikt ble i Stortingsproposisjon 1 F for 2010-2011¹² bedt om å utarbeide en forebyggende strategi mot voldtekt i 2011. Den herværende rapporten er ment som et grunnlag for strategien om slikt kunnskapsstyrt og proaktivt politiarbeid.

Undersøkelsen av voldtekter anmeldt til Oslo politidistrikt 2010 er av overstående grunn preget av et utvidet batteri av variabler som er av relevans for forebyggende innsatser mot voldtekt. En slik vinkling krever et større innslag av både teoretisk og fenomenologisk forståelse av de konflikter og dramaer som utspiller seg mellom aktører i den sivile verden og som løftes inn i den juridiske verden som ”voldtekt”. Først med et differensiert og nyansert bilde av de ulike fenomenene som befinner seg bak voldtektsbegrepet kan forebyggings tiltak få spesifiserte og målrettede utforminger. Årets rapport er dermed preget av mer kvalitativ, fenomenologisk lesning av anmeldelsene enn tidligere rapporter. Konsekvensen av dette er at gjennomgangen av data legger til grunn at voldtektsfeltet omhandler 4 hovedtyper eller sosiologiske ”idealtyper” av voldtekt; festrelaterte voldtekter, relasjonsvoldtekter, sårbarhetsvoldtekter og overfallsvoldtekter. Det understrekes at det med ”idealtyper” ikke henvises til noe

---

⁹ Se side 43 i NOU (2008): Fra ord til handling, samt Hennum (2004): Den rettslige behandlingen av voldtekt. Hvorfor har Norge fått kritikk av FN? Tidsskriftet Materialisten nr. 1

¹⁰ <http://svt.se> 12. august 2010 og BRÅ – Brottsforebyggende rådet. Veksten ble deretter redusert og endte ved årsskifte med en mindre økning.

¹¹ Wikileaks leder, Julian Assange, ble anmeldt, internasjonalt etterlyst, pågrepet og arrestert for voldtekt av to svenske unge kvinner i 2010. Debatten gikk bl.a. på nettforumet prataomdet.se. Debatten er omtalt på <http://www.minervanett.no/2011/04/13/tidenes-beste-sex/>

¹² Stortingsprop. 1 F 2010-2011 for budsjettåret 2011, Det Konglige Politi- og Justisdepartement.

normativt, men til rendyrkede og forenklede modeller av former for samhandel. Her er det konkrete mangfoldet av detaljer fra virkelighetens relasjoner fjernet og stilisert.¹³

Ut fra den politiske anmodningen har årets analyse tatt ekstra hensyn til den forebyggende hensikten og løfter forebyggingsmodellen tydeligere fram enn i de foregående undersøkelsene. Med kunnskap om alle sider av det såkalt ”*kriminogene triangel*”¹⁴ foreligger også en mulig basis for å utforme målrettede og effektive preventive tiltak. Ved siden av data om selve de kriminelle handlingenes karakter, er dataene fra anmeldelsene hentet ut og systematisert for best mulig å belyse triangelens tre mulige innsatspunktene for forebyggende tiltak: 1) data om den lovbruddssituasjonen (gjemingssted/-tid) 2) data om gjemingsmann 3) data om fornærmede.

Rapportens vinkling og problemstillinger

Intensjonen med Oslo politidistrikts analyser av både ran, vold og voldtekt har alltid vært å skape en tett forståelse av kriminalitetsutviklingen for lovbrudd med tanke på forebygging, især for de som rammer den enkelte innbyggers integritet og sikkerhet. Årets rapport er brukt til å belyse noen av det siste tiårets kjernesporsmål og følgende problemstillinger berøres i gjennomgangen av data:

➤ *Oslo en voldtektshovedstad? Grunnlaget for frykt og alarmberedskap*

I media har Oslo politidistrikt blitt omtalt som en voldtektshovedstad med høy risiko for voldtekt, især overfallsvoldtekt. Det er også disse voldtektene som best stemmer overens med det viktorianske bildet av uskyldig offer og ond gjemingsmann, og som lett fremmer fryktfølelser og krav om alarmberedskap. Omtalen må imidlertid begrunnes empirisk og fordrer dokumentasjon om omfanget av og vekst i antallet voldtekt. Overfallsvoldtekter er beskrevet som ”en kvinnes verste mareritt” og det er kjent at slike erfaringer kan utløse dødsangst¹⁵. Men også her kreves dokumentasjon på hvilken fare som reelt er forbundet med typer voldtekter. Er det grunnlag for å kalle alle voldtekter for nesten-drap eller er dette i mange tilfeller misvisende? Det kan sågar hende at andre voldtektstyper, for eksempel relasjonsvoldtektene, er vel så voldelige og farlige som overfallsvoldtektene. Kan hende er andre lovbrudd enn voldtekt farligere for livet, for eksempel personran og legemsbeskadigelse. Man kan også hevde at andre følelser enn dødsangst og som i større grad oppstår i andre typer voldtekt, over tid kan være mer problematiske enn overfallsvoldtektens situasjonsbetingede dødsangst. For eksempel vet vi fra voldsforskning og forskning på overgrep mot barn at utvikling av senskader er komplekst. Overgrep som kjennetegnes av at den fornærmede aktivt har initiert til handlingen, kan for eksempel utløse dyptgripende selvbredelse, skyld- og skamfølelser.¹⁶

---

¹³ Her benyttes idealtypologeringen som Max Weber la grunnlaget for rundt forrige århundreski fte.

¹⁴ Se Clark, V. & Eck, John (2003): *Become a Problem Solving Crime Analyst*, Jill Dando Institute of Crime Science. For norsk beskrivelse, se Sætre, M. (2007): *Analyser av kriminalitet – en innføring i data og metoder i samfunnsvitenskapelige og strategiske kriminalanalyser*, Høyskoleforlaget .

¹⁵ Dahl, S. (1993): The Trauma of Rape – A Description of the Stressors, I *Nordisk sexologi*, 11:144-164

¹⁶ Sætre, M (1997): *Kategorisering og spesifisering av voldsfeltet*, Kompetansesenter for voldsofferarbeid, HiO-notat nr. 30 og (1997): *Samfunnsproblemet som ”forsvant”*, Tidsskrift for norsks psykologforening, 34, 53-61

➤ ***Ekstra risiko med personer med annen landbakgrunn?***¹⁷

De siste årene er det blitt lagt stor vekt på at personer med utenlandsk landbakgrunn har vært overrepresentert blant de anmeldte voldtektsmennene. I media har dette framstått som en slags mystisk forklaringsvariabel, som har vært ekstra egnet til å skape frykt. Lite dokumentasjon og forskningsbaserte teorier har blitt utviklet og/eller publisert om hvorfor denne egenskapen er knyttet til hendelsesforløp eller mellommenneskelige prosesser som ender med voldtektsanmeldelse. Monsterbilder av fremmede og uforståelige gjerningsmenn har dermed fått godt spillerom. I rapporten forsøker vi å komme bak overflaten av overrepresentasjon og beskrive nærmere både likhetstrekk, nyanser og variasjoner i hva personer med bakgrunn fra Norge, Europa og andre kontinenter anmeldes for. Målet er å erstatte feilaktige risikobeskrivelser med nøkterne vurderinger av empiriske data, samt åpne opp et rom for utvikling av testbare teorier om mekanismer bak voldtekt.

➤ ***Endring i seksualkultur bak voldtektsbegrepet?***

I seg selv er voldtektsbegrepet dramatisk og vekker assosiasjoner til livstruende, grovt integritetskrekkende og angstskapende opplevelser. Begreper om ”offer” og ”gjemingsmenn” hører sammen med voldtektsbegrepet, og er selv forknippet med forestillinger om offerets passivitet og uskyld på den ene siden og gjerningsmannens aktivitet, handlingsdyktighet og tvang på den annen. Stereotypien er derfor ganske enkel; den dyrisk driftsdrevne gjemingsmann mot den passive, uskyldsrne kvinnen. I kontrast til dette viktoriensk bildet har virkelighetens seksualitet endret seg dramatisk det siste tiåret. Dette kan også ha gitt rom for krenkelser knyttet til en ny aktiv kvinnerolle på den seksuelle arenaen og en passiv mannsrolle. Flere samfunnsforskere og sexologer har dokumentert endringene og begrepsatt dem både som del av en allmenn liberaliseringstendens og som en særlig seksualisering av kvinner. I 2005 beskrev sosiologen Willy Pedersen blant annet hvordan unge kvinner er blitt aktive, initiativtaker og mer krevende på den seksuelle arenaen. De unge mennene har derimot ikke riktig klart å følge opp endringen med å møte kvinnene emosjonelt. Sosiologen Hanne Helseth beskrev i 2010 det siste tiårets seksualisering som preget av mindre skam og større åpenhet, men mente også mye handlet om nye typer kontroll av kvinner i form av utenfra-bedømmelser og ryktespredning. Kvinnens nye seksualitet handler derfor mye om en utvendig iscenesettelse av seg selv som sexy – som må balanseres fint opp mot det å framstå som ”hore”. Den nye mannen er, ifølge samfunnsforskeren Sveinung Sandberg, blitt mer passiv, de venter på kvinnens initiativ, og de søker bekreftelse gjennom å gi henne seksuell tilfredsstillelse. Sexologen Gro Isachsen mener liberaliseringen av seksualkulturen, med den aktivt seksualiserende kvinnen, får ulikt utfall for ulike kvinner. De som er trygge på sin kropp og identitet tør å sette grenser og stille krav om sex på egne premisser, mens andre forsøker å leve opp til pornoideal og går inn i en gråsoner der overgangen mellom seksuell utlevelse og overgrep er uklar.¹⁸ Også voldtektsanmeldelsene de siste 10 årene har vært

---

¹⁷ I rapporten legges definisjonen fra Statistisk sentralbyrå (SSB) til grunn når vi skiller mellom norsk og ikke-norsk og mellom etnisk landbakgrunn: Dersom minst en av foreldrene er født i Norge er personen definert som norsk og med norsk landbakgrunn. Dersom begge foreldrene er født utenfor Norge er personen definert som ikke-norsk og med annen landbakgrunn. Det presiseres at sammenlikning mellom populasjonen i rapporten mot befolkningen som bor i Oslo blir mangelfull og misvisende siden det til enhver tid befinner seg mange utlendinger i Oslo på midlertidig basis (som arbeidskraft, studenter, turister, konsulenter, kunstnere osv.)

¹⁸ Pedersen, W. (2005) *Nye seksualiteter*, Universitetsforlaget, Oslo og Helseth, H. (2010): *Generasjon Sex*, Manifes forlag, Oslo, samt Isachsen, Gro (2010): *Mer Lyst*, Cappelen Damm, Oslo. Se også Sandberg i Kilden; www.kilden.no 12.12.2007, samt artikkel om liberaliseringen av sex siste tiåret i Thue, K. (2011) Tidenes beste sex, i *Minerva* 13. april <http://www.minervanett.no/2011/04/13/tidenes-beste-sex/>

preget av den nye seksualkulturen. I denne rapporten vil vi forsøke å synliggjøre hvordan endringer i kvinner og menns livsformer også endrer innholdet bak voldtektsbegrepet og dermed utfordrer dette.

➤ ***Økning i anmeldelsesandelen av voldtekter – allment?***

I mange år har det vært formulert som et kriminalpolitisk mål å få flere kvinner til å anmelde overgrep de utsettes for slik at lovens tiltenkte avskrekkende effekt blir reell. For vold i familien og privatlivet er det totalt beregnet at mørketallet utgjør 85-95%.¹⁹ Kun et mindretall anmeldes til politiet. Det er antatt at skam og skyldfølelse, lojalitetsfølelser overfor overgriper og frykt for represalier er med på å holde anmeldelsestilbøyeligheten nede. Forsøk på å senke terskelen for anmeldelser kan ha slått ulikt ut og kanskje nådd ikke-intenderte grupper. Videre kan liberaliseringstendensen i den seksuelle kulturen ha endret anmeldelsesmønsteret, ikke bare mengdemessig, men også ved å bidra til at andre relasjoner og utfordringer anmeldes som voldtekt i dag enn tidligere. Kanskje benyttes anmeldelse i noen tilfeller som en erstatning for å dekke nye behov og former for krenkelser. I rapporten ser vi blant annet på grunnene vi finner som motiv for å anmelde.

➤ ***Henleggelsesmengden for høy?***

Dersom det i tillegg til problemet med lav anmeldeshyppighet for enkelte typer voldtekter også finnes et motsatt problem, at noen hendelser anmeldes som voldtekt som ikke tilfredsstiller den juridiske definisjonen og minstekravene, står man i en situasjon med såkalt ”falske positive”. Innen voldtektsfeltet har man ikke på samme måte som for overgrep mot barn drøftet forholdet mellom ulike anmeldelser; de ”sanne eller falske positive” og de ”sanne eller falske negative”²⁰ Dette kan imidlertid gi grunnlag for en relevant alternativ hypotese for å forklare det høye antallet henleggelse av anmeldelser for voldtekt i Norge. Problemet behøver ikke være mannssjåvinisme i strafferettspleien, men kan like gjerne ha med voldtektslovbruddenes egenart å gjøre. Videre kan det omhandle høye krav til seksuell respekt i kombinasjon med høy tillit til rettsstatens løsning og en påfølgende lav terskel mot å anmelde det man opplever krenkende for en del kvinner i Norge. I så fall vil det anmeldes hendelser og krenkelser som ikke tilfredsstiller de juridiske kravene og intensjonene for straffebudet om voldtekt. I tillegg virker det som om anmeldelser i enkelte tilfeller kan ha fått nye funksjoner som støtte til å håndtere den endrede seksualkulturen. Henleggelsene fungerer da som filter mot ”falske positive” anmeldelser, som er ”falske” i den forstand at de er krenkelser som ikke passer med den tradisjonelle og viktorianske forståelsen av overgrep. Gjerningsmannens rettsikkerhet må vurderes når man etterspør færre henleggelse. Videre tilsier et høyt antall ”falske positive” at det kan være behov for å stille spørsmål til om både dagens lovverk, forebyggende innsatser og offertiltak er tilstrekkelig tilpasset en seksualkultur i endring.

---

¹⁹ NOU (2008:4): *Fra ord til handling. Bekjempelse av voldtekt krever handling*, side 12. Se også Sætre, M (1997): *Omfanget av vold – Gjennomgang av dokumentasjon og resultater*, Kompetansesenter for voldsofferarbeid, HiO-notat nr. 7, s. 41-43.

²⁰ Sanne/falske positive/ eller negative handler om at det reises overgrepsanklager som gjennom etterforskningens avhør og bevis førøvrig viser seg å stemme eller kan avkreftes, eller det forektes overgrep som etterforskningen bekrefter eller avkrefter. Begrepsparet er hentet inn fra medisinsk forskning. Det er blitt benyttet i forskning på kvaliteten av etterforskningen av seksuelle overgrep mot barn, se Myklebust, T. (2005): *Dommeravhør av barn i Norge – intensjon og fakta*, i Egge, M. & Strype, J: *Politirollen gjennom 100 år – tradisjon og endring*, PHS Forskning nr. 2

Metode

Undersøkellesmaterialets kilde og utvalget av saker

Studien tar for seg de 189 anmeldelsene for voldtekt og forsøk på voldtekt som ble registrert i Oslo politidistrikt i 2010. For dette året består vårt undersøkelsesmateriale av 162 anmeldelser av gjennomførte voldtekter og 27 anmeldelser av forsøk på voldtekt. I 2007 ble det tilsvarende anmeldt 196 voldtekter, hvorav 35 forsøk på voldtekt. Enkelte av anmeldelsene handler om historiske forhold som ligger noe tilbake i tid. Materialet avspeiler derfor ikke overgrepssituasjonen for dette ene året.

Kilden for undersøkelsesmaterialet er straffesaksregisteret Strasak. Materialet her oppdateres etter hvert som etterforskningen og saksbehandlingen av anmeldelsene utvikler seg og er derfor stadig i bevegelse. Datamaterialet som undersøkelsen av anmeldte voldtekter 2010 bygger på, ble trukket ut 15.januar 2011. Det avspeiler status i sakene definert innunder voldtektsbegrepet i straffesaksregisteret på akkurat dette tidspunktet.

I tillegg til undersøkelsesmaterialet benyttes ved enkelte problemstillinger også såkalt ”JUS statistikk” Dette er standardiserte og automatisk genererte registerstatistikker i politietaten fra samme kilde som over (Strasak). JU Sen som benyttes er JUS 063, dvs. opptelling av anmeldelser gjort 01.01 påfølgende år, i dette tilfellet 2011. Undersøkelsesmaterialet handler derimot om anmeldelser kodet som voldtekt på uttrekksdato 15.januar, hentet ut fra samme kilde og alle rettsdokumenter som da ligger ved saken i BL.²¹ I kapitler der disse data fra de to utvalgene behandles om hverandre kan totaltallet (N) divergere.²²

Den kvantitative metoden

Samtlige dokumenter i anmeldelsene er gjennomgått og benyttet som kilde til detaljerte informasjon om de anmeldte voldtektenes ytre kjennetegn eller såkalte fakta²³. Hoveddokumentet er anmeldelsens avhør av fornærmede, men også avhøret av gjemingsmann, vitner og andre rettsdokumenter ligger til grunn for systematiseringen. De fleste av opplysningene i denne undersøkelsen er hentet ut av anmeldelsen, hvilket vil si at fornærmede er den primære kilde. Opplysninger om gjemingssted, tidspunkt, ruspåvirkning, m.m. stammer i hovedsak fra disse beskrivelsene fra de fornærmede. Opplysningene som gjelder kjente gjemingsmenn er imidlertid søkt bekreftet fra annet hold, enten fra gjerningsmannen selv ved pågrep eller fra andre dokumenter i straffesaken. Det er verd å bemerke at betegnelsen ”gjerningsmann” her kun viser til status som mistenkt/siktet i straffsaken, og ikke at personen er formelt tiltalt eller dømt. En person kan også telle som gjerningsmann i flere anmeldelser – eller ”forhold”. Rapporten gir et bilde av gjemingsmenn og fornærmede slik de framtrer på tidspunktet for undersøkelsen.

---

²¹ BL er forkortelse for ”basisløsninger”, politiets elektroniske saksbehandlingsverktøy i straffesaksbehandlingen. BL ”mater” Strasak som utgjør et arkiv for sakene. Se Sætre, M. (2007): *Analyser av kriminalitet*, Høyskoleforlaget, side 104.

²² Årsaken er blant annet 3 anmeldelser som ikke er inkludert i undersøkelsesmaterialet da gjemingsstedet var et annet enn Oslo. I tillegg kan det ha skjedd omkodinger i perioden mellom de to tidspunktene for uttrekk, som følge av skritt i straffesaksbehandlingen av sakene.

²³ Faktabegrepet er utbredt innen rettssystemet. I denne rapporten er det kun benyttet i sin sosialkonstruktivistiske betydning som kulturelle kategorier fra differensieringssystemer det hersker stor enighet og samforstand rundt, se for eksempel Bourdieu, P. (2007, side 123): *Viten om viten og refleksivitet*, Pax

Som ved tidligere undersøkelser har vi også i år søkt og systematisert informasjon på variabler som omhandler:

- **Selve den kriminelle handlingen/relasjonen:** Gjerningsstedet, gjerningstidspunkt, bruk av makt-/tvangsmidler, påføring av skade
- **Aktørene i situasjonen;** Kjønn, alder, landbakgrunn, arbeidslivstilknytning, partenes ruspåvirkning, relasjonen mellom partene.

Forsterkningen av det forebyggende siktemålet ved årets voldtektsundersøkelse består i en utvidelse med enkelte variabler som anses relevante med tanke på forebygging. Dette gjelder blant annet:

- **Sosialgeografiske variabler** som angir avstand mellom gjerningssted og aktørens bosted
- **Belastningsvariabler for personenes bakgrunn:** Offererfaringer, kriminell bakgrunn og psykiske fungering.

Der opplysningene ikke har vært tilgjengelig i anmeldelsene og saksdokumentene ellers, er de søkt fram gjennom oppslag i andre tilgjengelige registre, som Folkeregisteret, Arbeidstakerregisteret og Stresak eller SSP²⁴.

Dataene fra straffesaksdokumentene er hentet ut og systematisert gjennom regneark i Excel og videre bearbeidet for deskriptiv statistikk her. Overføring til statistikkprogrammer som SPSS og annet for videreføring av analysene til slutningsstatistikk, er mulig.

Den kvalitative fortolkningen

En begrensning ved tidligere års undersøkelser har vært at voldtektsbegrepet har vært lite problematisert. Noe av grunnen til dette er den allmenne teorifattige statusen som gjelder voldtekt som forskningsfelt. Bildene av voldtekt har dermed blitt lite nyanserte og ikke evnet å beskrive bevegelser i de ulike kulturelle og sosiale fenomenene som anmeldes under begrepet ”voldtekt”. For å bøte på dette inneholder årets voldtektsundersøkelse en større grad av kvalitativ og fenomenologisk lesning og fortolkning av anmeldelsene, i tillegg til den tradisjonelle kvantitative behandlingen av straffesaksdokumentene. Lesningen har gitt opphav til identifikasjon av fire ulike sosiale fenomener som er typiske livssammenhenger som rammer inn de seksuelle erfaringene og gir dem opplevelsesdimensjoner for aktørene. I undersøkelsen rendyrker vi disse til såkalte ”sosiologiske idealtyper”; festrelaterte voldtekter, relasjonsvoldtekter, sårbarhetsvoldtekter og overfallsvoldtekter. Det er især fortolkning av den fomærmedes fortelling som ligger til grunn for begrepssettingen av idealtypene.

Fenomenologisk fortolkning er del av de samfunnsvitenskapelige metodene som gir brede beskrivelser av sosiale fenomener ut fra den mening som aktører legger til handlinger og hendelser. I den kvalitative tilnærmingen til anmeldelsene har man, i motsetning til i den kvantitative bearbeidingene, en empatisk og forstående lesning av livshistorier og hendelser. Man ser virkeligheten innenfra aktørens livsverden. I denne undersøkelsen innebærer den kvalitative lesningen at anmeldelsene behandles som såkalte ”narrativer” eller livshistorier. De er biografiske beretninger om personers liv og den sosiale verden de ser

---

²⁴ Sentrale straffe- og personopplysningsregisteret

og konstruerer seg selv og sine omgivelser innenfor.²⁵ I anmeldelsene blir imidlertid livshistoriene knyttet til en juridisk institusjonell kontekst der identitetene til fortellingens mange aktører tilpasses de institusjonelle kravene og omformuleres til ”fornærmede”, ”mistenkt”, ”siktet”, ”vitne” osv.²⁶ Livshistoriene formuleres videre med tanke på en spesiell institusjonell intensjon; straffesaksbehandlingen. De er derfor også fortolket ut fra at de ikke gir nøytrale eller rene beskrivelser av sosiale fenomener, men er institusjonelt vinklet, vektlagt og fordypet for å få fram det som er av betydning i en straffesak.²⁷ I etterforskningen er for eksempel informasjon av kontrollerbare hendelser og observasjoner viktigere enn subjektets personlige refleksjoner og følelser. Dokumentasjon som belyser og styrker spørsmålet om skyld er viktigere enn det som best kan gi forsoning eller ivareta subjektens psykiske heling, osv. Et forbehold som må tas med hensyn til fortolkningene om seksualkulturen og andre meningsdimensjoner ut fra anmeldelse, er at avhørers formuleringer og ”stemme” også preger historiene. Nye avhørsteknikker og måter å formulere anmeldelsene på gjennom tiåret, gjør også at fortolkninger av historiske endringer blir noe usikre.

Bevisstheten om at anmeldelsene gir et fornærmede-perspektiv medfører at dette metodologisk sett må trianguleres med en tilsvarende innsidig lesning av avhør med mistenkte og siktede. Fortolkningsmåten overfor alle parter har vært den samme, men de fornærmede og gjerningsmannens fortelling har ikke hatt samme funksjon for den videre analysen, der hennes perspektiv har vært premissgivende for begrepsutviklingen og kategoriseringen. Overraskende nok er det ofte slik at begge partenes fortellinger er identiske på hendelsesplanet. Forskjellen mellom partene er i mange tilfeller at hun i ettertid har opplevd hendelsen som voldtekt, mens han har opplevd den som positiv. Ved divergens mellom historiene har imidlertid hans historie ofte fungert som et ”supplement”. I enkelte tilfeller har den bidratt til en korreksjon i forståelsen av hva slags sosialt fenomen som ligger til grunn for voldtektsanmeldelsen.²⁸ Å trekke gjerningsmannens innenfra-perspektiv tydeligere fram i analysen bidrar med noe nytt og kategoriseringer basert på dette bør utvikles mer i senere studier.

Den empatiske lesning av dokumentene i straffesakene er fulgt av en induktivt basert systematisering og typologisering av fortellingenes bærende objektive, kulturelle og subjektive kjennetegn. Til sammen bidrar disse til å rekonstruere en skisse av voldtektene som ulike sosiale fenomener. I skissene er variasjoner mellom sakene på detaljplan abstrahert vekk. Disse rekonstruerte typene ligner det som etter Webers arbeider rundt forrige århundreskifte gjerne blir kalte ”idealtyper” innen sosiologien. Vi mener de fire idealtypiske voldtektene som er identifisert, løfter fram voldtekter som ulike sosiale fenomener og gjør det mulig å analysere endringer i betydningen av disse gjennom de ti årene voldtektsundersøkelsene er utført.

De rendyrkede idealtypene er ikke utfyllende for alle voldtekter som begås. De er på ingen måte heller enkle å systematisere konkrete hendelser etter. I mange tilfeller inneholder en voldtektsanmeldelse

---

²⁵ Andersen, A.S, Dausien, B. & Larsen, K (red.) (2005): Innledning, i *Livshistoriske fortellinger og fortolkende sosialvidenskap*, Roskilde universitetsforlag.

²⁶ Se Andersen, A.S. & Larsen K. (2005): Fritz Schützes teoretiske og metodologiske arbeide, i Andersen, Dausien & Larsen (2005), se over, og Smith, D. (2005): *Institutional Ethnography, A Sociology for People*, Alta Mira Press,

²⁷ Mik-Mayer, Nanna (2005), Dokumenter i interaksjonistisk begrepsramme, i Järvinen og Mik-Mayer: *Kvalitative metoder i et interaksjonistisk perspektiv*, Hans Ritzels Forlag.

²⁸ Dette belyses også i artikkelen til Alheit, Peter (2005): Historier og struktur – metodologiske overvejelser over narrativitet, i Andersen, Dausien & Larsen (2005), se over.

aspekter som gjør at de kunne passe inn i flere av typene. Dette innebærer også at den kategorisering vi har foretatt kan avvike fra andres tidligere vurderinger og kategoriseringer. For eksempel har vi endt opp med et langt lavere antall overfallsvoldtekter enn det som har vært presentert fra politiets side tidligere. Flere av disse har falt inn under våre ”festrelaterte voldtekter”, i ”sårbarhetsvoldtekter” eller også i kategorien ”annet”. Dette er et uttrykk for at overfallsvoldtekt og de andre idealtypene som her er beskrevet ikke er juridiske begreper, men forsøk på å gruppere sammen noen hendelser som ensartede basert på likhet som sosialt fenomen. Imidlertid vil tolkningen av enkelte karaktertrekk alltid avhenge av hvordan hele feltet er forstått, hvilke andre kategorier som eksisterer og hvordan deres karakteristika krysser hverandre.

Idealtypene brukes også som verktøy for å strukturere gjennomgangen av det kvantitative materialet. Til sammen åpner dette for et mer nyansert og spesifisert bilde av voldtekter enn det som har vært vanlig. Underveis i gjennomgangen blir det antydning mulige andre idealtyper dersom gjemingspersonens livsfortelling om historien bak anmeldelsen ble lagt til grunn isteden for den fomærmedes.

Anonymisering

Alle data er anonymisert med mål om at heller ikke den dataene gjelder, skal kunne kjenne seg igjen. Eksempler som gis, for eksempel under beskrivelse av idealtyper, er konstruert. Dette er gjort ved å slå sammen trekk fra flere liknende anmeldelser. Reelle detaljer i sakene er fjernet og eventuelt nye lagt til for å kamuflere likhet med de reelle sakene. Så langt som mulig har vi utelatt å presentere eller kommentere statistikk som omhandler så få saker/personer/forhold at den det gjelder kan kjenne seg igjen.

Begrensninger ved materialet – mørketall og begrenset generaliseringsverdi

Denne rapporten presenterer en analyse av de *anmeldte* voldtektene ved Oslo politidistrikt. Undersøkelsen synliggjør da kun de politianmeldte voldtektenes karakteristika. Det er flere grunner til å tro at disse ikke er representative for alle voldtekter som begås og en analyse av de anmeldte voldtektene gir derfor ikke et helhetlig eller dekkende bilde av alle voldtekter som ble begått i Oslo i 2010. Anmeldte voldtekter utgjør dessuten et relativt lite antall saker per år. Ved oppsplitting i flere kategorier vil antallet enheter tidvis bli svært lave. Dette kan gi store utslag ved prosentivering og bidra til feilaktige inntrykk om forskjeller og differensieringer i materialet.

Ulike former for kriminalitet varierer når det gjelder mørketall.²⁹ Enkelte typer kriminalitet har en lavere sannsynlighet for å bli oppdaget enn andre. Anmeldelsestilbøyeligheten varierer også mellom ulike typer av kriminalitet. Voldtekt har sjelden vitner og foregår ofte i lukkede rom. I tillegg er voldtekt kjennetegnet av lav anmeldelsestilbøyelighet og høye mørketall. Mange voldtekter blir ikke anmeldt til politiet. Det er flere faktorer som bidrar til å forklare dette:

- Skyld- og skamfølelse
- Tradisjonelle maktforhold mellom kjønn

---

²⁹ For mer om mørketall, se blant annet NOU 2008:4 og Sætre, M. (1997): *Omfanget av vold. Gjennomgang av dokumentasjon og resultater*, HiO-notat 7, s. 41-43.

- Voldtekter i nære relasjoner med lojalitetsbånd
- Frykt for reaksjoner fra gjerningspersonen eller fra omgivelsene
- Manglende tillit til politiet og andre etater eller frykt for ikke å bli tatt på alvor

Tradisjonelt har det vært vanlig å anslå at mellom 10% til 15% av samtlige tilfeller av privat vold/overgrep anmeldes til politiet. Det er imidlertid grunn til å tro at anmeldelsestilbøyeligheten kan ha endret seg de senere årene. ”Nettpornogenerasjonen” som nå er blitt voksen, kan være mindre preget av skamfølelser og tabuer om seksualitet. Videre utspiller mye av seksualiteten mellom unge mennesker seg i anonyme relasjoner mellom fremmede, til dels også mellom personer med ulike kulturelle, sosiale og økonomiske referanserammer, der identifikasjon og lojalitet ikke nødvendigvis står sterkt. I gjennomgangen av henleggelsesprofilen mot slutten av rapporten, drøftes nærmere også muligheten for at kommersialisering, liberalisering og egalisering av den seksuelle kulturen kan ha senket terskelen for å anmelde enkelte typer seksuelle forhold som voldtekt til politiet.

Konsekvensen av å ha et ukjent, muligens synkende, men antakelig fremdeles stort mørketall for voldtekter, innebærer at mønstrene som framkommer i denne gjennomgangen av anmeldte forhold, ikke kan generaliseres til å gjelde det generelle bildet. Anmeldelsene kan fange opp og gi et skjevt bilde av situasjonen. Materialet forteller antakelig mer om anmeldelsesadferd i befolkningen enn om hvordan resten av isfjellet som gjelder voldtekter ser ut. Når man skal bygge et kunnskapsgrunnlag for forebyggende strategier og tiltak mot voldtekt bør flere kilder og typer av undersøkelser legges til grunn. I særdeleshet er selvrapporteringsstudier om voldtektserfaringer viktig.³⁰ På den annen side er det ikke mange alternative inntak til kontinuerlig oppdatert og detaljert kunnskap om denne typen overgrep i intime relasjoner. Resultatene i denne analysen kan derfor ikke leses som representative bilder på voldtekter som begås i Oslo, men i stedet forstås som mulige symptomer eller indikatorer på trender og tendenser. Materialet utgjør dermed en kilde til hypoteser om trekk ved en av samfunnets mest skjulte former for kriminalitet.

Advarsel mot årsakskonklusjoner

Teoriunderskudd på voldtektfeltet, både generelt og i Oslo politidistriks egne voldtektsrapporter, har tidvis åpnet for meningsutvekslinger i den offentlige debatten om årsaker til voldtekt. Ofte har disse basert seg på forenklete slutninger om at statistisk overrepresenterte kjennetegn dokumenterer et årsaksforhold. Især har dette vært hyppig med hensyn til variabelen ”etnisk bakgrunn”/”landbakgrunn”, som har gitt uheldig kraft til en forståelse om at kulturell bakgrunn fra andre steder enn Norge skulle innebære en økt voldtektsfare i seg selv³¹. Dataene som samles, systematiseres og presenteres i Oslo politidistriks voldtektsundersøkelser er imidlertid rent deskriptive og sier intet om årsaksforhold.

Overrepresentasjoner handler gjerne om at store kategorier, eller ”containerkategorier” som etnisitet, kjønn osv., gjerne ”fanger” en rekke underliggende problemer og særtrekk. De er ofte statistiske spuriøse variabler som dekker for andre mer spesifikke forklaringer. Disse handler ofte om undergruppers spesielle

³⁰ For eksempel Pape, H. & Stefansen, K. (red.) (2004): *Den skjulte volden. En undersøkelse av Oslobefolkningens utsatthet for trusler, vold og seksuelle overgrep*. Rapport 1/2004. Oslo: Nasjonalt kompetansesenter mot vold og traumatisk stress.

³¹ Se Jerzy Samecki, http://www.svd.se/opinion/brannpunkt/sds-rapport-far-icke-godkant_5193703.svd

livssituasjoner og individuelle fungeringer samt de samfunnsstrukturene som genererer disse. Når overrepresentasjonen av ”fremmede” lettere forstås som tegn på økt risikofaktor enn andre og mer entydige overrepresentasjoner, så som kategoriene ”menn” og ”unge”, har dette antakelig bakgrunn i en viss grad av fremmedfrykt. Verken fremmed landbakgrunn, kjønn ”mann” eller alderen ”ung” kan imidlertid i seg selv forklare voldtekt, for voldtekt er ikke normalt verken i moralsk eller statistisk forstand for noen av kategoriene. Forebyggende tiltak tilpasset slike grovmaskede kategorier blir ofte enten meningsløse eller ineffektive. I forebyggende sammenheng kan overrepresentasjonen primært si noe om hvor man kan lete etter mer spesifikk kunnskap om voldtektsgenererende prosesser, slik at virksomme tiltak kan målrettes til den problemeiende/-bærende gruppe.

For å komme nærmere inn på de mer spesifikke, underliggende årsakssammenhenger kan statistikken som Oslo politidistrikt presenterer bearbejdes videre gjennom slutningsstatistikk. Slik mer avansert statistikk måler styrken i samvariasjoner og i sammenhenger mellom flere variabler. Ellers kan andre metoder komplimentere den herværende undersøkelsen, for eksempel med fokusgrupper, panelstudier og intervjuer blant de overrepresenterte gruppene. Dette kan bidra til en nærmere identifisering av faktorene som utløser situasjoner som oppleves og anmeldes som voldtekt. Politidistriktet oppfordrer til mer forskningsbasert kunnskapsutvikling om voldtekt.

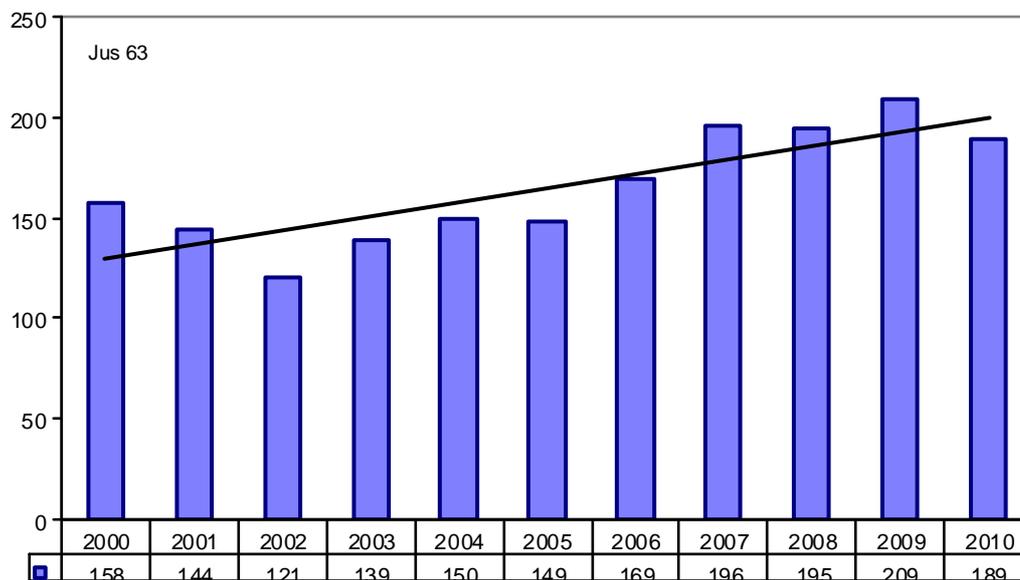
Anmeldte voldtekter i 2010

Oslo - en voldtektshovedstad?

Per 1.januar 2011 var 189 voldtekter anmeldt til politiet for 2010 og registrert med gjemingssted Oslo politidistrikt. Dette representerer 32,2 anmeldelser per 100 000 innbygger i Oslo.³² Til sammenligning ble det anmeldt 457 voldtekter i Stockholms kommune i 2010, hvilket var 55 per 100 000. I København 2010 var antallet voldtekstanmeldelser 184 eller 35,4 per 100 000 innbygger. Sammenlikninger over grenser er ikke uproblematisk, siden både straffebud, statlige ordninger forøvrig og seksuell kultur varierer. Med det laveste antallet registrerte anmeldelser per 100 000 innbygger gir de generelle data imidlertid ikke støtte til påstanden om at Oslo er å betrakte som en ”voldtektshovedstad”.³³

Av 189 anmeldelsene som var registrert og anmeldt med gjerningssted Oslo politidistrikt, omhandlet 27 (14,3%) anmeldelser forsøk på voldtekt. I analysene som følger er 3 anmeldte voldtekter trukket ut av materialet fordi gjemingsstedet eller etterforskning ikke har vært knyttet til Oslo politidistrikt. De 189 anmeldte voldtektene (inkludert forsøk) i 2010 representerer en reduksjon med rundt 10% fra 2009, da 209 voldtekter ble anmeldt til Oslo politidistrikt, hvilket var det høyeste antallet anmeldte voldtekter det siste tiåret. Tendensen er med andre ord synkende og data over politianmeldt voldtekt gir ikke grunn til umiddelbar frykt eller heving av risikovurderingen for denne typen lovbrudd. Situasjonen er den samme i København, som opplevde en reduksjon i antall anmeldte lovbrudd på 11,1% fra 2009, mens Stockholm har hatt en økning på 9%.

Figur 1. Anmeldelser for voldtekt (inkludert forsøk på voldtekt) i Oslo politidistrikt 2000-2010 (med trendlinje).³⁴ Absolutte tall.

³² Basert på Statistisk sentralbyrås tall for antall innbygger i Oslo kommune 2010; 586 860, se www.ssb.no/aarbok/tab/tab-055). Det understrekes at antallet anmeldelser ikke representerer antall personer, da en person kan inngi mange anmeldelser og en anmeldelse kan omhandle flere gjerningspersoner.

³³ Det gjøres spesielt oppmerksom på at anmeldelsestilbøyeligheten kan variere sterkt mellom landene og inkludering av mørketall vil kunne forsterke mønsteret eller rokkere forholdet mellom landene betydelig.

Sammenliknet med andre lovbrudd som krenker og truer menneskers kroppslige integritet og liv, utgjør voldtekt heller ikke den mest omfattende trusselen. I 2010 ble det for eksempel anmeldt 2409 voldstiltfeller og 405 tilfeller av mishandling i familien. Blant voldsanmeldelsene var det også 5 drap og 17 forsøk på drap. Videre ble det i 2010 anmeldt 951 personran med gjemingssted i Oslo politidistrikt, hvorav 216 var kategorisert som grove.³⁵ Kjønnprofilen for hvem som utøver og rammes av voldtekt er imidlertid maksimalt skjevt, og voldtekt skaper en annen grad av frykt for kvinner enn menn.

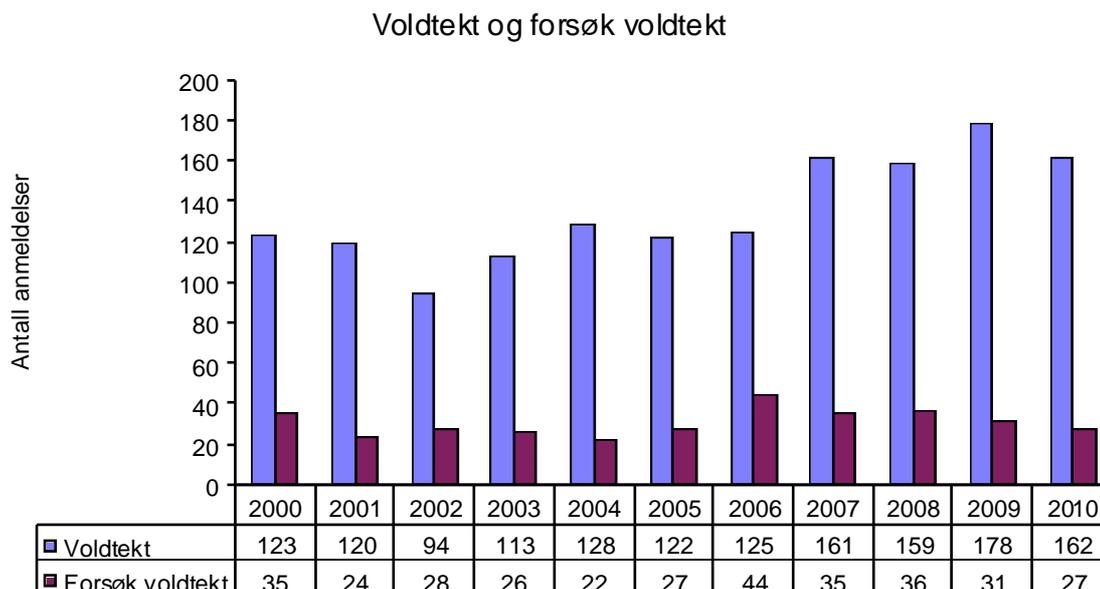
Bekymringen som i stedet kan knyttes til voldtekt gjelder den langsomme tendensen til økning over tid. I figur 2 er anmeldelsene i perioden 2000 til 2010 splittet opp på henholdsvis voldtekt og forsøk på voldtekt. Her fremkommer det at antallet voldtekter varierer fra år til annet, men med en langsom tendens til økning. For perioden som helhet har antallet anmeldelser for gjennomførte voldtekter (ikke forsøk) økt fra 123 anmeldte tilfeller i 2000 til 162 i 2010. Antallet anmeldte forsøk på voldtekt har variert rundt 30. Det er imidlertid ingen grunn til å tro at den svake økningen i antallet anmeldelser gjennom tidsperioden avspeiler en tilsvarende økning i antallet overgrep i samfunnet. Det har i hele perioden vært et mål om å redusere mørketallet og få flere ofre til å anmelde krenkelser de utsettes for. I tillegg til en bevisst respektfull og imøtekommende policy fra politiets side overfor fornærmede, har en mer liberal og åpen seksualkultur de siste tiårene antakelig virket til at terskelen for å anmelde overgrep er blitt lavere. Dette gjelder antakelig især for den unge generasjonen og for enkelte subkulturer i befolkningen. Antakelig har dette bidratt til at noen typer voldtekt anmeldes i større grad i dag enn tidligere. For så vidt kan hele den kulturelle forståelsen av hva som utgjør en voldtekt, ha vært i bevegelse. Om den svake økningen i anmeldelser over det siste tiåret avspeiler en reell oppgang, stabilitet eller nedgang både i ulike typer av voldtekter og i det samlede antallet av krenkelser, er ikke mulig å si.

Reduksjonen fra 2009 til 2010 gjelder begge kategorier, men tilskrives i hovedsak de gjennomførte voldtektene (ikke forsøk), som er redusert fra 178 til 162. Av disse 162 gjaldt 156 voldtekter kategorisert etter strl. § 192, 1. og 2. ledd. Seks voldtekter gjaldt strl. § 192, 3. ledd, som er spesielt grove voldtekter. Dette er nær en halvering av de groveste voldtektene fra 2009 da det ble anmeldt 11 spesielt grove anmeldte voldtekter. Det er dermed ingen alarmerende tendenser i materialet når vi ser på utviklingen i lovbruddenes i grovhet.

---

³⁵ Se Årsrapporten for Oslo politidistrikt 2010: www.politiet.no/vedlegg/lokale_vedlegg/oslo/vedlegg_1042_pdf

Figur 2. Antall anmeldelser for voldtekt og forsøk på voldtekt i Oslo politidistrikt 2000-2010. Absolutte tall.

Typiske sammenhenger

I tiårsperioden med voldtektsundersøkelser er det av analytikere og etterforskere observert betydelige endringer i den seksuelle kulturen blant unge. Selv om noen former for overgrep og omstendighetene rundt disse gjentar seg og har vært stabile for hele perioden, er både handlingsrepertoaret som utspiller seg, den kulturelle meningen som knyttes til dette og personlighetene vi møter i anmeldelsene i 2010 til dels andre enn i 2000. Langt på vei støtter beskrivelsene i anmeldelsene opp om de nye seksuelle kulturtrekkene som sexologer og sosiologer har pekt på; et mer liberalt og utforskende liv med langt mer aktive og krevende kvinner i rollen både som sexobjekt og –subjekt. I anmeldelsene er det langt fra uvanlig at fornærmede forteller utilsørt om analsex og erfaringer med sadomasochisme, kvelning, gruppesex, jentesex o.l. Disse tidligere ”avvikene” beskrives av mange i dag på en hverdagslig måte, som ”varianter” eller alternative ”teknikker”, som man med letthet kan velge mellom. Det er som om tidligere tiders avvik er blitt inkludert som del av det normale og som om det unormale i dag er å ekskludere noe ut som avvikende eller uønsket. Samtidig er alle ”variantene” noe det tydeligvis forhandles om i forholdet mellom de unge og i flere forhold forsøker man seg forsiktig fram. Det virker som det problematiske for mange kan være å innrømme at det er former for sex man ikke ønsker å utforske eller være åpen i forhold til.³⁶ Med dette sexpresset virker det vanskelig for mange å sette tydelige grenser, så klart nei. Å ikke ville utforske teknikkene/variantene virker å være det nye tabubelagte. Dette framtrer i avhørene av både de unge kvinnene og mennene og noen ganger synes kvinnene mer grenseløse i sin innstilling enn mennene. Samtidig kan de være mer tilbakeholdne og forsiktige i den praktiske utøvelsen. Det virker derfor som om ”teknikkene” er mer problematiske i praksis enn det som uttales. Ofte er det da nettopp krenkende

³⁶ Forskning støtter inntrykket. Studiene tilsier at det især er personer som tidligere har vært utsatt for overgrep som har vansker med å sette grenser og til dels også bruker sex som mestringsstrategi for å dempe negative følelser ellers. Se referansene til forskning i J. Øveraas Halvorsens kronikk i Dagbladet 15.04 2011: *Voldtekt kan forebygges*.

opplevelser med disse som ligger til grunn for anmeldelsene. Anmeldelsene synes derfor i en del tilfeller å representere en grensesetting i etterkant opp mot objektgjøringen kvinnen tidligere har gått inn i og til dels selv vært konstituerende av.

Samtidig må det presiseres at disse nye trekkene ved anmeldelsene langt fra gjelder i alle historiene som fortelles. I mange tilfeller er det heller den motsatte virkeligheten vi har med å gjøre, der skillet mellom aktørene uten problemer kan knyttes til det tradisjonelle skillet mellom aktiv gjemingsmann og passivt offer. Beskrivelsene av aktive, grensesvake ofre og ”passive”, ventende og mer manipulerende gjemingsmenn representerer snarere et framvoksende nytt uttrykk i den andre enden, som særlig kommer til uttrykk innenfor noen av typene av voldtekt. Vi finner dem som oftest innenfor det vi nedenfor kaller de festrelaterte voldtektene samt i relasjonsvoldtektene. Det må også presiseres at elementer av tvang fremdeles er tilstede, selv om integritetskrenkelsene skjer innenfor en sterkt seksualisert kultur. Tvangen antar imidlertid ny karakter og utspiller seg mer som manipulerende, uuttalte forventninger, (frykt for) trusler om uthengning og hets i sosiale medier enn som fysisk vold. Dette er en ny form for tvang som nærmer seg utpressing og som lager et klima av grunnleggende mistillit. Den nye tvangen synes i første rekke å ramme personer som har et uavklart eller ubevisst forhold til egne grenser, enten dette skyldes rus, uerfarenhet, tidligere offererfaringer eller annet. Ofte er det høyt inntak av alkohol og/eller narkotika som bidrar til å minke dømmekraft og evne til tydelige grensesettinger.

I anmeldelsene er språket og beskrivelsene av det seksuelle hendelsesforløpet og rusinntaket i disse tilfellene ofte svært direkte. Det synes derfor som om skamproblematikken spiller en annen og mer beskjeden rolle i dag enn tidligere. Anger opptrer imidlertid i flere saker, gjerne på grunn av konsekvensene den seksuelle forbindelsen kan ha for partnerforholdet man ellers er involvert i. Utroskap synes derfor ennå ikke å være akseptert heller blant de unge. ”Sidesprang” er noe som hemmeligholdes og dekkes over, også i en kultur der gråsonen mellom egen utagerende seksualitet og den andres manipulasjon og tvang begynner å bli uklar. Kombinasjonen av eksperimentell løssluppen seksualitet og samtidige forventninger om trofasthet og stabilt partnerskap, synes konfliktfylt og vanskelig å leve opp til. Dette innebærer imidlertid også at man i enkelte anmeldelser finner historier der voldtektsanklagen kan uttrykke anger og være en måte å dekke til utroskap og fraskrive seg ansvar på.

I materialet for 2010 har vi identifisert fire typiske kontekster som er rammen for det som anmeldes. Dette har gitt grunn for fire idealtypiske voldtekter, som hver følger sine trender. Siden kategoriene er nye for denne rapporten har vi ikke tallmateriale som dokumenterer historisk utvikling for de ulike typene. Inntrykket som støttes av flere indikatorer ellers i materialet, er imidlertid at de festrelaterte voldtektene blir stadig mer dominerende.

1. Festrelaterte voldtekter
2. Relasjonsvoldtekter
3. Sårbarhets-voldtekter
4. Overfallsvoldtekter
5. Annet

Det vi har kalt for **de festrelaterte voldtektene** er hendelsesforløp knyttet til fester og uteliv på byen. Overgrepene skjer gjerne i relasjoner mellom unge voksne personer i forbindelse med helgens byliv og da særlig i etterkant av festingen, enten på vei hjem, på nachspiel eller på overmatting. I denne konteksten konsumeres gjerne betydelige mengder alkohol. Her møtes nye personer, sjekking og flirting er en del av spillet og det oppstår spenninger og forløp som i etterkant defineres som voldtekt. Mange av de som anmelder festrelaterte voldtekter forteller at de i løpet av kvelden får blackout og ikke kan huske hva som skjedde. Andre kan ha fulgt med noen på nachspiel eller tatt med seg folk hjem til seg, og der opplevd å ikke bli respektert for sitt ønske om ikke å ha sex. De festrelaterte voldtektene synes som et voksende problem og mengden av alkohol økende. Få av de voldtatte tilskriver i dag sin egen manglende gjenkallelse av festens forløp som et resultat av at de var blitt ”dopet ned”, slik mange gjorde i de første undersøkelsene. Et ”typisk tilfelle” som vi her konstruerer ved å sette sammen flere virkelige anmeldelser, kan beskrives slik:

En venninnejeng har vorspiel. De drikker betydelige mengder med øl og vin, noen drikker også sprit. De drar sammen ut på et av utestedene i byens sentrum, hvor de danser, drikker shots og har det gøy. Jenta som anmelder voldtekt kan ikke huske mer enn bruddstykker av kveldens hendelsesforløp for øvrig. Hun våkner morgenen etter tett omslynget av en annen person. I halvsøvn tror hun det er kjæresten, men hun oppdager så at dette er en hun ikke kjenner fra før. Hun ligger naken i en fremmed seng, i et fremmed rom. Hun kjenner på kroppen at hun har hatt sex. Hun føler angst over ikke å huske hva som har skjedd og oppsøker en venninne fra dagen før. Sammen blir de enige om at dette bør anmeldes som voldtekt og venninnen blir med til voldtektsmottaket. Han forteller imidlertid under avhøret at han møtte jenta på veien hjem fra byen. De flirter, kysser og snakker sammen. Han likte henne veldig godt. Hun spør om å få være med ham hjem siden hun har kommet bort fra sine venner og ikke har noe sted å overnatte. Ifølge han våkner han i løpet av natta av at hun gjør seksuelle tilnærmelser og de gjennomfører et vaginalt samleie uten tegn til noen protester. Ifølge henne vet hun ikke helt hva som har skjedd, men hun synes ikke det er trolig at hun kunne ønske sex med denne fremmede mannen, som hun i nykter tilstand ikke finner det minste tiltrekkende.

Relasjonsvoldtektene skjer i primærrelasjoner, overfor ektefeller eller partner i et fast forhold, overfor personer som bor sammen eller ex-partnere. Dette kan skje som engangstilfeller, men synes ofte forbundet med mer generelle spenninger i forholdet, noen ganger også mer allmenne mønstre av vold og krenkelser av integritet. Disse kan være del av et ensidig mishandlingsforhold, men behøver ikke være det. Volden kan være ledd i et gjensidig kommunikasjonsmønster eller resultat av samforstått ønske om ”røff” kommunikasjon, ikke minst på det seksuelle feltet. I løpet av tiårsperioden Oslo politidistrikt har gjennomført slike voldtektsundersøkelser synes vold som ”seksuell variant” å ha blitt mer utbredt blant de unge voksne. Mange av disse relasjonsvoldtektene anmeldes imidlertid i ettertid, i forbindelse med oppbrudd og oppløsning av et forhold. Om dette uttrykker at man i denne sammenheng finner en mulighet til å anmelde voldtekt(er) som man hele tiden har ønsket å anmelde, eller om man i en slik kritisk fase setter de tidligere erfaringene i forholdet i et nytt og mer negativt lys, er usikkert. Flere av relasjonsvoldtektene beskriver kjente modus operandi for tvangsforhold. Her er det ofte slik at kvinnen ikke motsetter seg hans ønske om sex. Dette kan være fordi hun er blitt disiplinert og redd gjennom hans voldelig adferd fra før av. I hendelsesforløpet som beskrives i anmeldelsen framstiller hun seg selv som passiv og medgjørlig på en måte som kan tolkes som avmektig. Han beskrives som truende og krevende. Hennes manglende motstand skyldes frykt for represalier. I andre tilfeller, som representerer en ny trend,

beskriver den fornærmede seg selv som aktiv, utforskende, noen ganger som grenseløs. Hun mener at partneren tidvis har utnyttet dette og manipulert henne til handlinger hun egentlig ikke har ønsket. I enkelte tilfeller synes anmeldelsen å komme i forbindelse med at kvinnen vil skjernes fra en partner fra utlandet og voldtekstanmeldelsen vil kunne effektuere et brudd lettere. Voldtekstanmeldelsene kommer i noen tilfeller sammen med anmeldelser av mishandling. Et konstruert scenario er:

Hun anmelder sin kjæreste, nå mer ex-kjæreste, for voldtekt. De har hatt et ustabilt kjæresteforhold over de siste tre-fire årene. De er i begynnelsen av 20 årene og har bodd litt sammen. Vennemiljøet er preget av utagerende festing og høyt alkoholkonsum. Forholdet mellom de to har alltid vært preget av aggresjon og vold, også voldelig preget seksualitet. En del av dette synes hun har vært greit og har hun selv ønsket å utforske. Noen ganger blir han for voldsom og hun føler seg krenket. Han medgir at det voldelige aspektet av seksualiteten tidvis har vært ute av kontroll, særlig når han har vært ruset. Imidlertid har også hun hatt problemer med å sette grenser for volden, synes hun. Han tror dette kan ha sammenheng med at hun var utsatt for seksuelle overgrep som ung. Hun er enig i at tidligere overgrep kan ha preget hennes seksualmonster sånn at hun ikke har satt klare grenser. Men nå som forholdet mellom de to er i ferd med å avsluttes ønsker hun å markere for seg selv at hun setter strek for historien med integritetskrenkelsene. Hun vil gjenvinne selvrespekten og bygge opp seg selv på en mer positiv måte.

Sårbarhetsvoldtekter handler om overgrep overfor personer som lever et liv som medfører at man stilles i særlig sårbare situasjoner. Dette er ofre som er alene og isolert overfor ustabile og/eller aggressive personer. De sårbare mangler sosiale nettverk, kompetanse og har få eller ingen former for sosial kapital å spille på for å komme ut av situasjonen. Dette gjelder i særdeleshet for personer som lever innen tunge rusmiljøer, på prostitusjonsmarkedet og/eller i psykiatriske institusjoner.

Anmelder er en voksen kvinne som har levd et turbulent liv. Hun var gift med en mann som mishandlet henne og som hun skilte seg fra. Hun bor nå alene i sentrum av byen. Hun misbruker en del narkotika og livnærer seg på å selge sex fra leiligheten sin. En fast kunde oppsøker henne stadig når han er neddøpet. I disse tilfellene er han aggressiv og seksuelt krevende, selv om han til vanlig er en stille og snill kar. Han misbruker henne da grovt og voldelig. Dette har skjedd flere ganger og hun er redd ham. Han på sin side mener at dette er noe de gjør sammen, og at de har hatt et tett vennskapsforhold i mange år etter at hun skilte seg. Han har hatt store psykiske problemer og har gode kontakter på narkotikamarkedet. Hun er ikke enig i at noe av dette har vært gjensidig og peker ut flere tilfeller av tvang, som hun nå vil anmelde. Hun er redd ham, vil ha slutt på at han oppsøker henne og ønsker voldsalarm. Han har tidligere vært anmeldt for vold og voldtekt i tillegg til narkotikalovbrudd.

Overfallsvoldtekter skjer typisk sett overfor intetanende personer som uforvarende og plutselig, helt uten foranledning, overlates andres vilje og overmakt. Som regel har fokuset for overfallsvoldtekter vært på krenkeren. Teoriene om årsaksforhold spenner over alt fra at gjerningsmannen ikke avviker noe fra andre og kunne være ”hvilken som helst mann”, til vektlegging av faktorer i individets oppvekst, så som voldserfaringer og krigstraumer, til forklaringer som vektlegger kulturell bakgrunn og religion. Tidvis er det blitt lagt stor vekt på gjerningsmannens etniske bakgrunn. Her har vi definert og tolket overfallsvoldtekt innenfor en fenomenologisk ramme som tar utgangspunkt i den hverdagslige forståelse av overraskende og helt tilfeldige overfall. Liksom ved såkalt ”blind vold” er det ofte slik at voldtekter

som tilfredsstillende alle ytre kriterier for overfallsvoldtekter, likevel ikke rammer helt tilfeldig. Personer i sårbare livssituasjoner, med problemer med grensesetting og personer som lever et utagerende festeliv på byen, kan løpe en forhøyet risiko å bli ofre også for denne typen overgrep, i tillegg til at de lettere utsettes for sårbarhets- og festrelatert voldtekt. Grenseoppgangene mellom de ulike voldtektstypene er vanskelige og vil alltid være fortolket ut fra skjønn. Med de fire idealtypene splittes imidlertid hele feltet av overgrep opp på ny, slik at ”overfallsvoldtekter” i mindre grad enn tidligere blir en oppsamling av mange hendelser som folk flest ikke vil forbinde med uttrykket. Nedenfor er et typisk tilfelle:

Hun er på vei hjem fra restaurantbesøk på byen en sen høstkveld. Hun er ganske full og spaserer hele veien hjem for å få frisk luft. Hun går innom en kiosk ikke langt unna leiligheten, der hun kjøper seg sigaretter og en brus. Hun merker at en fyr følger etter henne fra kiosken mot bygården der hun bor og overraskende nok skal han inn i samme gård. Hun spør om han skal inn i samme gård og han svarer ja. De går deretter begge inn i gården, hun går opp trappene til sin leilighet. Idet hun låser seg inn kommer mannen opp på siden av henne og presser seg inn i leiligheten sammen med henne. Med bruk av muskelkraft slenger han henne hardt i gulvet, river opp tøyet hennes og tiltvinger seg et samleie. Han kaller holder henne hardt rundt halsen. Hun er redd for å bli kvalt. Hun opplever sterk angst i ettertid og føler at en del av hennes frihet er tatt fra henne.

Andre fenomener enn de som er nevnt over finnes også, listen over er ikke utfyllende. I kategorien ”Annet” er dette voldtekter som skjer mellom venner og bekjente, i ulike ”patron-klient”-relasjoner³⁷ og i kundeforhold. Det finnes også tilfeller av voldtekt som skjer mellom en eller flere parter som møtes på internettet, på chattersider eller sexdate-sider, og som avtaler dater eller deltakelse på sexklubber og lignende. Til dels inngår disse som varianter innen festrelaterte voldtekter. I noen av tilfellene som er kategorisert som ”annet”, er det vanskelig å tolke hva vedkommende mener er voldtekten. Et typisk tilfelle av annet er følgende konstruerte hendelse:

Hun er aktiv på kontaktsider på Internett. Her etablerer hun vennskap, men også seksuelle forbindelser og avtaler. Hendelsen hun anmelder handler om at hun hadde avtalt en date med en mann på en av sex-kontaktsidene. De hadde flørtet og hatt seksuelle rollespill på nettet, men ikke avtalt hva som skulle skje i det virkelige møtet. Etter avtale møttes de i skogen. Uten forutgående ’small talk’ uttrykker han et ønske om å gå rett til det seksuelle, hvilket hun synes er greit nok. Han er da svært beslutsom og under den påfølgende seksualakten er han, ifølge henne, både dominerende og egoistisk. Han gjør ingen forsøk på å tilfredsstille henne. Etter kort tid med for henne ubehagelig sex, får han utløsning. Uten et ord kler han på seg og går. Hun opplever seg krenket og vil anmelde dette som voldtekt sånn at hun kanskje kan forhindre at andre opplever det samme som henne.

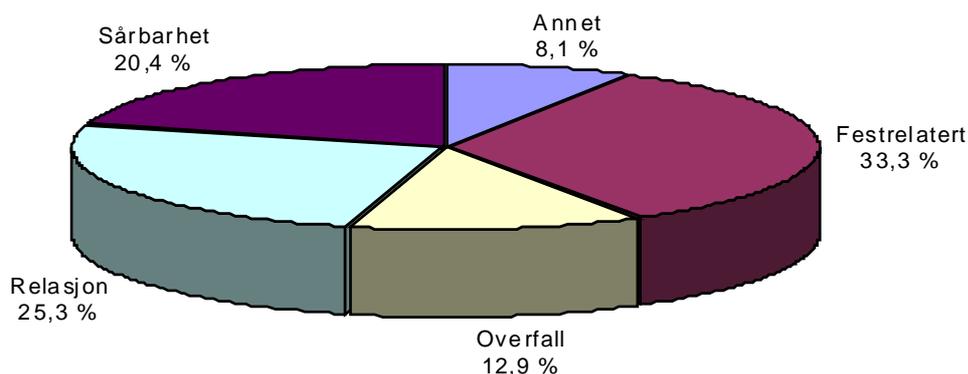
Idealtypene som er beskrevet og eksemplifisert over representerer forenklete og unyanserte former for sosiale fenomener. Disse er brukt som rammer og kategoriseringsskjema for samtlige anmeldte voldtekter i Oslo politidistrikt 2010. Dette innebærer også at det bak hver av typene igjen finnes et mangfold av

---

³⁷ Personlige tjenesteforhold som består over tid med ulike tilgang på ressurser og makt og faste roller i forhold til ytelsene. Eksempler på dette er utdanningsrelasjoner, arbeidsgiver/-taker, utleier/-leieboer, behandler-pasient, osv. Det som er kalt ”kundeforhold” skiller seg fra patron-klientrelasjoner ved å være personlige utvekslingsrelasjoner uten lengre varighet, så som taxisjåfør-passasjer, butikkansatt og kunde, og lignende. Dersom kundeforholdet gjelder i forhold til sårbare personer, er disse kategorisert inn under sårbarhetsvoldtekter.

detaljer som skaper forskjeller i opplevelser og erfaringer. Disse kan igjen kategoriseres. I denne rapporten skal vi imidlertid holde oss til de overstående typene og la disse være styrene for gjennomgangen av data.

Figur 3: Andelene av ulike voldtektstyper anmeldt til Oslo politidistrikt 2010. N=186

Anmeldelsene som ble inngitt til Oslo politidistrikt i 2010 som voldtektshandlet i 33,3% av tilfellene om festrelaterte overgrep, i 25,3% av tilfellene om overgrep innen primærrelasjoner og i 20,4% av tilfellene om overgrep mot personer i sårbare situasjoner. Hendelser som passer inn under idealtypen overfallsvoldtekter utgjorde 12,9% av anmeldelsene. I 8,1% av tilfellene var det snakk om en variert type hendelser som ikke lett lar seg kategorisere.

Nedenfor er alle anmeldelsene fra 2010, som ligger til grunn for den videre gjennomgangen, gruppert etter hvilket straffebud de er kategorisert som og hva slags sosiologisk "idealtipe" eller typisk "sosialt fenomen" saken opprinnelig omhandler. Anmeldelsene er dermed fordelt ut fra både de juridiske og sosiologiske kategoriene.

Hele 81,7% av anmeldelsene handlet om brudd på §192, 1. og 2. ledd, og den absolutt mest hyppig forekommende typen av voldtekt omhandler festrelaterte voldtekter som er definert som brudd på § 192 1. og 2. ledd (28,0%). Majoriteten av disse anmeldes av norske fornærmede (22,6%) og en av grunnene til dominansen av norske kvinner totalt blant de fornærmede, er at festrelaterte voldtekter utgjør den største gruppen av anmeldte voldtekter i Oslo 2010. Både norske og ikke-norske fornærmede har hovedsakelig anmeldt voldtekter av typen § 192, 1 og 2. ledd. Kun 7 (3,8%) av anmeldelsene omhandler det groveste juridiske lovbruddet, § 192, 3.ledd, fem av disse er sårbarhetsvoldtekter og to er festrelaterte. En av disse er anmeldt av en fornærmet med ikke-norsk landbakgrunn og 6 med norsk. Totalt sett er det 14,5% av de fornærmede som anmelder forsøk på voldtekt (§ 192) og forskjellen mellom antallet norske og ikke-norske

er her ikke stor. Generelt er profilen for hvilke lovbrudd de fornærmede anmelder, relativt lik på tvers av etnisk bakgrunn.

Tabell 1: Fordeling av fornærmede i voldtektsanmeldelser i Oslo 2010 etter den juridiske kategoriseringen av overgrepet og den sosiale kategorien forholdet. Absolutte tall og (prosent).

Gruppering fornærmede	1413 Forsøk på voldtekt (\$ 192,jfr.par 49)	1401 Voldtekt (\$ 192,1.og 2.ledd)	1420 Voldtekt (\$ 192, 3.ledd)	Totalt
Festrelatert	8 (4,3)	52 (28,0)	2 (1,1)	62 (33,3)
Relasjon	2 (1,1)	45 (24,2)		47 (25,3)
Sårbarhet	4 (2,2)	29 (15,6)	5 (2,7)	38 (20,4)
Overfall	8 (4,3)	16 (8,6)		24 (12,9)
Annet	5 (2,7)	10 (5,4)		15 (8,1)
Totalt	27 (14,5)	152(81,7)	7 (3,8)	186 (100)

Mens den totalt sett mest vanlige voldtekten som anmeldes i Oslo 2010 omhandler brudd på § 192, 1. og 2. ledd i en festrelatert sammenheng, er den nest hyppigst forekommende voldtektsanmeldelsen brudd på § 192, 1. og 2. annet ledd som omhandler relasjonsvoldtekter (24,8%). Også de fleste av disse er anmeldt av norske fornærmede. Sårbarhetsvoldtekter etter 1. og 2. ledd utgjør den tredje mest anmeldte typen (15,6%) og deretter kommer overfall som bryter mot voldtektsparagrafens 1. og 2. ledd.

Selv om profilen for hvilke juridiske lovbrudd som anmeldes er relativt lik for fornærmede med norsk og ikke-norsk bakgrunn, er det betydelige variasjoner i profilen når man går ut fra idealtypen som anmeldes. Mens festrelaterte voldtekter er den hyppigst anmeldte krenkelsen hos de fornærmede med norske landbakgrunn, er relasjonsvoldtekter hyppigst forekommende i anmeldelser av voldtekt mot fornærmede med ikke-norsk bakgrunn. Når det gjelder overfallsvoldtekter er den etniske profilen særlig skjev, ved at kun 2 anmeldelser gjelder utenlandske fornærmede, mot 22 som gjelder norske.

Tabell 2: Kjente gjerningsmenn totalt i voldtektsanmeldelser i Oslo 2010 fordelt etter den juridiske kategorisering av lovbruddet og den sosiale kategorien/idealtypen av voldtekt. Absolutte tall og (prosent).

Gruppering mistenkt/siktet	1413 Forsøk på voldtekt (\$ 192,jfr.par 49)	1401 Voldtekt (\$ 192,1.og 2.ledd)	1420 Voldtekt (\$ 192,3.ledd)	Totalt
Festrelatert	4 (2,6)	38 (25,0)	7 (4,6)	49 (32,2)
Relasjon	2 (1,3)	43 (28,3)		45 (29,6)
Sårbarhet	5 (3,3)	32 (21,1)	4 (2,6)	41 (27,0)
Overfall		6 (3,9)		6 (3,9)
Annet	4 (2,6)	7 (4,6)		11 (7,2)
Totalt	15 (9,9)	126 (82,9)	11 (7,2)	152 (100)

Det finnes opplysninger om 152 anmeldte gjerningspersoner i voldtektsanmeldelsene for Oslo 2010. Disse behøver ikke være forskjellige unike personer, for samme person kan være anmeldt gjentatte ganger. Gjerningsmenn er heller ikke nødvendigvis knyttet til hver sin anmeldelse, det kan være flere gjerningsmenn i samme anmeldelse. Det finnes også gjerningspersoner i anmeldelsene som ikke er identifisert og som derfor ikke inngår i vår kategori ”gjerningsmenn”. Flesteparten av de 152 personene vi i denne rapporten kaller gjerningsmenn, 82,9%, er anmeldt for voldtekt etter brudd på § 192, 1. og 2. ledd. Ytterligere 9,9% av dem opptrer i anmeldelser som omhandler forsøk på voldtekt og 7,2% omhandler de groveste 3. ledd saker.

Majoriteten av gjerningsmenn har blitt anmeldt for brudd på straffebedets 1. og 2.ledd i form av relasjonsvoldtekter (28,3%), festrelaterte voldtekter (25,0%) eller sårbarhetsvoldtekter (21,1%), uavhengig av om man har norsk eller utenlandsk landbakgrunn. Begge gruppene er som oftest anmeldt for 1. og 2. ledd-saker i relasjonsvoldtekter. Demest er andelen anmeldt for festrelaterte voldtekter av typen 1. og 2. ledd større blant de med norsk landbakgrunn enn de med ikke-norsk landbakgrunn. For sistnevnte gruppe er en større andelen anmeldt for sårbarhets- og overfallsvoldtekter. Det påfallende i sammenligningen er imidlertid graden av likhet i profil mellom norske og utenlandske kjente gjerningspersoner i hva slags sosiale fenomener som ligger til grunn for voldtektsanmeldelsen. Den største forskjellen gjelder overfallsvoldtekter, der ingen av de kjente gjerningsmennene var norske mot 6 kjente med annen landbakgrunn. Inkluderer man de som ikke er identifisert, men kun beskrevet av den fornærmede, oppgis imidlertid flere med nordisk/vestlig utseende, slik vi beskriver senere i kapitlet om gjerningsmenn. Variasjonene som uttrykkes her er i imidlertid basert på små tall og vil med all sannsynlighet forandres og forsvinne dersom større deler av mørketallet ble inkludert i materialet. Samlet gir materialet støtte til konklusjonene i kriminologisk forskning om at voldtekter og andre forbrytelser har lite å gjøre med innvandrere og kulturelle forskjeller.³⁸

Tabell 3: Kjente gjerningsmenn totalt i voldtektsanmeldelser i Oslo 2010 fordelt etter den juridiske kategorisering av lovbruddet og den sosiale kategorien/idealtypen av voldtekt. Absolutte tall og (prosent).

	1413 Forsøk på voldtekt (\$ 192,jfr.par 49)	1401 Voldtekt (\$ 192,1.og 2.ledd)	1420 Voldtekt (\$ 192,3.ledd)	Totalt	N=
Ikke norsk landbakgrunn					
Festrelatert	3,0	23,2	7,1	33,3	33
Relasjon	1,0	26,3	0,0	27,3	27
Sårbarhet	1,0	25,3	1,0	27,3	27
Overfall	0,0	6,1	0,0	6,1	6
Annet	3,0	3,0	0,0	6,1	6
Totalt	8,1	83,8	8,1	100,0	99
N=	8	83	8	99	
Norsk landbakgrunn					
Festrelatert	1,9	28,3	0,0	30,2	16
Relasjon	1,9	32,1	0,0	34,0	18
Sårbarhet	7,5	13,2	5,7	26,4	14
Overfall					
Annet	1,9	7,5	0,0	9,4	5
Totalt	13,2	81,1	5,7	100,0	53
N=	7	43	3	53	

³⁸ Se for eksempel den kvantitativt orienterte kriminologiprofessoren Jerzy Sameckis refleksjon i Brännpunkt Opinion, referert i http://www.svd.se/opinion/brannpunkt/sds-rapport-far-icke-godkant_5103703.svd. Også den nye forskningen ved Universitetet i Stockholm til Hällsten, Samecki og Szulkin (2011): Crime as a Price of Inequality? The Delinquency Gap between Children of Immigrants and Children of Native Swedes. Stockholm University Lennaeus Centre for Integration Studies (SULCIS). Artikkelen dokumenterer at eventuelle statistiske forskjeller mellom ungdomsgruppene i kriminalitet kan tilskrives sosioøkonomiske forhold, i form av knappe ressurser i familie og nabolaget der man vokser opp som barn og ungdom. Dette slår ut på kriminell tilbøyelighet uansett hvilken landbakgrunn man måtte ha.

Anmeldelsestidspunkt og anmeldelsesgrunn – historiske forandringer

Mange bruker lang tid før de anmelder en voldtekt, dvs. at det er et visst tidsintervall mellom gjemningstidspunkt og anmeldelsestidspunkt. Det kan være mange grunner til dette. Det tar tid å bearbeide overgrep og det knytter seg ofte skyld- og skamfølelse til det man har vært utsatt for. For de som blir utsatt for voldtekt fra partner, kjæreste, familie eller venner kan det være ekstra vanskelig å stå fram med overgrepet. Det kan knytte seg frykt og angst både for omgivelsenes og overgriperens reaksjoner. Noen anmelder forhold fra den tiden de var unge og utførte tjenester mot betaling/ vederlag, og som de den gangen ikke tenkte på som overgrep, men som de senere har slitt med. Mange er, som vist senere i rapporten, ruset under overgrepet og dette kan også bidra til skyldfølelse. Likevel har det i hele tiårsperioden for undersøkelsene vært slik at rundt 75% av de anmeldte voldtektene (ikke inkludert forsøk på voldtekt) anmeldes innen en måned etter gjerningstidspunktet. I materialet for 2010 var andelen oppe i 78%. Ytterligere 13,4% av voldtektene var anmeldt innen de neste 11 måneder.

Tabell 4: Fordeling av anmeldte voldtekter (uten forsøk voldtekt) ved Oslo politidistrikt 2001, 2004, 2007 og 2010 etter hvor lang tid etter gjerningstidspunktet voldtekten blir anmeldt. Prosent.

Tidsintervall mellom voldtekt og anmeldelsestidspunkt	Andel anmeldelser % 2001 N=120	Andel anmeldelser % 2004 N=129	Andel anmeldelser % 2007 N=161	Andel anmeldelser % 2010 N=186
Innen en måned	76,6	75,2	73,3	78,0
Innen neste 11 måneder	16,7	9,3	13,0	13,4
Mer enn ett år etter	6,7	15,5	13,7	8,6
Sum	100	100	100	100

Omstendighet og maktmiddel

Voldtekt innebærer per definisjon at noen illegitimt tilraner seg tilgang på en persons kroppslige og seksuelle integritet. For voksne i Norge er det den som bærer kroppen og dens seksuelle og reproduktive potensiale som også er regnet som kroppens rettmessige eier og forvalter. Illegitim tilgang til denne kan oppnås ved trusler og vold eller ved å utnytte eieren i bevisstløs tilstand eller når vedkommende på andre måter er ute av stand til å motsette seg tilnærmingen. Bruk av makt kan dermed variere fra direkte vold til langt mer subtile former for trusler, press, manipulering og utnytting.

Hva som vil oppleves som illegitime tilnærminger og hvor terskelen for toleranse går, vil imidlertid kunne variere, ikke minst avhengig av relasjonen man har til den andre, seksualkulturen man er del av samt risiko og fryktnivået knyttet til stedet og situasjonen man befinner seg i. Ritualene og forventningene knyttet til fysisk nærhet og avstand er forskjellige i ulike kulturer og sammenhenger. I Norge har det vært store historiske endringer i seksualkultur de siste 50 årene, med etter hvert store flater for samvær mellom kjønn og for toleranse overfor ulike seksuelle varianter og teknikker. Det som tidligere ble ansett som seksuelle avvik er stadig mer en del av det normale, og kvinner er etter hvert like aktive og initiativtakende som menn. Mellom venner, helt ukjente, partnere, kolleger osv. er kroppskontakt og tilnærminger likevel ladet med forskjellig mening. Betydningen og toleransen varierer også etter hva slags sosial omstendighet man befinner seg i. Hva som i de ulike sammenhengene fungerer som legitime seksuelle behov, måter å introdusere og uttrykke disse, og som legitime måter å avslå eller godta dem på, har innflytelse på hva som oppleves som illegitim makt og overgrep. Vi har derfor sett det nødvendig ikke bare å knytte maktmiddel til voldtektstype, men også å sette ord på den omstendigheten som lå til grunn for at møtene ble opplevd som voldtekt.

Maktmiddel

Voldtekter skaper ofte stor angst og mange opplever dødsangst i forbindelse med overgrepet. Enkelte har beskrevet voldtekt som nesten-drap. Imidlertid er det ikke livstruende våpen som dominerer i anmeldelsene, men mer milde former for makt og maktmidler. Her finnes imidlertid variasjoner mellom voldtektstypene, og den generelle tendensen er i betydelig grad påvirket av de mange festrelaterte voldtektene som anmeldes, der de grove og farlige maktformene er sjeldne.

Tabell 5: Bruk av maktmiddel overfor fornærmede for voldtekt. Oslo politidistrikt 2001, 2004, 2007, 2010. Absolutte tall og (prosent).

Maktmiddel	2001	2004	2007	2010
Dopet/sover/blackout	19 (13,2 %)	27 (18,1 %)	51 (26,0 %)	46 (24,7 %)
Trusler/tvang/fastholding	63 (43,8 %)	69 (46,3 %)	71 (36,2 %)	86 (46,2 %)
Slag/juling	14 (9,7 %)	25 (16,8 %)	53 (27,0 %)	21 (11,3 %)
Våpen	8 (5,6 %)	4 (2,7 %)	9 (4,6 %)	16 (8,6 %)
Ikke oppgitt/annet	39 (27,1 %)	24 (16,1 %)	12 (6,1 %)	17 (9,1 %)
Totalt	144 (100)	149 (100)	196 (100)	186 (100)

Av tabell 4 ser vi at 24,7% av de fornærmede var blitt utnyttet mens de sov, var bevisstløse eller i en annen bevissthetstilstand – ofte som resultat av rusmidler. I løpet av det siste tiåret har disse situasjonene fått en

ny og mer truende dimensjon på grunn av den økte bruken av mobiltelefoner med kamera og opptaksmuligheter. Risikoen for at bilder er blitt tatt og at kompromitterende materiale kan spres på Internet, gjør det til et kraftfullt maktmiddel. Også i etablerte relasjoner tas bilder/opptak og g flere anmeldelser av relasjonsvoldtekter opplyses det om at bilder er blitt tatt og at man ønsker hjelp til å få disse slettet eller inndratt. Slikt kompromitterende materiale kan brukes til å true fornærmede fra å anmelde overgrep. Trusselen og angsten for spredning kan også bidra til at fornærmede anmelder voldtekter proaktivt og påvirke anmeldelsestilbøyeligheten.

Nær halvparten av de fornærmede, 46,2%, sier at overgrepet ble gjennomført ved at gjerningsmannen kom med trusler og/eller tvang seg på gjennom fastholding og bruk av ren fysisk styrke/tyngde. Rundt 20% av de fornærmede har opplevd mer fysiske former for makt, hvorav 21 (11,3%) har opplevd slag eller fått juling, og 16 (8,6%) har opplevd våpen, i hovedsak kniv. Til sammenlikning ble det i anmeldelser for legemsbeskadigelse til Oslo politidistrikt 2010 registrert bruk av våpen i 93 anmeldelser.³⁹

Tabell 6: Voldtekter anmeldt til Oslo politidistrikt 2010 fordelt på idealtipe av voldtekt og bruk av maktmiddel. Absolutte tall og (prosent).

Gr modus	Festrelatert	Relasjon	Sårbarhet	Overfall	Annet	Totalt
Dopet/sover/blackout	19,4	2,7	2,2	0,0	0,5	24,7
Trusler/tvang/fastholding	8,6	16,1	10,2	7,5	3,8	46,2
Slag/juling	1,1	3,2	2,2	3,8	1,1	11,3
Våpen	2,2	1,6	2,7	1,6	0,5	8,6
Ikke oppgitt/annet	2,2	1,6	3,2	0,0	2,2	9,1
Totalt	33,3	25,3	20,4	12,9	8,1	100,0

Av alle voldtektene som ble anmeldt i 2010 var den vanligste formen festrelaterte voldtekter der gjerningsmannen hadde utnyttet fornærmede mens hun sov eller var i en annen bevissthetstilstand ved å ha blackout på grunn av rus eller var blitt dopet. Hele 19,4% av anmeldelsene handler om slike tilfeller. Disse er preget av at fornærmede ikke egentlig vet hva som har skjedd. Ifølge gjerningsmannens forklaring har det i de fleste av disse tilfellene vært snakk om gjensidig og frivillig sex. Den nest hyppigste kategorien av voldtekt er de 16,1% som omhandler overgrep i primærrelasjoner der det ble benyttet trusler eller gjerningsmannen tvang seg på gjennom fastholding og fysisk styrke/tyngde. Dette er også det vanligste modus operandi i sårbarhetsvoldtekter og overfallsvoldtekter.

Tabell 7: Voldtektstyper anmeldt til Oslo politidistrikt 2010 fordelt på idealtipe bruk av maktmiddel. Absolutte tall og (prosent).

Maktmiddel	Typer voldtekt					Totalt
	Festrelatert	Relasjon	Sårbarhet	Overfall	Annet	
Dopet/sover/blackout	36 (58,1 %)	5 (10,6 %)	4 (10,5 %)		1 (6,7 %)	46 (24,7 %)
Trusler/tvang/fastholding	16 (25,8 %)	30 (63,8 %)	19 (50,0 %)	14 (58,3 %)	7 (46,7 %)	86 (46,2 %)
Slag/juling	2 (3,2 %)	6 (12,8 %)	4 (10,5 %)	7 (29,2 %)	2 (13,3 %)	21 (11,3 %)
Våpen	4 (6,5 %)	3 (6,4 %)	5 (13,2 %)	3 (12,5 %)	1 (6,7 %)	16 (8,6 %)
Ikke oppgitt/annet	4 (6,5 %)	3 (6,4 %)	6 (15,8 %)		4 (26,7 %)	17 (9,1 %)
Totalt	62 (100 %)	47 (100 %)	38 (100 %)	24 (100 %)	15 (100 %)	186 (100 %)

³⁹ Kriminaliteten i Oslo 2010, se www.politiet.no/vedlegg/lokale_vedlegg/oslo/Vedlegg_1042.pdf, side 12.

Fra tabell 6 framgår det at våpen ble mest benyttet i voldtekter begått mot sårbare personer (5). Dette er fornærmede voldtekts ofre som tilhører belastede og ofte uforutsigbare miljøer, og som besitter få sosiale ressurser og sosial kapital. Det er snakk om rusmisbrukere,prostituerte eller psykiatrisk institusjonaliserte personer. Denne svake og fra før av mest belastede gruppen, er også den som ifølge anmeldelsene i størst grad risikerer de farligste og råeste fornærmene for voldtekt. I tillegg til de 5 (13,2%) i denne gruppen som er blitt voldtatt med bruk av våpen, har 4 (10,5%) opplevd makt i form av fysiske slag og spark. Også blant de som opplever overfallsvoldtekt har flere opplevd bruk av de groveste maktmidlene; 3 (12,5%) har opplevde bruk av våpen, mens 7 (29,2%) opplevde fysiske slag og spark. Imidlertid er det vanligste også for denne gruppen bruk av trusler og fysisk tvang i form av fastholding, og 14 (58,3%) har opplevd dette. Også for relasjons- og sårbarhetsvoldtekt er dette det vanligste maktmiddelet, og ble benyttet i henholdsvis 63,8% (30) og 50,0% (19) av tilfellene. Det er kun i de mange anmeldte festrelaterte voldtektene at det å bli utnyttet mens man sover eller er i en annen bevissthetstilstand, er det vanligste maktmiddelet og rammet i 2010 hele 36 (58,1%) personer.

Omstendighet

Jo mer man forstår voldtektenes betydning i folks livssammenhenger, desto mer målrettet kan det forebyggende budskapet og tiltakene bli. Vi har forsøkt å begrepssette en del av de kontekstspesifikke omstendighetene som går igjen i anmeldelsene for de ulike typene voldtekt og som ser ut til å være ladet med voldtekstgenererende spenning.

Festrelatert voldtekters gjennomgående omstendighet er *rus* og overmattinger som ikke er vellykket. *Kommunikasjonsvikt* eller underkommunikasjon om ønsker og intensjoner i forbindelse med nachspiel og overnatting, er det som preger sakene. Mange av de fornærmede husker lite eller ingenting av det har skjedd. De er preget av anger og skuffelse over seg selv samt av angst og vantro over hva som kan ha skjedd. Denne angsten forsterkes antakelig av en ofte uuttalt *frykt* for at det kan ha blitt tatt foto/video/opptak av vedkommende i kompromitterende situasjoner, som kan legges ut på Internet og gjøres tilgjengelig for alle til evig tid.

Når det gjelder **relasjonsvoldtekter** er det især ett kjennetegn som går igjen som omstendighet for voldtekt; "*oppbrudd*". I over halvparten (26) av de 47 tilfellene av anmeldte relasjonsvoldtekter er det i forbindelse med oppløsning av forholdet til en partner at fornærmede henvender seg til politiet og anmelder voldtekt. Ofte handler det om en voldtekt som ligger litt bakover i historien. Det er usikkert hva denne tendensen uttrykker. Den kan tolkes som tegn på at ofre først tørr å fortelle om overgrep idet hun er på vei ut av et forhold, men det kan også tolkes som resultat av at man i oppløsningsfasen av et forhold tenderer til å omdefinere fortiden i negativ retning. I flere av anmeldelsene mener de fornærmede at de selv hadde vært aktive i de seksuelle utvekslingene, også for så vidt selv påvirket til utprøving av avvikende eller røffe former. Men de mener at partneren ved enkelte tilfeller har gått over streken. Hun føler seg utnyttet på en manipulerende måte og krenket i hendelsesforløp som var lite hensynstakende og gjensidig. Trusselen om at ex-partneren kan publisere bilder/video/opptak på Internet kan gjøre oppbrudd vanskeligere og forsterke den negative refortolkningen av fortiden. Han mener imidlertid at han ikke har gjort noe utenom hennes ønsker.

Spørsmålet om bamefordeling er relevant i enkelte anmeldte relasjonsvoldtekter. I noen tilfeller synes anmeldelsen å bli brukt som et verktøy til å effektivere et brudd med ektefeller eller partnere.

I de 38 anmeldte **sårbarhetsvoldtektene** handler det i 10 tilfeller om voldtekter knyttet til selve *prostitusjonssituasjonen*. Kunden tilraner seg da tjenester som partene ikke har avtalt og som han ikke har betalt for. Det er i disse tilfelle det gjerne benyttes våpen og ofte handler dette om å tiltvinge seg spesielle, uønskede eller nedverdiggende varianter av handlinger. I 8 tilfeller handler anmeldelsene om nachspiel- og/eller overnattingssituasjoner hos venner, bekjente og/eller andre rusmisbrukere, der de utnyttes seksuelt. Noen av disse synes å handle om *straff* i forbindelse med feilslått narkotikahandel.

Grenseoppgangene mellom sårbarhetsvoldtekter og de andre formene er ofte vanskelige og basert på skjønn. Noen av voldtektene som politiet tidligere har kategorisert som overfallsvoldtekter gjelder prostituerte. I denne sammenhengen er disse definert som sårbarhetsvoldtekter.

For **overfallsvoldtekt** er en vanlig omstendighet at offeret er *alkoholpåvirket og på vei hjem* fra bysentrum om kvelden eller natten. Noen har blitt fulgt av gjerningspersonen over tid. Andre, som ikke har vært kjent i byen, har opplevd å bli tilbudt assistanse for å komme seg hjem. Mange av de fornærmede har gjort anskrik og dermed skremt vekk overgriperen og/eller fått hjelp til å stoppe overgrep.

Igjen må det understrekes at variasjonene innenfor typene av voldtekt er store, og at beskrivelsene over, som gjelder maktmidler og omstendigheter, handler om hva som er typiske, brede trekk i de fornærmedes historier. Vi har også lagt vekt på å få fram det som er de nye dominerende trendene. Dette innebærer at vi for eksempel for de festrelaterte voldtektene også kan finne tilfeller der det ble benyttet fysisk vold, at vi i relasjonsvoldtekter finner forhold som ikke er i oppløsning, overfallsvoldtektene som skjer mot personer som ikke er alkoholpåvirket osv.

Relasjonen mellom fornærmede og gjerningsmann

Gjennom hele tiårsperioden med voldtektsundersøkelser har rundt halvparten av anmeldelsene omhandlet ugjerninger som har skjedd mellom personer som ikke kjenner hverandre, mens den andre halvparten har vært enten bekjente, venner, partnere/ekspartnere eller i familie med hverandre.

Tabell 8: Relasjonen mellom fornærmet og gjerningsmann totalt, Voldtekt inkludert forsøk. Oslo politidistrikt 2001, 2004, 2007 og 2010. Prosent.

Relasjon	Totalt			
	2001	2004	2007	2010
Ukjente	50,7	50,3	52,6	46,8
Bekjente/venner	23,6	28,2	32,7	29,6
Partner/ekspartner	22,2	21,5	13,3	22,6
Familie ⁴⁰	3,5	0,0	1,5	1,1
Totalt	100 N=144	100 N=149	100 N=196	100 N=186

Dette hovedmønsteret har imidlertid primært gjenspeilet overvekten av norske fornærmede som anmelder voldtekt, fordi mønsteret for de med ikke-norsk landbakgrunn har vært annerledes, til dels motsatt. Især gjaldt dette for den første voldtektsundersøkelsen i 2001, da kun 12% av anmeldelsene fra fornærmede med annen landbakgrunn omhandlet voldtekt begått av ukjente personer, mens hele 44% omhandlet partnere/ekspartnere og 8% familierelasjoner. Etter at anmeldelsene mot familiemedlemmer og partnere/ekspartnere falt dramatisk for ofre med ikke-norsk landbakgrunn i de to påfølgende undersøkelsene, har anmeldelsesprofilen for denne gruppen i 2010 returnert i retning av mønsteret fra 2001. Nå har 37,0% av de voldtektsfornærmede med annen landbakgrunn anmeldt sine partnere/ekspartnere, og 29,6% av dem har anmeldt ukjent person for voldtekt. Tilsvarende tall for ofre med norsk landbakgrunn er 16,7% som anmelder sin partner/ekspartner og 53,8% som anmeldte ukjent person. Mønsteret for de med norsk landbakgrunn har dermed ligget relativt stabilt siden 2001, med tendens til økning av andelen som mener seg utsatt for voldtekt fra bekjente og venner og nedgang i anmeldte overgrep fra helt ukjente personer.

Tabell 9: Relasjonen mellom fornærmet og gjerningsmann for fornærmede med norsk landbakgrunn og for de med annen bakgrunn. Voldtekt inkludert forsøk. Oslo politidistrikt 2001, 2004, 2007 og 2010. Prosent.

Relasjon	Norsk landbakgrunn				Ikke-norsk landbakgrunn			
	2001	2004	2007	2010	2001	2004	2007	2010
Ukjente	58,8	56,1	59,4	53,8	12,0	39,2	34,0	29,6
Bekjente/venner	21,0	25,5	29,4	28,0	36,0	33,3	41,5	33,3
Partner/ekspartner	17,6	18,4	10,5	16,7	44,0	27,5	20,8	37,0
Familie	2,5	0,0	0,7	1,5	8,0	0,0	3,7	0
Totalt	100 N=119	100 N=98	100 N=143	100 N=132	100 N=25	100 N=51	100 N=53	100 N=54

⁴⁰ Med "familie" henvises det her til andre familierelasjoner enn ektefeller eller partnere/ekspartnere, så som søsken, foreldre/barn, tanter/onkler og niese/nevø. Dersom voldtekt skjer mellom fetter/kusine men disse også er ektefeller eller partnere, kategoriseres forholdet som "Partner/ekspartner".

Når man tar utgangspunkt i de ulike idealtypene av voldtekter er det et mer komplekst bilde av relasjoner mellom gjemingsperson og fornærmet som trer fram. Generelt er voldtektsbildet preget av to dominerende konstellasjoner; festrelaterte voldtekter begått mellom ukjente, som utgjør 20,4% av alle voldtektene, og relasjonsvoldtekter mellom partnere/ekspartnere som utgjør 22,6% av totalen.

Tabell 10: Anmeldte voldtekter i Oslo 2010 fordelt etter idealtipe og relasjon mellom fornærmet og gjerningsmann. Prosent.

Relasjon	Festrelatert	Relasjon	Sårbarhet	Overfall	Annet	Totalt	N=
Bekjente/venner	12,9	1,1	9,1	0,5	5,9	29,6	55
Familie	0,0	1,1	0,0	0,0	0,0	1,1	2
Partner/ekspartner	0,0	22,6	0,0	0,0	0,0	22,6	42
Ukjente	20,4	0,5	11,3	12,4	2,2	46,8	87
Totalt	33,3	25,3	20,4	12,9	8,1	100,0	186
N=	62	47	38	24	15	186	

Dette bildet av de to dominerende konstellasjonene holder seg også når man skiller mellom fornærmede med norsk og ikke-norsk bakgrunn. Men for de med annen landbakgrunn forsterkes dominansen av relasjonsvoldtekt mellom partnere/ekspartnere (37%) på bekostning av festvoldtekter mellom ukjente (13,0%). For de med norsk landbakgrunn avtar derimot dominansen av relasjonsvoldtekter mellom partnere/kjente (16,7%) til fordel for forsterket dominans for samtlige typene voldtekt med ukjent gjemingsmann og for festrelaterte voldtekter med bekjente og venner (14,4%). Forskjellene kan tolkes og forklares med utgangspunkt i forskjellige teorier, og forandres antakelig dersom mer av mørketallet blir kjent. Ellers virker antakelig ulike livsløpsprofiler, bosetningsmønstre og måter å bruke byrommet på for de to gruppene av fornærmede, inn på relasjonsprofilen mellom offer og gjemingsmann.

For samtlige av typene voldtekt, unntatt for relasjonsvoldtektene, handler voldtekten primært om forbindelsen mellom ukjente mennesker (46,8%). For 61,3% av de anmeldte festrelaterte voldtektene, 55,3% av sårbarhetsvoldtektene og 95,8% av overfallsvoldtektene var gjerningsmannen en ukjent person for fornærmede.

Tabell 11: Typene voldtekt anmeldt til Oslo politidistrikt 2011 fordelt etter relasjon mellom fornærmet og gjerningsmann. Prosent.

Relasjon	Festrelatert	Relasjon	Sårbarhet	Overfall	Annet	Totalt	N=
Bekjente/venner	38,7	4,3	44,7	4,2	73,3	29,6	55
Familie	0,0	4,3	0,0	0,0	0,0	1,1	2
Partner/ekspartner	0,0	89,4	0,0	0,0	0,0	22,6	42
Ukjente	61,3	2,1	55,3	95,8	26,7	46,8	87
Totalt	100	100	100	100	100	100	186
N=	62	47	38	24	15	186	

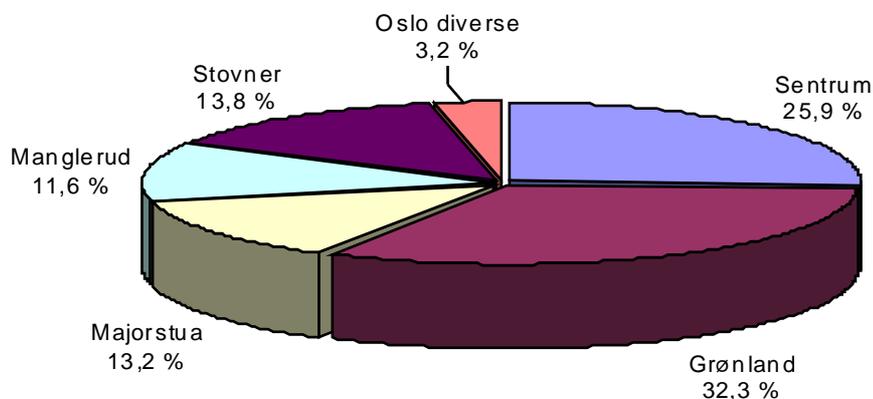
Den generelle tendensen om at voldtekter utspiller seg mest mellom personer som er fremmede for hverandre, passer imidlertid ikke dersom man skiller mellom fornærmede med norsk og ikke-norsk landbakgrunn. Igjen er dette en generalisering som mest avspeiler overvekten av de norske fornærmedes situasjon der hele 53,8% anmelder en fremmed. For de fornærmede med utenlandsk landbakgrunn var dette tilfelle kun for 29,6%, mens partner utgjorde 37,0% av gjerningsmennene og venner/bekjente utgjorde 33,3%.

Gjerningssted og tidspunkt

Politistasjonskrets

Som ved foregående undersøkelser anmeldes det også i 2010 flest voldtekter med gjerningssted i byens sentrumsområder. 32,3% av de anmeldte voldtektene hadde skjedd i Grønland politistasjonskrets og 25,9% i Sentrum krets. Også i materialet over anmeldte voldtekter begått i 2007 ble rundt 60% av tilfellene begått i sentrumsområdene, men i 2010 er vekten noe forskjøvet fra Grønlands krets (38,3% i 2007) til Sentrum (21,9 % i 2007). Når profilen for gjerningssted slår ut på denne måten, handler det i stor grad om den betydelige andel av det vi har kalt festrelaterte voldtekter. Enkelte av disse skjer i tilknytning til restaurant og utelivet i sentrum av byen. Alt kan imidlertid ikke tilskrives dette. En stor del av de festrelaterte voldtektene skjer på bopel og det gjør utslag at mange unge enslige i byen, både studenter, tilflyttere fra andre steder av landet, og utlendinger som er midlertidig ansatt som spesialister eller fag- og uaglærte arbeidere, immigrantarbeidere, innvandrere og flyktninger, gjerne er bosatt i de billigste, mest sentrumsnære delene av byen, især i Grønland krets. Noen av disse gruppene er også blant de mest aktive på byens uteliv og i rusmiljøer, mens andre er kulturelt inkompetente, isolerte og ensomme.

Figur 4. Fordelingen av anmeldte voldtekter og forsøk på voldtekt i Oslo 2010 etter gjerningsstedets politistasjonskrets (N=189). Prosent.⁴¹

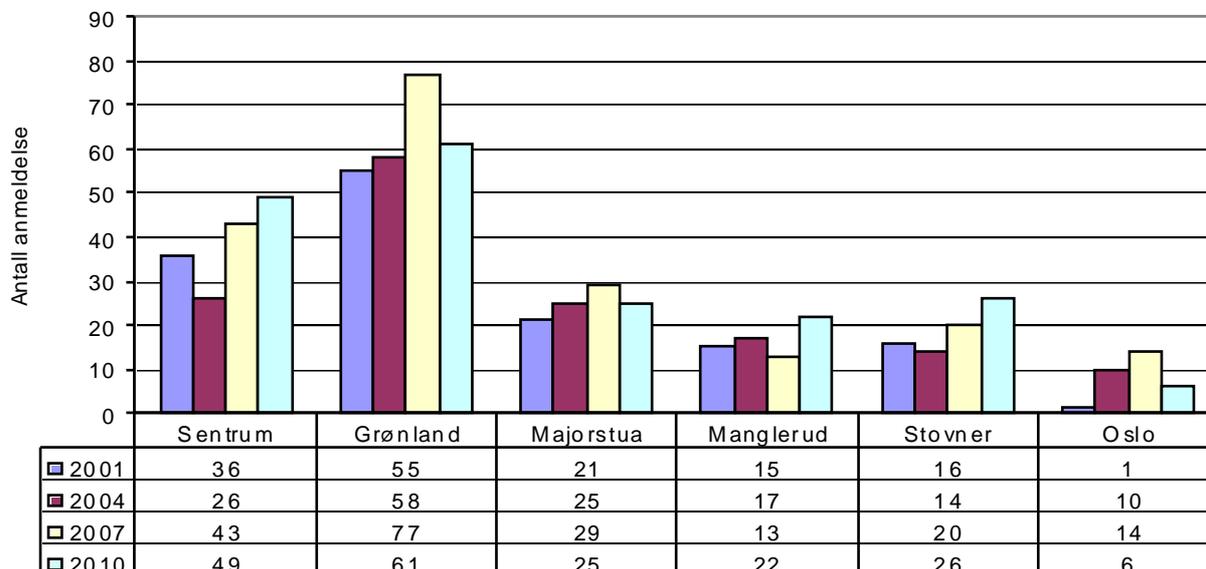

Alle politistasjonene har hatt en økning i antallet anmeldte voldtekter siden den første voldtektsundersøkelsen i 2001. Siden den neste undersøkelsen i 2004 har økningen i antall voldtekter vært mest merkbar i Sentrum, men også Stovner krets har hatt en jevn økning siden 2004. Både Grønland og Majorstua krets har opplevd en gledelig nedgang i antallet anmeldte voldtekter siden den forrige undersøkelsen i 2007. For Grønland har reduksjonen vært betydelig, fra 77 i 2007 til 61 i 2010. Det må bemerkes at oppganger og nedganger på dette feltet kan handle om en enkeltstående, særlig aktiv

⁴¹ Voldtekter som er plassert i kategorien Oslo diverse mangler gjerningsadresse. I disse anmeldelsene har ikke offeret oppgitt et konkret gjerningssted.

gjerningsperson som flytter fra/til politikretsen. Siden basistallene er så små vil slike aktive gjerningsmenns handlinger gjøre utslag på statistikken.

Figur 5. Antall anmeldte voldtekter og forsøk på voldtekt i Oslo 2001, 2004, 2007 og 2010 etter gjerningsstedets politistasjonskrets. Absolutte tall. JUS 063 A.⁴²

Den generelle fordelingen av alle anmeldte voldtekter for Oslo politidistrikt 2010 framkommer i tabell 11 nedenfor. Mens Grønland politikrets, ved å favne 33,3% av alle anmeldelsene, er Oslo bys mest dominerende arena for voldtekt, er den største konsentrasjonen av den mest omfangsrike typen voldtekt å finne i Sentrum politikrets, der 11,8% av samtlige av byens anmeldte festrelaterte voldtekter utspiller seg. Alle de andre formene for voldtekt preger Sentrum krets i relativt beskjeden grad, selv om rundt 1/3 av de overfallsvoldtektene i byen skjer nettopp her og rundt 1/3 i Grønland krets.

Tabell 12: Fordelingen av anmeldte voldtekter på politistasjonskretser og idealtipe av voldtekt. Oslo politidistrikt 2010. Prosent.

Gjerningssted	Festrelatert	Relasjon	Sårbarhet	Overfall	Annet	Totalt	N=
Sentrum	11,8	5,9	2,7	3,8	2,7	26,9	50
Grønland	9,7	8,1	9,1	4,3	2,2	33,3	62
Majorstua	3,2	3,2	2,7	1,6	1,6	12,4	23
Manglerud	3,8	3,8	1,6	1,6	1,6	12,4	23
Stovner	4,8	4,3	4,3	1,6	0,0	15,1	28
Totalt	33,3	25,3	20,4	12,9	8,1	100	186

Majoriteten av festvoldtektene i sentrum og sentrumsnære deler av byen (både Grønland og Sentrum stasjonskrets) handler gjerne om overgrep på bopel mellom personer som ikke kjenner hverandre, men som har møttes på byen eller på vei hjem. Voldtektene skjer gjerne på nachspiel eller ved overmatting, i det vesentligste mens fornærmede har sovet eller ikke husker hva som skjedde (blackout). Den tredje mest

⁴²Voldtektene som er plassert på Oslo mangler gjerningsadresse, jfr. forrige fotnote.

hyppige og konsentrerte fomen for voldtekt gjelder de 9,1% som omhandler sårbarhetsvoldtekter begått i Grønland krets. Dette er i stor grad voldtekter som utspiller seg på/ved markedene for omsetning av narkotika og for prostitusjon.

Voldtektprofilen er samtidig ikke markant forskjellig for de forskjellige politikretsene. Man kan ikke på enkle måter hevde at kretsene konstituerer ulike sosiogeografiske identiteter som arenaer for voldtekt. Den typen voldtekter det finnes mest av, festrelaterte voldtekter, er i høy grad konsentrert i sentrum av byen, slik at Grønland og Sentrum politistasjonskrets blir de hyppigste åstedene for voldtekt, men også de andre politistasjonskretsene domineres av disse voldtektstypene. Relasjonsvoldtektene er sterkest representert i politistasjonskretser som Manglerud, Stovner og Majorstua, der de utgjør mellom 26,1%-30,4% av kretsenes anmeldte voldtekter. De er samtidig sterkt tilstedeværende også i Sentrum (22%) og Grønland (24,2%). Sårbarhetsvoldtektene synes å ha den skjevste stasjonsprofilen blant voldtektstypene, ved å utgjøre i underkant av 30% av voldtektene ved Grønland og Stovner krets og bare rundt 10-15% av anmeldelsene ved Sentrum og Manglerud krets. Overfallsvoldtekt, som man muligens skulle tro skjedde mest i byens sentrumsområder, utgjør en relativt lik andel av voldtektene (10-15%) innen hver politistasjonskrets. Forskjellene mellom politistasjonskretsene kan mer formuleres som et skille i skala/omfang, enn et skille i typer arenaer for ulike voldtekter. Det er dermed mer graden av risiko som varierer mellom stasjonskretsene, enn hva man risikerer å bli utsatt for. Unntaket fra dette er sårbarhetsvoldtektene som er mer framtrede ved arenaene der sårbare personer gjerne oppholder seg (Grønland krets) eller bor (Stovner krets) – enten dette er offerets eller gjerningsmannens bopel.

Tabell 13: Anmeldte voldtektstyper fordelt på politistasjonskrets. Oslo politidistrikt 2010. Prosent.

Gjerningssted	Festrelatert	Relasjon	Sårbarhet	Overfall	Annet	Totalt	N=
Sentrum	35,5	23,4	13,2	29,2	33,3	26,9	50
Grønland	29,0	31,9	44,7	33,3	26,7	33,3	62
Majorstua	9,7	12,8	13,2	12,5	20,0	12,4	23
Manglerud	11,3	14,9	7,9	12,5	20,0	12,4	23
Stovner	14,5	17,0	21,1	12,5	0,0	15,1	28
Totalt	100	100	100	100	100	100	186
N=	62	47	38	24	15	186	

Tabell 13b: Anmeldte voldtekter ved de ulike politistasjonskretsene fordelt på voldtektstyper

Gjerningssted	Festrelatert	Relasjon	Sårbarhet	Overfall	Annet	Totalt	N=
Sentrum	44,0	22,0	10,0	14,0	10,0	100	50
Grønland	29,0	24,2	27,4	12,9	6,5	100	62
Majorstua	26,1	26,1	21,7	13,0	13,0	100	23
Manglerud	30,4	30,4	13,0	13,0	13,0	100	23
Stovner	32,1	28,6	28,6	10,7	0,0	100	28
Totalt	33,3	25,3	20,4	12,9	8,1	100	186
N=	62	47	38	24	15	186	

Gjerningsstedet

Hvor de anmeldte voldtektene har skjedd er et sentralt tema for hvilke forebyggende strategier som kan velges. Dersom lovbrudd skjer geografisk sentralisert og tilgjengelig for inngrep utenfra, kan situasjonelle forebyggingsiltak iverksettes. Motsatt vil sterk spredning på lovbruddene i skjærmede, privatiserte omgivelser bety at situasjonelle strategier er lite egnet. I materialet fra hele tiåret ser vi av tabellen under at mønsteret for hvor de anmeldte voldtektene skjer, er svært stabilt. Majoriteten, mellom 60-70% av tilfellene, skjer på private bopel. I 2010 var det 66,1% av de fømærmede som oppga at voldtekten (eller forsøket) hadde skjedd på bopel. Dette innebærer også at lovbruddene som regel skjer spredt og skjærmet for innsyn og situasjonelle inngrep.

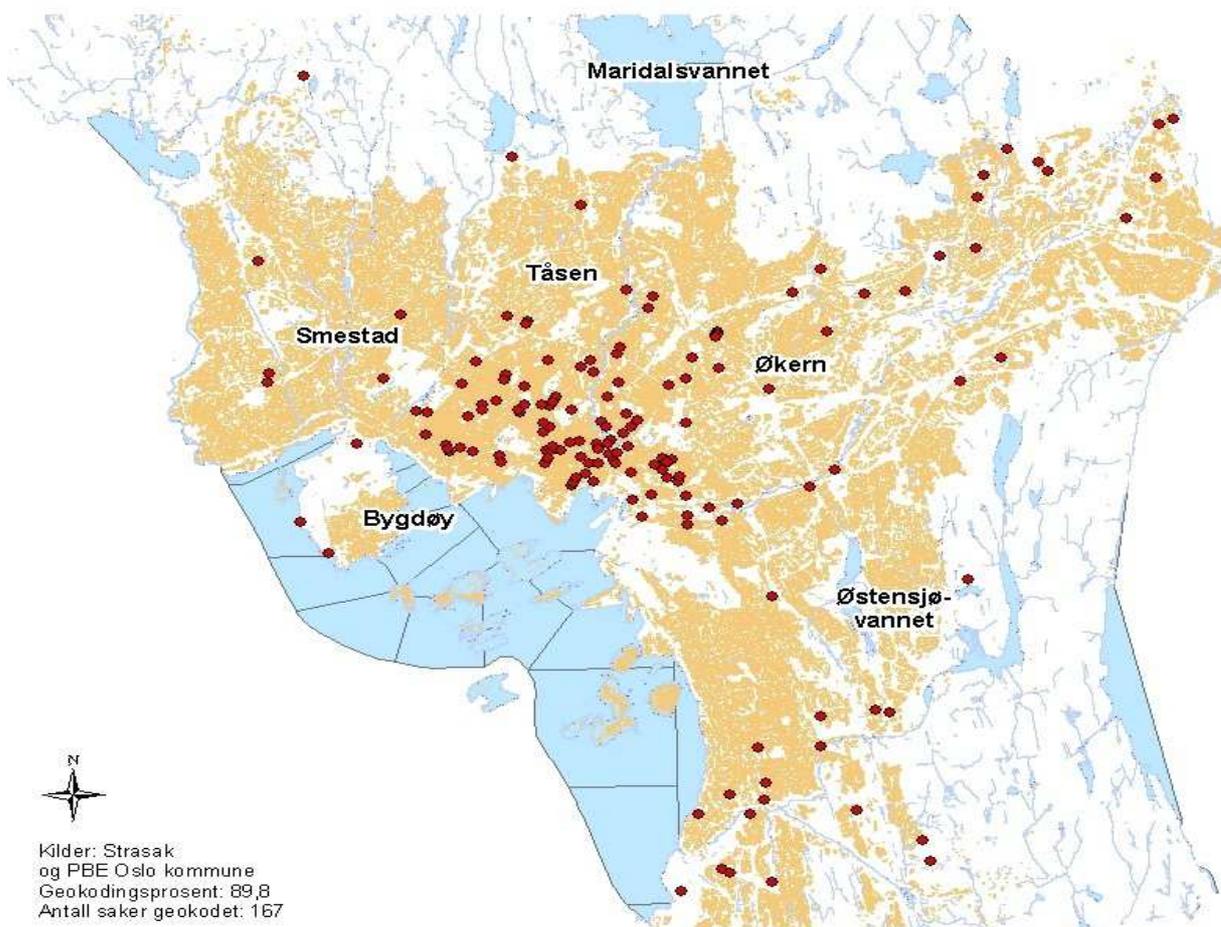
Den nest største kategorien er voldtekter som skjer utendørs, som i hele perioden har utgjort 15-20% av tilfellene. I 2007 var denne andelen på 15,4 % og i 2010 på 17,2%. De årlige variasjonene for øvrig er små og kan skyldes tilfeldigheter. Det er registrert noe færre voldtekter på restaurant (5) i 2010 i forhold til de to foregående undersøkelsesstidspunktene, mens antallet voldtekter i bil/campingvogn (8) er noe øket.

Tabell 14. Gjæringssted for voldtekter (inkludert forsøk) anmeldt i 2001, 2004, 2007 og 2010 i Oslo politidistrikt. Absolutte tall og prosent. (N=144, 149, 196 og 186).

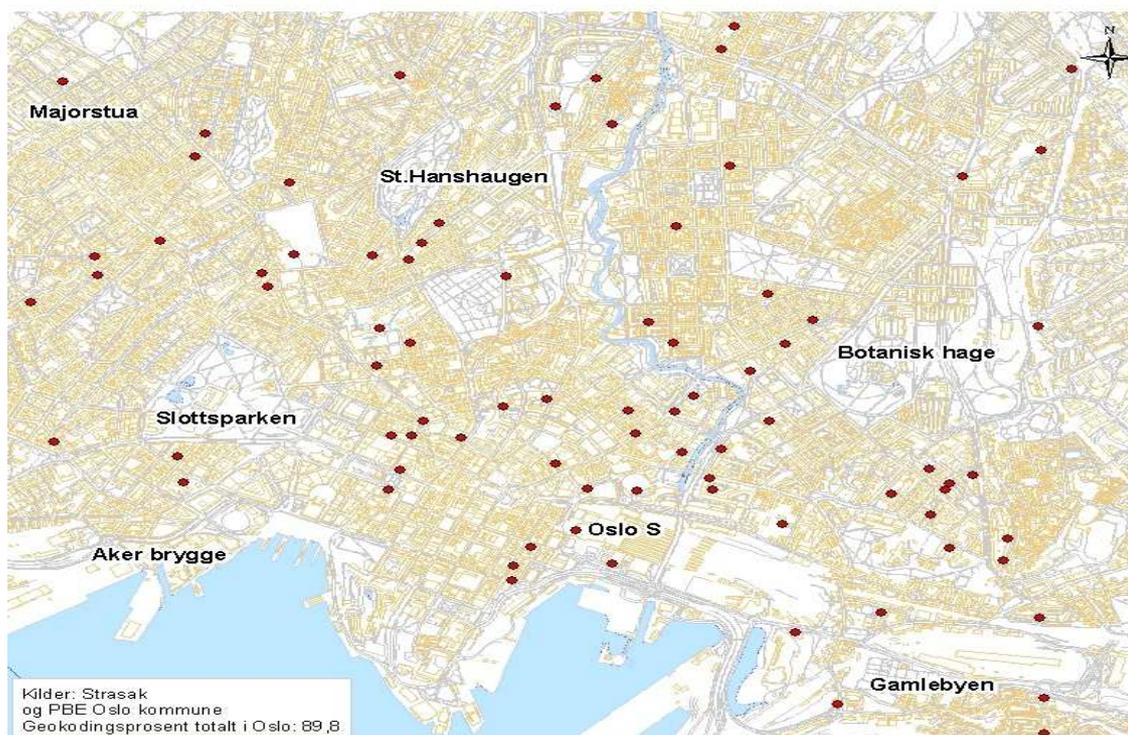
Gjæringssted	2001		2004		2007		2010	
	Antall	%	Antall	%	Antall	%	Antall	%
Bopel	88	61,1	103	69,1	138	67,8	123	66,1
Restaurant	5	3,5	9	6,0	9	5,6	5	2,7
Utendørs	30	20,8	25	16,8	28	15,4	32	17,2
Taxi/ pirattaxi	5	3,5	1	0,7	5	2,8	4	2,2
Bil/ campingv.	2	1,4	2	1,3	5	2,8	8	4,3
Arbeidssted	2	1,4	2	1,3	2	0,7	2	1,1
Hotell	5	3,5	0	0,0	3	2,1	4	2,2
Annet	7	4,9	7	4,7	6	2,8	8	4,3
Totalt	144	100	149	100	196	100	186	100

Når man splitter opp den store gjæringsstedskategorien "bopel" etter om det var andres ("bopel"), fømærmedes/felles ("fømærmedes") eller gjæringsmannens bopel ("gjæringsmann"), framkommer det at de anmeldte voldtektene hyppigst skjer hjemme på fømærmedes/felles bopel. For hele tiårsperioden har dette mønsteret vært stabilt og omhandlet rundt en tredjedel av anmeldelsene. I 2010 var fømærmedes bopel angitt som gjæringssted for voldtektene i 35,8% av anmeldelsene. Dette står i kontrast til det vanlige mediabildet, som framhever voldtekter som skjer ute av fremmede i form av overfallsvoldtekter, i pirattaxier og lignende og som ofte motiverer til politiske krav og særiltak.

Anmeldte voldtekter i Oslo 2010

Anmeldte voldtekter i Oslo sentrum 2010

Kart laget av analytiker Christina Hofseth, Sentrum Politistasjon, Oslo politidistrikt.

Tabell 15: Gjerningssteder for voldtekter (uten forsøk) anmeldt i 2001, 2004, 2007 og 2010 i Oslo politidistrikt. Prosent.

Gjerningssted	2001	2004	2007	2010
%				
Arbeidssted	1,7	0	0,6	0
Bopel	15,8	19,7	12,4	8,8
Fornærm. bopel	30,0	33,1	30,4	35,8
Gj.mann bopel	20,0	20,5	32,9	23,9
Restaurant	2,5	7,1	5,0	1,3
Ute	17,5	13,4	11,2	15,7
Taxi/pirattaxi	2,5	0,8	1,9	1,9
Bil/campingvogn	1,7	0,8	1,9	5,0
Hotell	4,2	0	1,9	2,5
Annet	4,2	4,7	1,9	5,0
Totalt	100	100	100	100
	(N=120)	(N=127)	(N=161)	(N=159)

Når egen bopel framstår såpass hyppig som gjerningssted for anmeldte voldtekter henger dette sammen med at voldtekter ofte skjer mellom personer som kjenner hverandre fra før. Gjerningsmannen har enten fri tilgang på fornærmedes bopel fordi han bor der, er partner med fornærmede eller er en nær bekjent av fornærmede. I anmeldelser for voldtekt i 2010 (forsøk ikke inkludert) hvor gjerningspersonen var kjent for fornærmede skjedde hele 50,6% på fornærmedes bopel. Når 80% av voldtektene skjedde i private hjem, enten dette var fornærmedes, gjerningsmannens eller andres bopel.

Mer oppsiktsvekkende er det at også i anmeldelser av saker der partene ikke er kjent for hverandre er bopel fortsatt det vanligste gjerningsstedet. Her har imidlertid gjerningsmannens bopel overtatt som det hyppigst angitte gjerningsstedet for voldtektene. I 2010 utgjør dette 27% av anmeldelsene av voldtekt mellom ukjente personer. Dette er en økning fra foregående voldtektsundersøkelser, der gjerningsmannens bopel ble oppgitt som gjerningssted i rundt 20% av tilfellene.

Når gjerningsmannens bopel utgjør åstedet for voldtekt kan dette trolig ofte tilskrives de mange festvoldtektene. Fornærmede blir av ulike grunner med en ukjent person hjem på nachspiel, for overnatting eller for å ha avtalt sex etter kvelden på byen. I mange anmeldelser forteller den fornærmede at hun har drukket såpass mye på vorspiel og demest ute på byen at hun ikke kan huske kveldens hendelsesforløp. Morgenen etter våkner hun hos en ukjent som hun antar har hatt sex med henne. Det er trolig at et liknende scenarium har utspilt seg i en stor andel av de 18,9% av anmeldelsene der voldtekt skjedde på fornærmedes bopel av en ukjent gjerningsmann. Selv om det forekommer at gjerningsmenn presser seg inn i forbindelse med at fornærmede låser seg inn i oppgang eller leilighet, forekommer dette likevel sjelden. Det er oftere slik at gjerningsmannen er en man har invitert med hjem. Denne tendens til at fornærmedes hjem oppgis som gjerningssted for voldtekt begått av fremmede har vært sterkt økende gjennom det første tiåret av 2000-tallet. Dette er blant tendensene som ødelegger det tradisjonelle sort-hvitt-bildet av voldtekter og som viser til en endret og mer aktiv fornærmede-rolle i hendelsene bak voldtektene.

Tabell 16: Gjerningssteder for voldtekter (uten forsøk) anmeldt i 2001, 2004, 2007 og 2010 i Oslo politidistrikt, etter hvorvidt gjerningspersonen er kjent for fornærmede eller ikke. Prosent.

Gjerningssted	Ukjent for fornærmede				Kjent for fornærmede			
	2001	2004	2007	2010	2001	2004	2007	2010
%								
Arbeidssted	0,0	0,0	1,4	0	3,1	0,0	0,0	0
Bopel	16,1	23,7	14,9	10,8	15,6	16,2	10,3	7,1
Fornærm. bopel	8,9	11,9	18,9	18,9	48,4	51,5	40,2	50,6
Gj.mann bopel	21,4	20,3	21,6	27,0	18,8	20,6	42,5	21,2
Restaurant	5,4	15,3	8,1	1,4	0,0	0,0	2,3	1,2
Ute	33,9	22,0	20,3	28,4	3,1	5,9	3,4	4,7
Taxi/pirattaxi	5,4	1,7	4,1	4,1	0,0	0,0	0,0	0,0
Bil/campingvogn	0,0	1,7	4,1	6,8	3,1	0,0	0,0	3,5
Hotell	3,6	1,0	2,7	1,4	4,7	0,0	1,1	3,5
Annet ⁴³	5,4	3,4	4,1	1,4	3,1	5,9	0,0	8,2
Totalt	100 (N=56)	100 (N=59)	100 (N=74)	100 (N=74)	100 (N=64)	100 (N=68)	100 (N=87)	100 (N=85)

Bopel er det hyppigst nevnte gjerningsstedet for voldtekt både for ofre med norsk og med annen landbakgrunn (68,6%). Det er likevel hyppigere slik at de med ikke-norsk bakgrunn oppgir at voldtekten skjedde på bopel (86%) enn ofre med norsk bakgrunn (62,1%). Enkelte med utenlandsk landbakgrunn (7,0%) har vært utsatt i bil eller campingvogn, men den store forskjellen mellom fornærmede med norsk og annen landbakgrunn er anmeldelsene for voldtekt begått utendørs. Hele 20,7% av de norske oppgav i 2010-anmeldelsene at dette var gjerningssted for voldtekten, mens dette kun gjaldt 2,3% av ofrene der begge foreldre kom fra utlandet.

Tabell 17: Gjerningssteder for voldtekter (uten forsøk) anmeldt i 2010 i Oslo politidistrikt, etter fornærmedes landbakgrunn. Absolutte tall og prosent.

Gjerningssted	Norsk	Ikke norsk	Totalt	Prosent norsk	Prosent ikke norsk	Prosent totalt
Bopel	72	37	109	62,1	86,0	68,6
Restaurant	2		2	1,7	0,0	1,3
Ute	24	1	25	20,7	2,3	15,7
Taxi pirattaxi	2	1	3	1,7	2,3	1,9
Bil campingv.	5	3	8	4,3	7,0	5,0
Arbeidssted	0	0	0	0,0	0,0	0,0
Hotell	4		4	3,4	0,0	2,5
Annet	7	1	8	6,0	2,3	5,0
Totalt	116	43	159	100	100	100

Den betydelige forskjellen kan tolkes på flere måter, men kan antakelig heller tilskrives ulik bruk av byrommet for de to gruppene av ofre, enn at gjerningsmenn især søker sex spesielt med norske kvinner. Den mer utadrettede væremåten blant de unge kvinnene med norsk landbakgrunn, eksponerer for større grad av risiko for voldtekt utendørs, både med festrelaterte angrep og overfallsvoldtekter. Den mer familieorienterte kvinnerollen med et lavere sosialt nettverk utad, som preger noen av innvandrerkvinnenes liv, eksponerer for større risiko på bopel for relasjonsvoldtekter. Dette er viktige forskjeller mellom befolkningsgrupper som man må ta hensyn til i målretting av forebyggende tiltak.

⁴³ 4 i annet er på institusjon som pleiehjem, psykiatrisk og fengsel

Samtidig må likheten ikke glemmes; flertallet av fommærmede utsettes for voldtekt på bopel, uansett hvilken landbakgrunn de har.

Tabell 18: Samtlige anmeldte voldtekter i Oslo politidistrikt 2010 fordelt på idealtipe og gjerningsstedet for voldtekten. Prosent.

	Festrelatert	Relasjon	Sårbarhet	Overfall	Annet	Totalt	N=
Bopel	22,0	24,2	13,4	2,7	3,8	66,1	123
Restaurant	1,6	0,0	0,5	0,5	0,0	2,7	5
Utendørs	3,2	0,0	3,2	9,1	1,6	17,2	32
Taxi/pirattaxi	2,2	0,0	0,0	0,0	0,0	2,2	4
Bil/campingvogn	0,5	0,5	2,7	0,5	0,0	4,3	8
Arbeidssted	0,5	0,0	0,0	0,0	0,5	1,1	2
Hotell	2,2	0,0	0,0	0,0	0,0	2,2	4
Annet	1,1	0,5	0,5	0,0	2,2	4,3	8
Totalt	33,3	25,3	20,4	12,9	8,1	100,0	186
N=	62	47	38	24	15	186	

Av tabellen over framgår det at de vanligste typene av voldtekt som anmeldes i Oslo er festrelaterte, relasjonsvoldtekter og sårbarhetsvoldtekter som skjer på bopel. Disse utgjør henholdsvis 22,0%, 24,2% og 13,4%, totalt 66,1% av alle voldtektene i byen. Foruten bopel er "utendørs" en risikoarena av noe betydning, da 17,2% av alle voldtektene i byen skjer her, både i form av overfallsvoldtekter (9,1%), sårbarhetsvoldtekter (3,2%) og festrelaterte voldtekter (3,2%).

Innenfor de ulike typene voldtekt er gjerningsstedsprofilen relativt lik, ved at bopel har en forhøyet risiko for alle. For overfallsvoldtekter er det imidlertid utendørs som utgjør det mest alminnelige åstedet for ugjerningen. Festrelaterte voldtekter er den kategorien som viser størst grad av variasjon med hensyn til gjerningssted; blant annet skjedde 4,8% av de anmeldte forholdene på restauranter, 9,7% utendørs, 6,5% i taxi/pirattaxi, 6,5% på hotell.

Tabell 19: De ulike typene voldtekter fordelt etter gjerningsstedet. Oslo politidistrikt 2010. Prosent

	Festrelatert	Relasjon	Sårbarhet	Overfall	Annet	Totalt	N=
Bopel	66,1	95,7	65,8	20,8	46,7	66,1	123
Restaurant	4,8	0,0	2,6	4,2	0,0	2,7	5
Utendørs	9,7	0,0	15,8	70,8	20,0	17,2	32
Taxi/pirattaxi	6,5	0,0	0,0	0,0	0,0	2,2	4
Bil/campingvogn	1,6	2,1	13,2	4,2	0,0	4,3	8
Arbeidssted	1,6	0,0	0,0	0,0	6,7	1,1	2
Hotell	6,5	0,0	0,0	0,0	0,0	2,2	4
Annet	3,2	2,1	2,6	0,0	26,7	4,3	8
Totalt	100	100	100	100	100	100	186
N=	62	47	38	24	15	186	

Hvis man går ut fra de ulike gjerningsstedene som nevnes i anmeldelsene og ser hvordan disse fordeler seg på de ulike voldtektstypene, er bildet til en viss grad mer komplekst, men også letter å tolke. Bopel er

høyaktuelt gjemingssted for både festrelaterte, relasjons- og sårbarhetsvoldtekter, men lite aktuelt for overfallsvoldtekter. Restauranter, taxi og hoteller er aktuelle gjemingssteder primært for festrelaterte voldtekter. Utearenaen er primært en arena for overfallsvoldtekter. Arbeidsplassen er i liten grad en arena for voldtekt, men i den grad man utsettes der kan det være i tilknytning til fester på arbeidsplassen.

Tabell 20: De ulike typene gjerningssteder fordelt etter type voldtekt. Oslo politidistrikt 2010. Prosent

	Festrelatert	Relasjon	Sårbarhet	Overfall	Annet	Totalt	N=
Bopel	33,3	36,6	20,3	4,1	5,7	100	123
Restaurant	60,0	0,0	20,0	20,0	0,0	100	5
Utendørs	18,8	0,0	18,8	53,1	9,4	100	32
Taxi/pirattaxi	100,0	0,0	0,0	0,0	0,0	100	4
Bil/campingvogn	12,5	12,5	62,5	12,5	0,0	100	8
Arbeidssted	50,0	0,0	0,0	0,0	50,0	100	2
Hotell	100,0	0,0	0,0	0,0	0,0	100	4
Annet	25,0	12,5	12,5	0,0	50,0	100	8
Totalt	33,3	25,3	20,4	12,9	8,1	100	186
N=	62	47	38	24	15	186	

Avstand mellom gjerningssted og bopel

Geografisk og psykososial avstand er deler av en av mekanismene man tradisjonelt har pekt på som virkningsfulle overfor grenseoverskridende seksuell adferd og den moralske konteksten man handler innenfor. Til en viss grad handler dette om geografisk tilhørighet og sosiokulturell identifisering. Å reise til et nytt sted innebærer for noen å forlate røttene som definerer hvem man selv er og de moralske grenser man styres av. Enkelte steder er globalt definert som mål for sexreiser. Regionalt og lokalt finnes også steder med spesifikke assosiasjoner til løssluppenhet. For mange nordmenn har for eksempel reiser med danskebåten, til Hamburg, enkelte sydendestinasjoner og reiser til Thailand, Ghana og Brasil vært beheftet med forventninger om seksuelle utskielser. Mange har erfart at de har begått handlinger de aldri ville gjort hjemme. Spørsmålet er om Oslo også for enkelte gjerningspersoner defineres på liknende vis som et sted der hverdagslig moral mister sin gyldighet og ekstraordinære seksuelle opplevelser forventes. Især for områdene med høy konsentrasjon av festrelaterte voldtekter er dette et aktuelt spørsmål.

Samtlige voldtekter i materialet for 2010 undersøkelser har, per definisjon, gjerningssted Oslo. For å nærme oss en sosiokulturell stedsforståelse av Oslo som arena for seksuelle utskielser har vi gjennomgått hvor lang avstanden er mellom voldtektens gjerningssted og det bosted man selv har. Det er vanskelig å tolke hva slike avstander innebærer for fornærmede og for gjerningspersoner, men det åpner i det minste et nytt rom for forståelse og tolkning med hensyn til hvordan voldtektsrisikoen er knyttet til en sosialgeografiske dimensjoner som kan møtes med situasjonelle forebyggingsgrep.

Tabell 21: Avstand mellom gjerningsstedet i Oslo og egen bolig for fornærmede og mistenkt/siktet i voldtektsanmeldelser 2010. Absolutte tall og (prosent)

Avstand gjerningssted	Fornærmet	Siktet/mistenkt
Bopel	69 (37,1)	64 (42,1)
Nærmiljø	31 (16,7)	24 (15,8)
Stor-Oslo	62 (33,3)	52 (34,2)
Landet for øvrig	16 (8,6)	7 (4,6)
Europa	8 (4,3)	5 (3,3)
Totalt	186 (100)	152 (100)

For både de 186 fornærmede og de 152 kjente gjerningsmennene i voldtektsanmeldelsene som Oslo politidistrikt mottok 2010, var egen bopel i Oslo det dominerende gjerningsstedet. For 37,1% av de fornærmede var dette oppgitt som gjerningssted, det samme gjaldt 42,1% av gjerningsmennene. En stor andel av disse handler om relasjonsvoldtekter der partene deler felles bopel.

Nærmiljø synes generelt å utgjøre en sjelden risikosone for voldtekt. Foruten voldtekter som utspiller på bopel, skjer de fleste et stykke fra der man bor. Det er mulig at dette gjenspeiler at Oslos sentrumsområder, for mange i Oslos periferi og nabofylker, regnes som et rom for underholdning og forlystelse som det knyttes forventninger om ekstraordinære seksuelle opplevelser til. Muligens fungerer bysentrum som sted for ”sexturisme” for de som bor utenfor.

Få av de fornærmede og av de kjente gjerningspersonene kom fra områder i Norge utenfor Stor-Oslo, skjønt dette gjaldt 8,6% av de fornærmede og 4,6% av gjerningspersonene. Typisk handler dette om tilreisende på jobbseminar, kurs eller på ferie, som bor på hotell og som involveres i festrelatert voldtekt. Enkelte gjerningspersoner var også bosatt i utlandet, men var i Oslo på ferie og bosatt på campingplass eller på hotell. For de 8 (4,3%) fornærmede dette omhandlet var flere utenlandske prostituerte som ble utsatt for voldtekt som del av å tilhøre en særlig sårbar gruppe. Samtlige av de 5 (3,3%) utenlandsk bosatte gjerningspersonene var involvert i festrelaterte voldtekter. Dette beskjedne antallet tilsier at Oslo i liten grad regnes som mål for seksuelle utskielser for utenlandske borgere, i alle fall ikke av det slaget som resulterer i voldtektsanmeldelser.

Tabell 22: Avstand mellom gjerningsstedet i Oslo og egen bolig for fornærmede i voldtektsanmeldelser 2010 fordelt etter idealtypen av voldtekt de anmelder. Prosent.

Fornærmede av stand	Fest-relatert	Relasjon	Sårbarhet	Overfall	Annet	Totalt
Bopel	14,5	80,9	26,3	20,8	46,7	37,1
Nærmiljø	19,4	4,3	13,2	37,5	20,0	16,7
Stor-Oslo	48,4	14,9	28,9	37,5	33,3	33,3
Landet for øvrig	14,5	0,0	15,8	4,2	0,0	8,6
Europa	3,2	0,0	15,8	0,0	0,0	4,3
Totalt	100	100	100	100	100	100
N=	62	47	38	24	15	186

Av tabellen over framgår det at avstand/nærhet mellom gjerningssted og bopel avhenger av hva slags type voldtekt man opplever. Rundt halvparten (48,4%) av de festrelaterte voldtektene skjer mot fornærmede som har bopel innen Stor-Oslo, men et stykke unna gjerningsstedet.

Drøye 80% av relasjonsvoldtektene skjer, ikke overraskende, på bopel. Også voldtekter som rammer ekstra sårbare personer skjer i noen grad på bopel eller overfor personer som bor innen Stor-Oslo, men et stykke fra gjemingsstedet. Flere av disse skjer sentralt på markedene for rusomsetning og prostitusjon. Mange av de fornærmede fra landet for øvrig og fra Europa handler det i stor grad om at Oslo er et senter for rusomsetning og prostitusjon og dermed tiltrekker seg personer som er sårbare for voldtekt på disse markedene.

De 24 fornærmede for overfallsvoldtekter avviker fra de andre ved at en relativt høy andel av de fornærmede (37,5%) krenkes i sitt nærmiljø. Overraskende nok utsettes også 20,8% av overfallsvoldtektene – 5 fornærmede - på eller i umiddelbar nærhet av bopel. Dette handler ofte om at personen skal låse opp døren og en fremmed trenger seg inn.

Tabell 23: Avstand mellom gjerningsstedet i Oslo og egen bolig for kjente mistenkt/siktet i voldtektsanmeldelser 2010 fordelt etter idealtypen av voldtekt de er anmeldt for. Prosent.

Gjernings- personens av stand	Fest- relatert	Relasjon	Sårbarhet	Overfall	Annet	Totalt
Bopel	30,6	73,3	24,4	0,0	54,5	42,1
Nærmiljø	12,2	11,1	19,5	66,7	9,1	15,8
Stor-Oslo	36,7	15,6	51,2	33,3	36,4	34,2
Landet for øvrig	10,2	0,0	4,9	0,0	0,0	4,6
Europa	10,2	0,0	0,0	0,0	0,0	3,3
Totalt	100	100	100	100	100	100
N=	49	45	41	6	11	152

I tabell 23 framkommer avstanden fra den kjente gjemingsmannens bosted til gjerningsstedet for voldtekt. En stor andel av de festrelaterte voldtektene (30,6%) skjer hjemme på hans bopel. Ofte handler dette om såkalte nachspielvoldtekter eller seksuelle forbindelser avtalt i fylla og som fornærmede senere ikke kan huske og vil markere seg imot. En betydelig andel (36,6%) av de kjente gjemingsmennene bak voldtekter i Oslo har bopel et stykke fra gjemingsstedet, men er bosatt innenfor Stor-Oslo. Dette gjenspeiler at utelivet i Oslo sentrum trekker til seg personer fra bydelene utenfor sentrumsområdet og fra fylkene rundt Oslo.

For relasjonsvoldtektene skjer hele 73,3% av voldtektene på de kjente gjemingsmennenes bopel. Mer oppsiktsvekkende er det at hele 51,1% av voldtektene mot sårbare personer begås av voldtektsmenn bosatt utenfor gjerningsstedets nærhet, men innenfor Stor-Oslo. Dette kan tolkes på flere måter, men kan muligens være et resultat av at arenaene der sårbare personene oppholder seg, så som prostitusjons- og narkotikamarkedene, trekker til seg regionalt tilreisende som oppleve arenaene som moralske fristeder. For både forebyggende og strafferettslige hensyn kan det være viktig å merke seg at av de 6 kjente gjemingsmennene bak overfallsvoldtekter i 2011, var det 4 som ble begått i gjerningsmannens geografiske nærmiljø mens 2 ble begått lenger unna av personer bosatt innen Stor-Oslo. Siden nærmiljø også var en relativt hyppig arena for de fornærmede i overfallsvoldtekter, er det grunn til å anta denne typen voldtekter iblant omfatter personer som bor i samme nærmiljø. Tallene her er imidlertid små og trenger forsterkning fra andre undersøkelser.

Gjerningstidspunkt

Som ved samtlige tidligere voldtektsundersøkelser det siste tiåret ble det også i 2010 begått flest voldtekter i helgene, natt til lørdag og natt til søndag. Dette handler i stor grad om at festrelaterte voldtekter utgjør en stor andel av voldtektene som anmeldes. Rundt 60% av voldtektene skjer i helgens sene timer, i tiden mellom klokken 24.00 og 09.00.⁴⁴ Men også antallet relasjonsvoldtekter kan påvirkes av helgens rom for samvær – både med og uten bruk av rusmidler.

Tabell 24. Gjerningstidspunkt for anmeldte voldtekter og forsøk på voldtekt i Oslo politidistrikt i 2010. Absolutte tall og prosent. N=152 (inkluderer kun anmeldelser med en tidsangivelse).

3-timers intervall	Mandag	Tirsdag	Onsdag	Torsdag	Fredag	Lørdag	Søndag	Totalt
24-03	1	2	3	3	5	4	7	25
03-06	3		3	1	4	8	10	29
06-09	3	3	1	1	1	7	5	21
09-12		1	1	1	2	2	2	9
12-15	1	1		1		1		4
15-18	3	1	2		6	2	1	15
18-21	1	2	2	4	2	1	1	13
21-24	3	2		1	5	3	1	15
Sum	15	12	12	12	25	28	27	131

Tre timers intervall	Mandag	Tirsdag	Onsdag	Torsdag	Fredag	Lørdag	Søndag	Totalt
24-03	0,8	1,5	2,3	2,3	3,8	3,1	5,3	19,1
03-06	2,3	0,0	2,3	0,8	3,1	6,1	7,6	22,1
06-09	2,3	2,3	0,8	0,8	0,8	5,3	3,8	16,0
09-12	0,0	0,8	0,8	0,8	1,5	1,5	1,5	6,9
12-15	0,8	0,8	0,0	0,8	0,0	0,8	0,0	3,1
15-18	2,3	0,8	1,5	0,0	4,6	1,5	0,8	11,5
18-21	0,8	1,5	1,5	3,1	1,5	0,8	0,8	9,9
21-24	2,3	1,5	0,0	0,8	3,8	2,3	0,8	11,5
Sum	11,5	9,2	9,2	9,2	19,1	21,4	20,6	100,0
N=	15	12	12	12	25	28	27	131
Antall anmeldelser uten tidspunkt	9	5	14	5	8	5	9	55

Det er i 55 av anmeldelsene ikke angitt et konkret tidspunkt for voldtekt eller voldtektsforsøket. I anmeldelser hvor overgrep har skjedd tilbake i tid kan det være vanskelig for offeret å angi et konkret tidspunkt for handlingen. Dette handler gjerne om relasjonsvoldtekter. I andre anmeldelser er offeret utsatt for overgrep som foregår over tid.

⁴⁴ Gjerningstidspunkt blir registrert med både et starttidspunkt og sluttidspunkt. I denne undersøkelsen er det valgt å ta utgangspunkt i sluttidspunktet. Flere av sakene kan ha et starttidspunkt innenfor et annet tidsintervall enn det som er vist i figuren over.

Tabell 25: Gjerningstidspunkt for ulike typer voldtekter Oslo politidistrikt 2010, fordelt på uke/helg og døgnetts dagtid/nattid. Prosent.⁴⁵

	Festrelatert	Relasjon	Sårbarhet	Overfall	Annet	Totalt	N=
Dagtid ukedag	1,7	15,8	35,5	12,5	15,4	13,6	20
Dagtid helg	5,0	36,8	9,7	4,2	46,2	13,6	20
Natt ukedag	41,7	15,8	19,4	25,0	0,0	27,2	40
Natt helg	51,7	31,6	35,5	58,3	38,5	45,6	67
Totalt	100	100	100	100	100	100	147
N=	60	19	31	24	13	147	
Ikke oppgitt	2	28	7	0	2	39	

De festrelaterte voldtektene oppgis å ha skjedd (sluttidspunkt) i all hovedsak om natta. I stor grad har dette vært i helgene (51,7%) og forebyggende innsatser mot denne typen voldtekter har tidligere vært rettet særskilt mot helgene.⁴⁶ Overraskende nok oppgir en stor andel (41,7%) av de fornærmede for denne typen voldtekter at overgrepene skjedde om natten i midtuken. Forebyggende innsatser bør innrette seg etter dette.

Mange (28) av relasjonsvoldtektene er ikke identifisert med gjerningstidspunkt fordi de har skjedd flere ganger i en relasjon som har bestått over tid. Av de 19 som er identifisert med tidspunkt, skjedde halvparten om dagen og halvparten nattetid. I begge fall var det primært i helgen den anmeldte voldtekten skal ha skjedd.

Sårbarhetsvoldtektene er den eneste typen som hyppig (35,5%) skjer ukedagene på dagtid. Ofte handler dette om overgrep i forbindelse med prostitusjonshandel. For de fornærmede i sårbarhetsvoldtekter er imidlertid også helgens netter preget av forhøyet risiko for voldtekt (35,5%). Det samme gjelder for de 24 overfallsvoldtektene. 58,3% av disse skjedde om natta i helgene og ytterligere 25,0% skjedde om natta i løpet av uka ellers. Grenseoppgangen mellom disse og de festrelaterte voldtektene kan være vanskelig.

⁴⁵ Grunnlaget for tabellen er 147, hvilket er høyere enn de 131 i tabellen over som har mer finmasket tidsangivelsen. Grunnen er at flere anmeldelser lar seg identifisere med tidspunkt med mer grovmasket kategoriseringer som ukedag/helg og dag/natt.

⁴⁶ "Helg" er her definert fra fredag klokka 2100-søndag klokka 0900. "Dag" er definert fra 09.00 til 21.00.

Gjerningsperson

Opplysninger om gjerningsmenn i anmeldte voldtekter er i hovedsak basert på beskrivelser gitt av fornærmede. Hvis gjerningspersonen pågripes kan opplysninger bekreftes og rettes ut fra personens egne opplysninger, andre dokumenter i saken og offentlige registre. I noen tilfeller kan fornærmedes opplysninger ikke bekreftes, men vil likevel kunne bidra til å gi et mer utfyllende bilde av gjerningsmannen. Rapporten presenterer kun bekreftede opplysninger, dersom ikke annet er spesifisert.

I 134 av anmeldelsene fra 2010 er det registrert opplysninger om gjerningsmann og i enkelte anmeldelser er det registrert flere gjerningspersoner. Det totale antallet forhold med anmeldt gjerningsperson er 152 og dette omfatter 131 ulike unike personer. 151 av de anmeldte gjerningspersonene er menn og 1 er kvinne. Til sammenlikning var det i anmeldelsene fra 2007 151 gjerningspersoner som omfattet 137 ulike unike personer, mens det var registrert en gjerningsperson i 124 av anmeldelsene.

I 14 av anmeldelsene fra 2010 er det registrert flere gjerningspersoner. Dessuten er åtte personer registrert med 2 anmeldelser hver, fem med 3 anmeldelser hver og 1 person har fire anmeldelser hvorav alle mot samme offer. De 152 anmeldte gjerningspersonene fordeler seg på lovbrudd med 126 siktet/mistenkt for voldtekt §192, 1. og 2. ledd, 15 mistenkt/siktet for forsøk på voldtekt §192, og 11 mistenkt/siktet for voldtekt §192, 3.ledd, altså de groveste tilfellene.

Tabell 26: Gjerningsmenn anmeldt for voldtekt Oslo politidistrikt 2010 fordelt på lovbruddskategoriene de er mistenkt/siktet for. Absolutte tall.

Statistikkgruppe	Siktet	Totalt
1401 VOLDTEKT (§ 192,1.OG 2.LEDD)	126	126
1413 FORSØK PÅ VOLDTEKT (§ 192,JFR.PAR 49)	15	15
1420 VOLDTEKT (§ 192,3.LEDD)	11	11
Totalt	152	152

I enkelte tabeller i gjennomgangen av data som gjelder gjerningsmenn gjøres beregninger ut fra antall forskjellige gjerningsmenn (N=131) og andre steder ut fra antall forhold, det vil si kombinasjon av gjerningsmann og det enkelte lovbrudd (N=152).

Kjønn - gjerningsperson

Med unntak av en kvinne, var samtlige personer anmeldt for voldtekt eller forsøk på voldtekt til Oslo politidistrikt 2010 menn. Samtlige anmeldte i 2007 var menn, på samme måte som i 2001 og 2004.

Alder - gjerningsperson

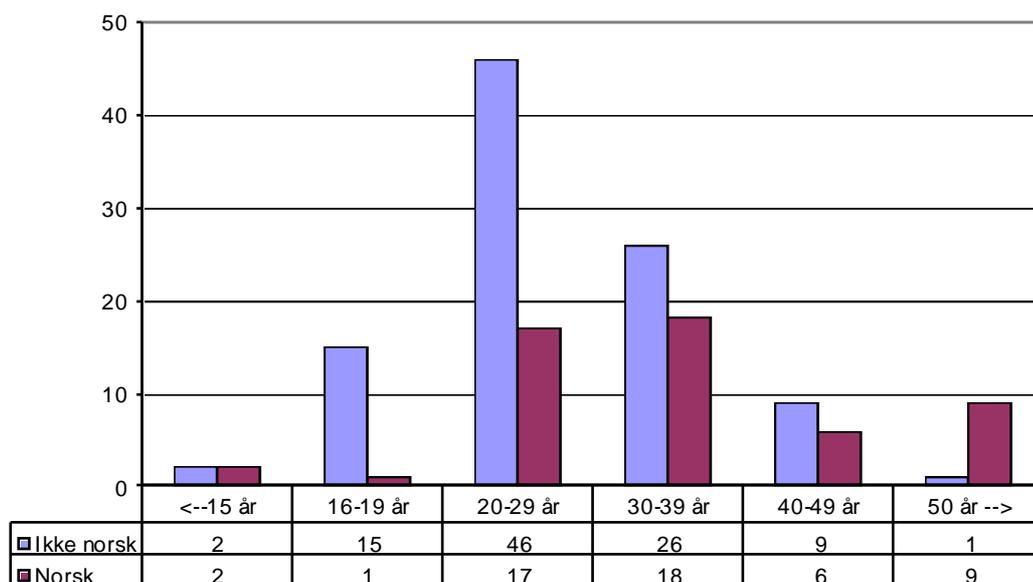
Gjennomsnittsalderen for anmeldte gjerningsmenn i 2010 var på 29,8 år og medianen på 28 år. I 2007 var gjennomsnittsalderen på 30,2 år, mens medianen var på 29 år. I 2004 lå gjennomsnittsalderen på 29,5 år, i 2001 på 35,7 år og i 2000 på 32,7 år. Sett under ett har gjennomsnittsalderen for gjerningsmenn holdt seg relativt stabil rundt 30 år over hele tiårsperioden.

En spesiell og betydelig forskjell mellom gruppene av gjerningspersoner med norsk versus utenlandsk landbakgrunn er alder. Gjennomsnittsalderen for personer med annen landbakgrunn enn norsk er 26,7 år. Dette er betydelig lavere enn alderen på gruppen av norske gjerningspersoner, som er hele 35 år. Dersom

man i stedet for gjennomsnittet måler medianen, blir forskjellen ennå større; 22 år for utenlandske gjerningsmenn, 34 år for norske.

Tabellen nedenfor viser aldersfordelingen for mistenkt/siktet i voldtektsmaterialet i 2007 for kjente gjerningsmenn med norsk og ikke-norsk landbakgrunn⁴⁷. Den ulike aldersprofilen for gjerningsmenn med norske og utenlandsk bakgrunn, kan tolkes som uttrykk for at voldtekt er et mer aldersspesifikt problem for de med utenlandsk bakgrunn enn for de norske.

Figur 7: Gjerningsmannens alder etter landbakgrunn. Oslo politidistrikt 2010. Absolutte tall. N=152.

Det er i hovedsak de unge som anmeldes som gjerningsmenn blant de ikke-norske, og disse er i sterk overvekt i aldersgruppene fram til 30 år. Her nærmer andelen norske og utenlandske gjerningsmenn seg, og i aldersgruppene over dette er nordmenn i overvekt. Nær 30% av de norske kjente gjerningsmennene som ble anmeldt for voldtekt i 2010 var over 40 år.

Tabell 27: Aldersfordelingen for gjerningsmann i voldtektsmaterialet 2010, totalt og etter landbakgrunn. Oslo politidistrikt. Absolutte tall og prosent.

Alder	<-15 år	16-19 år	20-29 år	30-39 år	40-49 år	50 år-->	Totalt
Ikke norsk	2,0	15,2	46,5	26,3	9,1	1,0	100
Norsk	3,8	1,9	32,1	34,0	11,3	17,0	100
Totalt	2,6	10,5	41,4	28,9	9,9	6,6	100

⁴⁷ Ikke-norsk defineres slik som SSB; en person der begge foreldre er født utenfor Norge. Gruppen inkluderer dermed både personer som har vokst opp i Norge, opplever seg selv som helt norsk og bli oppfattet slik av andre, og personer som nylig har ankommet landet og som selv identifiserer seg med annen herkomst. Oppdelingen har ikke lenger særlig mening i en global by med stor inn- og utflytting over en årekke. Variasjonene i kultur og mangfold er det som er byens identitet og form for "norskhet". Det må også understrekes at enhver "overrepresentasjon" av enkelte grupper omhandler en vanskelig sammenlikning basert på fast bosatt befolkning i en by, som til enhver tid samtidig har en rekke til- og gjennomreisende personer og personer med midlertidig opphold.

Forskjellen i alder mellom gjerningsmenn med norsk og utenlandsk bakgrunn er såpass stor at man kan spørre om den indikerer at norske og utenlandske gjerningsmenn er involvert i noe ulike sosiale fenomener bak det som anmeldes som voldtekt. Når man ser på gjennomsnittsalder for gjerningsmenn for de ulike typene voldtekt framkommer det videre at alderen i gjennomsnitt er 21 år for de som anmeldes for sårbarhetsvoldtekter, hvilket er betydelig lavere enn for gjerningsmenn bak festrelaterte voldtekter og relasjonsvoldtekter, som begge har 29 år som gjennomsnittsalder. Som det framkommer senere utgjør afrikanere og asiater relativt store grupper av gjerningsmenn i anmeldelser for sårbarhetsvoldtekter. Dette er antakelig med på å trekke gjennomsnittsalderen ned for gruppen av ikke-norske gjerningsmenn.

Tabell 28: Gjennomsnitts- og median-alder for gjerningsmenn anmeldt for ulike typer voldtekt Oslo politidistrikt 2010. År.

Gjerningsperson	Festrelatert	Relasjon	Sårbarhet	Overfall	Annet	N=
Gjennomsnittsalder	30,8	30,5	28,5	21,2	32,4	152
Medianalder	29	29	21	19,5	31	152

Siden kun 5 ulike personer er identifisert i de 24 overfallsvoldtektene i materialet, gir det ikke mening å legge vekt på gjennomsnitts- eller medianalderen for denne gruppen av gjerningsmenn.

Hva denne ulikheten i aldersprofil for norske og ikke-norske gjerningsmenn er et uttrykk for, er vanskelig å si. Forklaringsmodeller kan utvikles både knyttet til forskjeller i livsløp (livsløpsanalyse) og til særegne alderstrinn (kohortanalyse), til ulik kulturbakgrunn (subkulturanalyse) og til sosial status og de belastninger som rammer samfunnsgrupper uavhengig av kulturelle røtter (strain-teori)⁴⁸. Det er stor sannsynlighet for at forskjellene mellom gjerningsmennene forandres dersom anmeldelsestilbøyeligheten øker eller jevner seg ut mellom ofre for gjerningsmenn med norsk og ikke-norsk bakgrunn. Videre er det sannsynlig, ifølge ny forskning fra Sverige, at den samme forklaringen gjelder for begge gruppene, nemlig sosioøkonomiske faktorer hos foreldre og nabolag, men at dette rammer flere menn med utenlandsk landbakgrunn⁴⁹. Flere mekanismer kan også være aktive samtidig. Siden overgrepprofilen for de involverte er relativt lik på tvers av etnisk bakgrunn med unntak av denne aldersprofilen, synes det som om overgrepssadferd både kan skyldes faktorer som er felles for menn på tvers av etnisitet, og faktorer som er spesifiske. I gjennomgangen ellers framgår det en forskjell knyttet til at de unge ikke-norske gjerningspersoner oftest anmeldes for voldtektstyper der partene er ukjente for hverandre, som i overfalls- og sårbarhetsvoldtekter samt i noen grad festvoldtekter. Dette kan gi grunnlag for enkelte hypoteser om hvordan kjønnsmarkeder idag fungerer ulikt for menn med norsk eller annen etnisk bakgrunn. Unge utenlandske menn, gjestearbeidere og andre, kan ha vansker med å etablere faste parforhold og/eller bekjentskap med potensielle partnere i Oslo og dette kan bidra til å generere mislykkede og krenkende seksuelle forbindelser som anmeldes som voldtekt. Faktorer som ensomhet i den homososiale virkeligheten noen av disse unge mennene lever i, avvisning på kjønnsmarkedet av norske jenter, mangel på tilgang til unge kvinner med samme kultur- og landbakgrunn som de selv, arrangerte intimforbindelser og troskapsløfter innad i egen kultur, kan alt være bestanddeler i dette. Samtidig kan også en del av forklaringen være at

⁴⁸ Se for eksempel Hauge, R. (2001): *Kriminalitetens årsaker*, Universitetsforlaget, eller Larsen, G. (1997): *Innvandrete folkeslag og kriminalitet*, i Finstad & Høigård (red.): *Kriminologi*, Pax

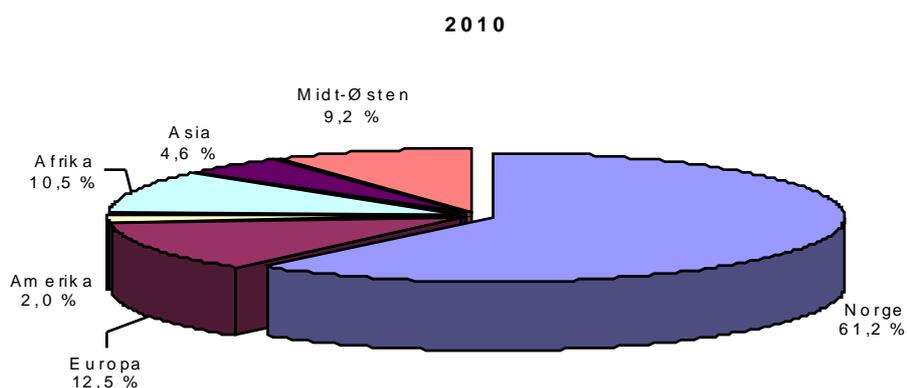
⁴⁹ Hällsten, M., Samecki, J. & Szulkin, R. (2011): *Crime as a Price of Inequality? The Delinquency Gap etween Children of Immigrants and Children of Native Swedes*, Universitetet I Stockholm, se http://webb.polopoly.it.su.se/content/1/c6/01/18/63/SULCISWP_2011_1.pdf

anmeldelsestilbøyeligheten blant kvinnene er større når uønskede eller krenkende hendelser skjer i tilknytning til ikke-norske personer enn når norske menn står bak. Det er lettere å anmelde ”fremmede” enn personer man kjenner selv eller nettverket til. På den annen side kan det også hende at kvinner i parforhold med utenlandske partnere har en særlig lav anmeldelsestilbøyelighet for relasjonsvoldtekter, og at det aldersspesifikke mønsteret blant ikke-norske gjerningsmenn og deres lave representasjon i anmeldte relasjonsvoldtekter, dermed primært kan tilskrives høye mørketall.

Statsborgerskap og landbakgrunn – gjerningsperson⁵⁰

Majoriteten av de registrerte gjerningsmennene i anmeldte voldtekter til Oslo i 2010 har norsk statsborgerskap, liksom de har hatt ved alle de foregående voldtektsundersøkelsene. I 2010 gjaldt dette 61,2% av gjerningsmennene, hvilket er relativt stabilt med materialet fra 2007 (60,3 %). En relativt høy andel, 12,5%, av de registrerte gjerningsmennene har bakgrunn fra andre deler av Europa, og til sammen har nær ¾ av gjerningsmennene i 2010 har europeisk statsborgerskap. Ellers kommer 10,5% fra Afrika, 9,2% fra Midt-Østen, 4,6% fra Asia og 2,0% fra Amerika.⁵¹

Figur 8: Gjerningsmannens statsborgerskap. Oslo politidistrikt 2010. Prosent. N=152 (forhold).

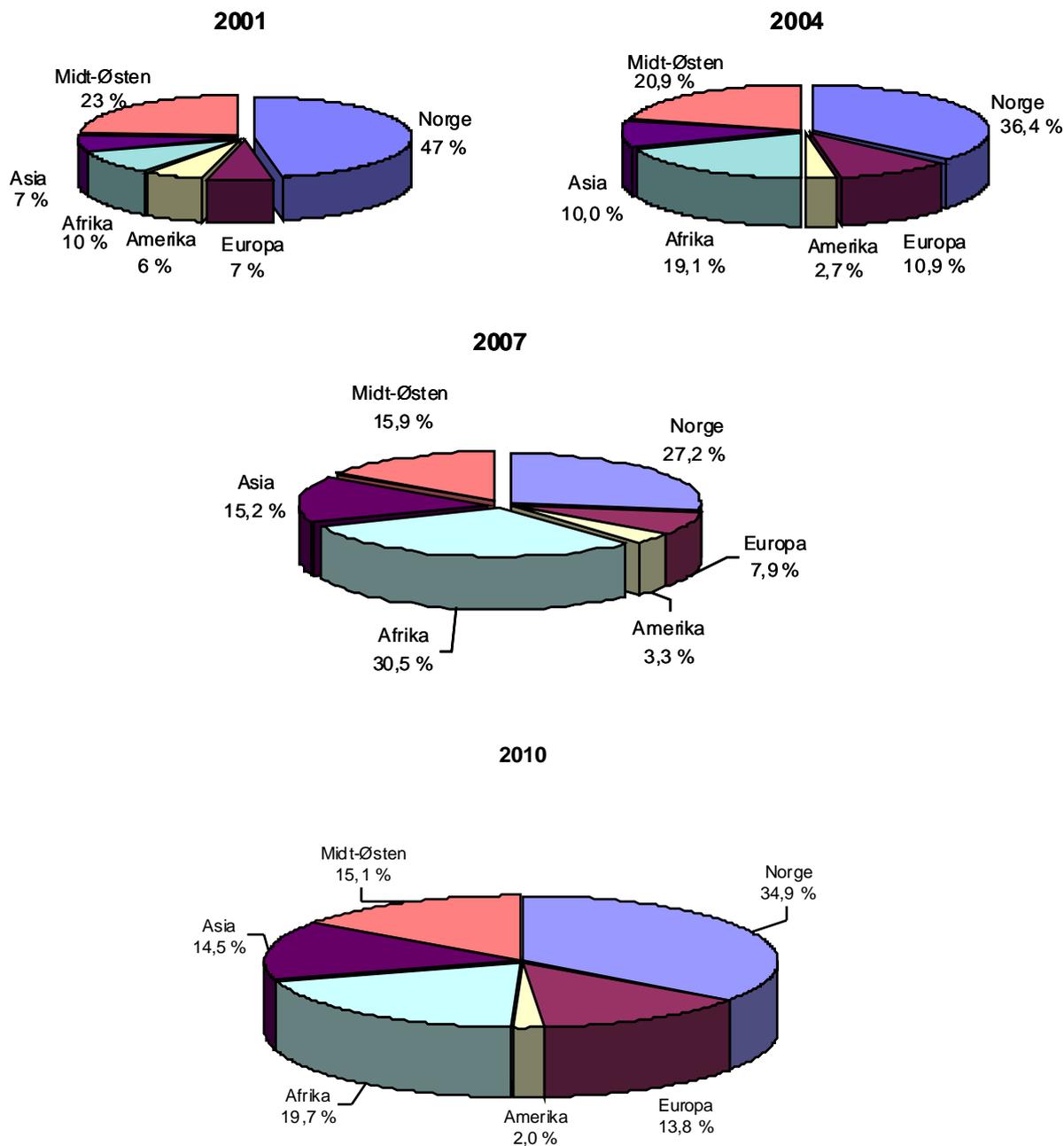

Selv om majoriteten av de registrerte gjerningsmennene har norsk statsborgerskap, har en høy andel en annen landbakgrunn enn norsk. I 2007 var det en uvanlig høy andel gjerningsmenn fra det afrikanske kontinentet, som utgjorde 30,5% av tilfellene, slik at andelen med norsk bakgrunn ble uvanlig lav (27,2%). Dette kunne tilskrives anmeldt gruppevoldtekt der flere personer med afrikansk bakgrunn var involvert. Bildet i 2010 er mer normalisert og i tråd med tendens fra 2004. I 2010 er andelen gjerningsmenn med norsk landbakgrunn 34,9% og andelen med herkomst fra det europeiske kontinentet utenom Norge er 13,8%. Til sammen hadde nær halvparten (48,7%) av gjerningsmennene europeisk etnisk bakgrunn. Andelen gjerningsmenn med kontinentbakgrunn fra Afrika var sunket til 19,7%, fra Midt-Østen 15,1%, Asia 14,1% og Amerika 2%.

⁵⁰ Som beskrevet i innledningen legges definisjonen fra Statistisk sentralbyrå (SSB) til grunn for landbakgrunn og skillet norsk/ikke-norsk.

⁵¹ Midt-Østen inkluderer ikke Egypt, men Tyrkia og statene på Den arabiske halvøy, samt Irak og Iran. Europa inkluderer også Øst-Europa og Russland.

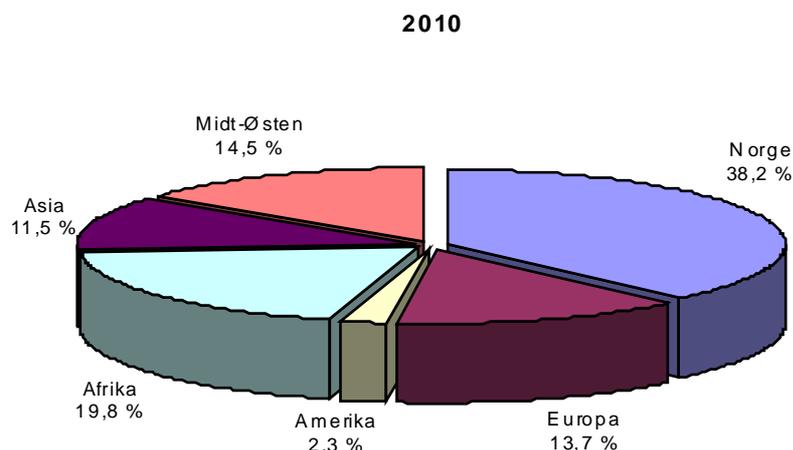
Figur 9: Gjerningsmannens (også gjentatte mistenkt/siktet) kontinentbakgrunn. Oslo politidistrikt 2001, 2004, 2007 og 2010. Prosent. N=115, 110, 151 og 152 (forhold).

Det ble nevnt tidligere at det totale antallet forhold med anmeldt gjerningsperson er 152 og dette omfatter 131 ulike personer. Flere personer er altså anmeldt som gjerningsmann bak flere voldtekter. I neste figur er gjerningsmannens kontinentbakgrunn vist kun for unike gjerningspersoner (hver gjerningsmann teller kun en gang uavhengig av antall anmeldelser vedkommende er mistenkt/siktet i). Andelen gjerningsmenn (unike personer) med landbakgrunn fra Norge er da den gruppen som styrker sin representasjon mest og utgjør da 38,2% av gjerningsmennene. Til sammen blir da gjerningsmenn med europeisk

kontinentbakgrunn totalt 51,9%. Andelen med asiatick bakgrunn synker ned til 11,5%, for øvrig er profilen for kontinentbakgrunn stabil. Afrika var 28,5 %, mens de utgjorde 30,5 % i fordelingen vist tidligere over forhold. Dette kan forklares med at flere unike gjerningsmenn med landbakgrunn fra Afrika er anmeldt for mer enn en voldtekt i løpet av året.

Figur 10: Gjerningsmannens (ulike, unike personer) land-/kontinentbakgrunn. Oslo politidistrikt 2010. Prosent. N=131

Fordeler man unike gjerningsmenn på nasjonalitet har de største gruppene bakgrunn fra Norge (50), Irak (8), Pakistan (9), Litauen (7), Marokko (6), Somalia, Afghanistan og Sverige (5), Tyrkia og Gambia (4).

Når man bryter voldtektsanmeldelser ned på type voldtekt og identifiserte mistenkte/siktedes landbakgrunn, nærmer man seg et nyansert bilde av forholdet mellom voldtekt og etnisitet. Grove generaliseringer som har gitt inntrykk av at voldtektsmenn kun er utlendinger – og i hovedsak muslimer – viser seg utilstrekkelige og feilaktige. Nedenfor framgår det at den største gruppen (11,8%) av gjerningsmenn blant samtlige 152 kjente mistenkte/siktede personer var norske og anmeldt for relasjonsvoldtekt. Dette kan til en viss grad tilskrives at gjerningsmenn i relasjonsvoldtekter i større grad er identifisert personer enn de som anmeldes i andre typer voldtekter. Men også de neste store gruppene omhandler personer med norsk bakgrunn; 10% var norske personer anmeldt for festrelaterte overgrep, 9,2% var norske anmeldt for sårbarhetsvoldtekter. Betydelige grupper blant de kjente sikta/mistenkte er også de 7,9% av europeisk herkomst og som anmeldes for festrelaterte voldtekter. Dernest følger 7,9% med bakgrunn fra Midt-Østen som er anmeldt for relasjonsvoldtekter.

Tabell 29: Mistenkt siktet i voldtektsanmeldelser ved Oslo politidistrikt 2010 fordelt etter type voldtekt og kontinent/-landbakgrunn. Prosent.

Landbakgrunn gjerningsperson	Festrelatert	Relasjon	Sårbarhet	Overfall	Annet	Totalt	N=
Afrika	5,3	3,3	7,2	0,7	3,3	19,7	30
Amerika	1,3	0,7	0,0	0,0	0,0	2,0	3
Asia	4,6	1,3	7,2	0,7	0,7	14,5	22
Europa	7,9	4,6	1,3	0,0	0,0	13,8	21
Midt-Østen	2,6	7,9	2,0	2,6	0,0	15,1	23
Norge	10,5	11,8	9,2	0,0	3,3	34,9	53
Totalt	32,2	29,6	27,0	3,9	7,2	100	152
N=	49	45	41	6	11	152	

Den etniske profilen varierer innenfor de ulike voldtektstypene, men for samtlige unntatt overfallsvoldtekt er norske gjerningspersoner den største gruppen. Overfallsvoldtektene omhandler imidlertid kun 6 forhold, hvor samme gjerningsmann sto ansvarlig for to (5 unike personer mistenkt/siktet i 6 anmeldelser). I 4 av de seks anmeldelsene (3 unike menn) var gjerningsmannen fra Midt-Østen, i en overfallsvoldtekt var mannen fra Afrika, og i en annen fra Asia. Påstanden om at alle overfallsvoldtekter begås av utlendinger støttes dermed av disse tallene, skjønt basisen for uttalelsen er liten og utvalget spesielt. To av de 5 ulike identifiserte gjerningsmennene bak overfallsvoldtekt var svært unge - under 18 år - og to hadde alvorlige psykiatriske diagnoser. Dersom man utvider materialet med også de 16 overfallsvoldtektene der personen ikke er identifisert, men gitt et signalement fra offerets side, oppstår et annet bilde: 8 av gjerningsmennene hadde afrikansk/mørkhudet utseende, 5 var vestlige/lyse/nordiske og 4 hadde asiatisk utseende. Hvor mange ulike personer som står bak disse beskrivelsene på gjerningsmennene er usikkert, siden gjerningspersonene bak overfallsvoldtekter har en tendens til å begå flere overgrep.

Tabell 30: Typer voldtekt er anmeldt til Oslo politidistrikt 2010 med idenfisert mistenkt/siktet, fordelt etter gjerningsmannens landbakgrunn. Prosent.

Landbakgrunn gjerningsperson	Festrelatert	Relasjon	Sårbarhet	Overfall	Annet	Totalt	N=
Afrika	16,3	11,1	26,8	16,7	45,5	19,7	30
Amerika	4,1	2,2	0,0	0,0	0,0	2,0	3
Asia	14,3	4,4	26,8	16,7	9,1	14,5	22
Europa	24,5	15,6	4,9	0,0	0,0	13,8	21
Midt-Østen	8,2	26,7	7,3	66,7	0,0	15,1	23
Norge	32,7	40,0	34,1	0,0	45,5	34,9	53
Totalt	100	100	100	100	100	100	152
N=	49	45	41	6	11	152	

Den etniske profilen for alle voldtektstypene utenom overfallstypen, domineres av personer med norsk landbakgrunn, men er for øvrig varierende. Dersom statsborgerskap hadde vært benyttet som bakgrunnsvariabel ville andelen norske vært ennå høyere. For de festrelaterte voldtektene er det i tillegg til de norske (32,7%), en stor andel med annen europeisk bakgrunn (24,5%). Sammen med de norske utgjør europeere over halvparten av de kjente gjerningspersonene. Gjerningsmenn fra Midt-Østen, som er sterkt tilstede blant de identifiserte gjerningsmenn bak overfallsvoldtektene, er underrepresentert i denne festrelaterte voldtektstypen.

For relasjonsvoldtektene er det på den annen side en relativt høy andel kjente gjerningsmenn fra Midt-Østen (26,7%) ved siden av gruppen med norske (40%), samt en vesentlig gruppe av personer med annen europeisk bakgrunn. Bak de 41 sårbarhetsvoldtektene i vårt materiale står foruten nordmenn (34,1%), også personer med afrikansk og asiatisk landbakgrunn. Igjen må det understrekes at den sterke overrepresentasjonen av personer med minoritetsbakgrunn for flere av voldtektstypene ikke kan tolkes som er resultat av at fremmed kultur er en årsaksforklaring for voldtekt. Anmeldelser gjelder kun et fåtall av de voldtekter som skjer og anmeldelsestilbøyeligheten er ikke lik overfor gjerningsmenn med norsk og annen landbakgrunn. Videre tilsier grundig kvantitativ forskning at den statistiske forskjellen i kriminell adferd mellom etniske grupper forsvinner dersom man kontrollerer for sosioøkonomiske forhold personene har vokst opp med her til lands.⁵²

Rus og påvirkning – gjerningsperson

Som ved tidligere voldtektsundersøkelser var en stor andel av de anmeldte gjerningsmennene også i 2010 ruspåvirket under ugjemingen. Dette kan i noen grad tilskrives de mange festrelaterte voldtektene, men også mange av relasjonsvoldtektene skjer i forbindelse med rus. Som tabell 31 under viser, økte andelen ruspåvirkede gjerningsmenn betydelig på begynnelsen av 2000-tallet, fra å utgjøre 32,7% av de anmeldte i 2000 til 58,9% i 2007. I materialet fra 2010 er andelen ruspåvirkede gjerningsmenn stabilisert med tendens til reduksjon, til å utgjøre 56,6% av de anmeldte. Mot slutten av dette tiåret var det i underkant av 40% (35,1% i 2007 og 37,5% i 2010) av de anmeldte gjerningsmennene som var ruset på alkohol og rundt 20% (23,8% i 2007 og 19,1% i 2010) på narkotika. Mindretallet, drøye 40% av de anmeldte voldtektsmennene var ikke ruspåvirket.

Tabell 31: Ruspåvirkede gjerningsmenn 2000, 2001, 2004, 2007 og 2010. Oslo politidistrikt. Absolutte tall og prosent.

	2000	2001	2004	2007	2010
N=	110	115	131	151	152
Alkohol	28 (25,5 %)	49 (42,6 %)	49 (37,4 %)	53 (35,1 %)	57 (37,5 %)
Narkotika	8 (7,3 %)	7 (6,1 %)	20 (15,3 %)	36 (23,8 %)	29 (19,1 %)
Ruspåvirket totalt	36 (32,7 %)	56 (48,7 %)	69 (52,7 %)	89 (58,9 %)	86 (56,6 %)

Andelen gjerningsmenn som er ruspåvirket er høy i alle aldersgrupper unntatt for de 4 under 15 år der ingen var påvirket. Andelen som er alkoholpåvirket er høyere enn andelen narkotikapåvirket for alle de påvirkede aldersgruppene. Høyest andel ruspåvirket totalt er det i den eldste aldersgruppen over 50 år, der det kun var 1 person som det ikke var registrert ruspåvirkning på. I all hovedsak (80%) var det da snakk om alkohol. Andelen gjerningsmenn som var påvirket av alkohol synker med synkende alder. Og blant de mellom 16-19 år er det kun 25 % som er registrert påvirket av alkohol. Andelen som var oppgitt ruset på narkotiske stoffer var høyest for aldersgruppene mellom 20-29 år og mellom 30-39 år, der henholdsvis 23,8% og 20,5% var registrert ruset.

⁵² Se for eksempel studie fra Statistisk sentralbyrå: Skardhamar, T (2005): Lovbruddskarrierer og levekår – En analyse av fødselsskullet 1977, rapport nr. 9, og Hällsten, Sarnecki & Szulkin (2011), nevnt tidligere.

Tabell 32: Anmeldte gjerningsmenn påvirket av alkohol eller narkotika i 2010 fordelt på alder g. Oslo politidistrikt. Absolutte tall og (prosent).

Gjerningsperson påvirkning	<--15 år	16-19 år	20-29 år	30-39 år	40-49 år	50 år-->	Totalt
Alkohol		4 (25,0)	22 (34,9)	16 (36,3)	7 (46,7)	8 (80,0)	57 (37,5)
Narkotika		2 (12,5)	15 (23,8)	9 (20,5)	2 13,3)	1 (10,0)	29 (19,1)
Ikke oppgitt/ikke påvirket	4 (100)	10 (62,5)	26 (41,3)	19 (43,2)	6 (40,0)	1 (10,0)	66 (43,4)
Totalt (N=)	4 (100)	16 (100)	63 (100)	44 (100)	15 (100)	10 (100)	152 (100)
<i>Totalt andel påvirket (alkohol+nark)</i>	0	37,5	58,7	56,8	60,0	90,0	56,6

Når man splitter gjerningsmannens ruspåvirkning opp for de ulike voldtektstypene framtrer store variasjoner. For de festrelaterte voldtektene var kun 14,3% av gjerningsmennene ikke registrert ruspåvirket, mens hele 71,4% var påvirket av alkohol. For de som var anmeldt for relasjonsvoldtekt var halvparten (48,9%) ikke påvirket, mens 31,1% var påvirket av alkohol og 20,0% av narkotika. Andelen alkoholpåvirket var lavere for gruppen anmeldt for sårbarhetsvoldtekter (17,1%), mens andelen narkotikapåvirket var økt til 26,8%.

Tabell 33: Anmeldte gjerningsmenn for ulike typer voldtekt fordelt på ruspåvirkning. Oslo politidistrikt 2010. Prosent.

Gjerningsperson	Festrelatert	Relasjon	Sårbarhet	Overfall	Annet	Totalt	N=
Alkohol	71,4	31,1	17,1	0,0	18,2	38,2	58
Narkotika	14,3	20,0	26,8	16,7	0,0	18,4	28
Ikke oppgitt/nei	14,3	48,9	56,1	83,3	81,8	43,4	66
Totalt	100	100	100	100	100	100	152
N=	49	45	41	6	11	152	

Gjerningspersonenes profil for arbeidsliv- og utdanningstilknytning

Nedenfor følger en gjennomgang av de anmeldte gjerningspersonenes tilknytning til arbeidsmarked og utdanning. Opplysningene framkommer stort sett i anmeldelsen eller i avhør. Der dette ikke framkommer er opplysningene forsøkt hentet inn fra Arbeidstakerregisteret og Enhetsregisteret i Brønnøysund. Konklusjonene som gjelder utdanning har vært vanskeligere å få verifisert. Dersom det ikke framkommer opplysninger i anmeldelsen om arbeidsmarkedstilknytning eller skole, registreres personen som "Under utdanning" der vedkommende er 20 år eller yngre, mens de som er eldre registreres som "Sosial/trygdet/ikke i arbeid/annet". Denne gruppen kan ha blitt misvisende stor siden noen av disse kan være under utdanning og dermed ikke er fullstendig utenfor arbeidslivet.

Tabell 34: Arbeidslivs- og utdanningstilknytning⁵³ for mistenkte/siktede i voldtektsanmeldelser i 2010 fordelt på etnisk bakgrunn. Oslo politidistrikt. Absolutte tall og (prosent).

Gjerningspersonens arbeidstilknytning	Ikke norsk	Norsk	Totalt
Handel/kontor	22 (22,2)	11 (20,8)	33 (21,7)
Helse/trygghet	2 (2,0)	6 (11,3)	8 (5,3)
Produksjon	7 (7,1)	8 (15,1)	15 (9,9)
Kunnskap og kultur	3 (3,0)	4 (7,5)	7 (4,6)
Under utdanning	20 (20,2)	7 (13,2)	27 (17,8)
Sosial/trygd/ikke i arbeid/annet	45 (45,5)	17 (32,1)	62 (40,8)
Totalt	99 (100)	53 (100)	152 (100)

For 40,8% av de 152 anmeldte gjerningsmennene var det ikke mulig å dokumentere noen tilknytning til arbeidsliv eller utdanning. Andelen uten slik tilknytning er økt fra 29,1% i 2004 til 35,1% i 2007. Om økningen kan tilskrives endringer i arbeidstilknytningen til Oslos mannlige bosatte og tilreisende befolkning, i registreringspraksis, i anmeldelsestilbøyeligheten blant de utsatte eller i endret seksuell adferd blant de i og utenfor yrkeslivet, er ikke mulig å si. I alt er den mannlige arbeidsstyrke og andelen sysselsatte i Norge på rundt 70-75%, ifølge Statistisk sentralbyrå. Andelen uten tilknytning til arbeidslivet er dermed overrepresentert blant de voldtektsanmeldte gjerningsmennene, men skyldes antakelig en overrepresentasjon av personer med ikke-norsk landbakgrunn som tradisjonelt har en høyere ledighet og lavere arbeidslivstilknytning enn personer med norsk landbakgrunn. Blant de med norsk bakgrunn er 32,1% uten tilknytning til arbeidsliv eller utdanning, hvilket kan synes relativt representativt for den mannlige norske befolkningen totalt. Imidlertid er hele 17,8% av gjerningsmennene registrert som under utdanning, slik at den samlede resterende andelen som er aktivt tilknyttet arbeidslivet kun er 41,5%. Dette er noe lavere enn for den mannlige befolkningen generelt og også for de unge mennene i alderen 15-24 år, der 51,3% er sysselsatte og 57,6% utgjør arbeidsstyrken.

Tabell 35: Arbeidslivs- og utdanningstilknytning for mistenkte/siktede i anmeldelser for ulike typer voldtekter i 2010 fordelt på ulike typer arbeidslivs-/utdanningstilknytning. Oslo politidistrikt. Prosent.

Arbeidstilknytning	Fest-relatert	Relasjon	Sår-barhet	Overfall	Annet	Totalt	N=
Handel/kontor	30,6	11,1	26,8	0,0	18,2	21,7	33
Helse/trygghet	2,0	8,9	0,0	0,0	27,3	5,3	8
Produksjon	12,2	17,8	2,4	0,0	0,0	9,9	15
Kunnskap/kultur	12,2	2,2	0,0	0,0	0,0	4,6	7
Under utdanning	10,2	20,0	19,5	33,3	27,3	17,8	27
Sosial/trygd/ikke i arbeid/annet	32,7	40,0	51,2	66,7	27,3	40,8	62
Totalt	100	100	100	100	100	100	
N=	49	45	41	6	11	152	

Arbeidstilknytningen varierer for gjerningsmenn avhengig av hvilken type voldtekt de er blitt anmeldt for. Den skjevste profilen for arbeidstilknytning finnes for de 6 personene som ble anmeldt for overfallsvoldtekter, der ingen var registrert med arbeid, 2 var under utdanning og 4 på sosialhjelp/trygd eller på annen måte utenfor arbeidslivet. Gruppen som i størst grad var registrert med jobb var de som var

⁵³ Kategorier bygd på SSBs arbeidslivsstatistikk, men forenklet og sammenslått til nye kategorier: "Helse og trygghet" = SSBs 86-88 + politi, vakt-, trygghetsyrker, Handel/kontor = SSBs nr. 45-56 + 64-68 + 77-84, "Produksjon" = SSBs nr. 01-43, "Kunnskap og kultur" = SSBs 56-63, 69-75, 85, 90-93.

anmeldt for festrelaterte voldtekter. Her var hele 57% var registrert med arbeid, i hovedsak (30,6%) i ”Handel/kontor”, mens kun 32,7% var registrert uten arbeid og utdanning og 10% var registrert ”under utdanning”. Dermed synes sysselsetningen for denne gruppen å samsvare det man kan forvente for den unge, norske, mannlige befolkningen totalt.

Tabell 36: Mistenkte/siktede i voldtektsanmeldelser i 2010 fordelt på arbeidslivs- og utdanningstilknytning og på typer voldtekt. Oslo politidistrikt. Absolutte tall og (prosent).

Arbeidstilknytning	Fest-relatert	Relasjon	Sår-barhet	Overfall	Annet	Totalt	N=
Handel/kontor	9,9	3,3	7,2	0,0	1,3	21,7	33
Helse/trygghet	0,7	2,6	0,0	0,0	2,0	5,3	8
Produksjon	3,9	5,3	0,7	0,0	0,0	9,9	15
Kunnskap/kultur	3,9	0,7	0,0	0,0	0,0	4,6	7
Under utdanning	3,3	5,9	5,3	1,3	2,0	17,8	27
Sosial/trygd/ikke i arbeid/annet	10,5	11,8	13,8	2,6	2,0	40,8	62
Totalt	32,2	29,6	27,0	3,9	7,2	100,0	
N=	49	45	41	6	11	152	

Resultatene for arbeidstilknytningsprofil kan forandres betraktelig dersom større deler av mørketallet inkluderes og det innhentes sikrere data på tilknytning til arbeidslivet.

Belastningsbakgrunn; viktimisering, psykiatri og kriminell bakgrunn

Materialet over gjemingspersoner anmeldt for voldtekt i Oslo 2010 bekrefter funn fra tidligere viktomologiske og kriminologiske undersøkelser som tilsier at mange av disse selv har vært utsatt for overgrep tidligere og/eller lider av psykiske forstyrrelser.

Gjerningsmenn er en mer voldsutsatt populasjon enn den alminnelige befolkning i Oslo. Av samtlige 152 gjemingspersoner i materialet har hele 38 (25%) vært registrert hos politiets som ofre for vold ved et tidligere tidspunkt (etter 1998). En gjerningsperson har vært registrert som utsatt for seksuallovbrudd. I anmeldelsene er det ytterligere 14 (9,2%) som er registrert med psykiatriske diagnoser eller lidelser av psykiatrisk art. Av disse 14 har 3 vært anmeldt i overfallsvoldtekter, 9 i relasjonsvoldtekter, 1 i festrelatert voldtekt og 1 i sårbarhetsvoldtekt.

Tabell 37: Antall gjerningspersoner anmeldt for voldtekt i Oslo politidistrikt 2010 fordelt etter hvor mange kriminelle forhold de er registrert med tidligere (etter 1998). Absolutte tall.

	Ikke registrert	Ett og to forhold	Tre til 10 forhold	Flere enn 10 forhold	Totalt
Gjemingsperson i forhold	31	32	42	47	152
Gjemingsperson unike	31	31	32	37	131

Mange av de registrerte gjemingspersonene i anmeldte voldtekter i Oslo politidistrikt 2010 er kriminelt belastet. Noe av dette omhandlet bagatellmessige forhold som naskeri eller trafikkforseelser, mens andre omhandlet grove lovovertridelser som vold og narkotikalovbrudd. Av samtlige 152 gjemingspersoner er det kun 31 som ikke har vært registrert med kriminelle forhold fra tidligere (etter 1998). Hele 47

gjemingsmenn er registrert med flere enn 10 straffbare forhold siden 1998. Andelene som er kriminelt belastet er overrepresentert både blant norske og ikke-norske gjerningspersoner. Ser man på bakgrunnen kun for de 131 unike personer i anmeldelsene er 31 ikke registrert for kriminelle forhold tidligere, 32 er registrert med 1 eller 2 forhold, 32 er registrert med 3-10 forhold og 37 er registrert med flere en 10 forhold. Halvparten av de ulike unike gjerningsmennene er dermed kjenninger av politiet.

Tabell 38: Andel gjerningsmenn anmeldt for ulike typer voldtekt fordelt etter hvor mange kriminelle forhold de er registrert med tidligere. Absolutte tall.

Gjemingsperson	Festrelatert	Relasjon	Sårbarhet	Overfall	Annet	Totalt	N=
Ikke kjent	36,7	15,6	7,3	16,7	18,2	20,4	31
1 og to forhold	22,4	28,9	9,8	16,7	27,3	21,1	32
3 til og med 10 forhold	20,4	20,0	51,2	0,0	18,2	27,6	42
11 og flere forhold	20,4	35,6	31,7	66,7	36,4	30,9	47
	100	100	100	100	100	100	152
N=	49	45	41	6	11	152	

Graden av kriminell belastning varierer betydelig for gjemingsmenn i de ulike typene voldtekt. I gruppen av gjerningsmenn som er anmeldt for festrelaterte voldtekter er det flest personer uten noen form for kriminell belastning (36,7%). Selv i denne gruppen er det likevel slik at over 40% har blitt registrert som mistenkt eller siktet 3 eller flere ganger. Det er oppsiktsvekkende at det i gruppen anmeldt for relasjonsvoldtekter kun er 15,6% som ikke er kjent av politiet for straffbare forhold fra før. Her har 55,6% blitt registrert med mer enn 3 forhold. Blant gjerningspersoner i sårbarhetsvoldtekter er andelen som ikke er kjent for politiet fra før, svært lav (7,3%). Over $\frac{3}{4}$ er registrert med 3 forhold eller mer. Andelen som er tyngst kriminelt belastet er størst for de 6 identifiserte gjemingsmenn i overfallsvoldtekter (66,7%). For få personer er identifisert som gjemingsmenn i overfallsvoldtekter til at det gir mening å konkludere.

Ut fra Oslo politidistrikts data over anmeldte gjemingspersoner 2010 gis det ikke støtte til påstanden om at voldtektsmenn ikke skiller seg fra andre. Utvalget er ikke representativt for jevne ”mannen i gata”. Som populasjon er de både langt mer viktimserte, viktimsierende, dårlig psykisk fungerende og kriminelle enn den alminnelige mannlige befolkningen i Oslo. Imidlertid er det uklart hvordan dette skal tolkes. Kan hende avspeiler det at de som begår seksuelle grensekrenkelser overfor andre generelt har mer lovløs, grenseoverskridende og uforutsigbar adferd. Men resultatet kan også henge sammen med anmeldelsesprofilen hos fornærmede og være lite representativt for ”isfjellet” av gjerningsmenn som ikke anmeldes. Det kan hende at belastet bakgrunn og fortid hos gjerningsmann skaper ekstra frykt hos offeret og dermed gir høyere anmeldelsestilbøyelighet. Også fornærmedes grad av belastningsfaktorer og erfaringer med politiet som instans å henvende seg til kan virke inn, slik vi skal se under kapitlet om fornærmede.

Fornærmede

Det var i alt 186 registrerte fornærmede i de anmeldte voldtektene (inkludert forsøk) registrert i Oslo politidistrikt i 2010, en nedgang på 10 fra de 196 fornærmede i forrige undersøkelse i 2007. Tre personer i materialet for 2010 er fornærmet i to ulike voldtektssaker og en er fornærmet i fire. Totalt er det da 180 ulike personer som inngår som krenkede i voldtektene som ble anmeldt til Oslo politidistrikt i 2010.

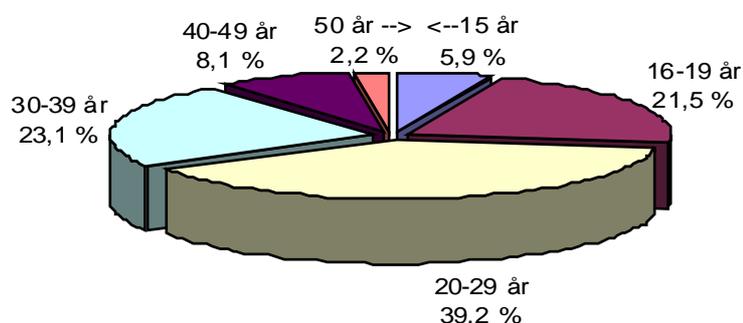
Kjønn

Som for alle de foregående voldtektsundersøkelsene i Oslo politidistrikt er det også i 2010 et stort flertall av kvinnelige ofre. Andelen menn er imidlertid noe høyere i årets undersøkelse. Mens det i 2007 var 191 forskjellige personer som var registrert som ofre, hvor 96,8% (185) var kvinner og 3,2% (6) var menn, er den tilsvarende kjønnsfordelingen blant de 180 ulike personene i 2010-materialet 95% (171) kvinner og 5% (9) menn. Økningen i andelen mannlige fornærmede kan være resultat av tilfeldige svingninger fra år til annet, men er et blant flere trekk som bidrar til å skape et mer komplekst bilde av voldtekt enn de tradisjonelle stereotypiene. Landbakgrunn for de mannlige fornærmede var hovedsakelig norsk (7), men omhandlet også 2 fra Midt-Østen. Samtlige ble utsatt for voldtekter der andre menn er registret som gjemingsperson.

Aldersprofil - fornærmede

Ofrene i voldtektsanmeldelsene dekker et stort aldersspenn, men den generelle aldersprofilen er likevel relativt stabil over hele tidsperioden. I anmeldelsene fra 2010 er den yngste 4 år og den eldste 96 år. Men de fleste ofrene er unge, vanligvis mellom 18–23 år, og gjennomsnittsalderen er 27 år. Medianen er ennå lavere; 23 år.⁵⁴ Gjennomsnittsalderen for fornærmede i de anmeldte voldtektene i 2007 var 25,6 år, mens medianen lå på 23 år. I 2001 var gjennomsnittsalderen 27,1 år.

Figur 11: Fornærmedes alder i voldtektsanmeldelser, prosentvis fordeling. Oslo politidistrikt 2010. Prosent. N=186.

⁵⁴ Medianen er den verdien som deler en ordnet frekvensfordeling i to like deler.

Seksuelle overgrep mot barn og unge kategoriseres primært under andre straffebud enn voldtekt, blant annet incest og seksuell omgang med mindreårig. I denne undersøkelsen er kun forhold som er kodet som voldtekt inkludert. Dersom også ofre for de andre typene seksuallovbrudd ble inkludert i materialet ville gjennomsnittsalderen vært lavere. Samlet sett er ofre for seksuelle overgrep svært unge.

Tabell 39: Gjennomsnitts- og median-alder for fornærmede utsatt for ulike typer voldtekt Oslo politidistrikt 2010. År.

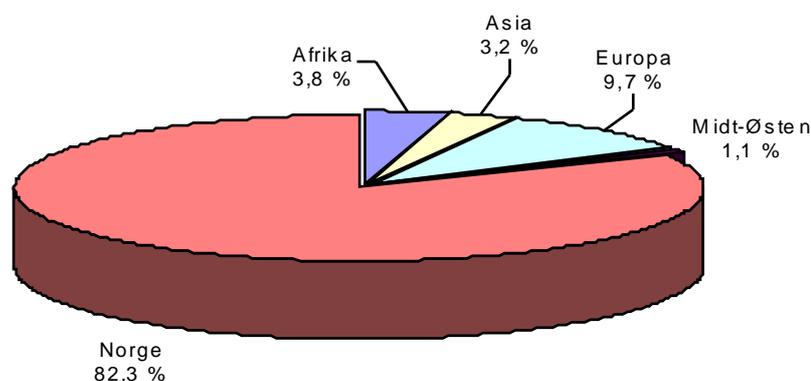
Fornærmede	Festrelatert	Relasjon	Sårbarhet	Overfall	Annet	N=
Gjennomsnittsalder	26,1	25,7	26,7	25,0	39,3	186
Medianalder	22	24	25	24	32	186

Fornærmedes alder varierer ikke betydelig etter hva slags type voldtekt de har opplevd. Høyest gjennomsnitts- og medianalder er det i gruppen som anmelder sårbarhetsvoldtekter og som ofte tilhører byens prostitusjons- eller rusmiljøer. Lavest alder er det for gruppen som anmelder festrelaterte voldtekter, med median på 22 år. Men også de som anmelder relasjonsvoldtekter i ulike former for partnerforhold er unge, i likhet med de som anmelder overfallsvoldtekter, som begge har medianalder på 24 år.

Statsborgerskap og landbakgrunn - fornærmede

Majoriteten av voldtektsofre i anmeldelsene ved Oslo politidistrikt har norsk statsborgerskap (82,3 %). Nedenfor vises fordelingen etter ofrenes statsborgerskap, fordelt på region:

Figur 12: Fornærmedes statsborgerskap, prosentvis fordeling. Oslo politidistrikt 2010. Prosent. N=186.

Majoriteten av ofrene har også norsk landbakgrunn.⁵⁵ I anmeldelsene i 2010 hadde 132 av de 186 fornærmede, 71,0%, norsk landbakgrunn, hvilket er relativt stabilt med situasjonen i 2007, da dette gjaldt

⁵⁵ Som beskrevet i innledningen legges definisjonen fra Statistisk sentralbyrå (SSB) til grunn for landbakgrunn og skillete norsk/ikke-norsk. Se fotnote 15.

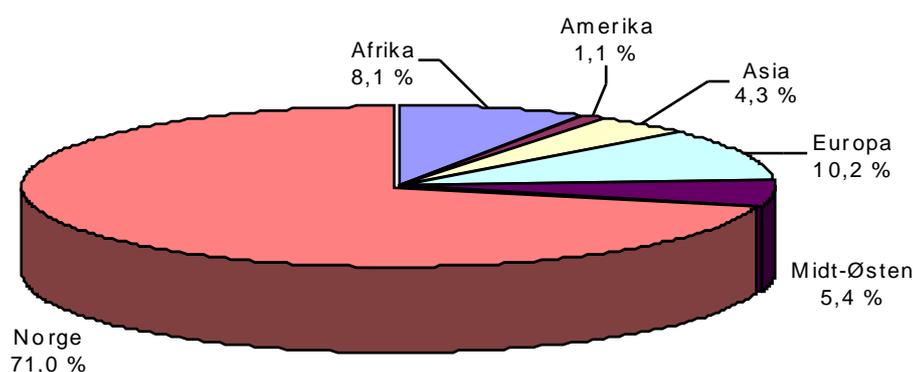
73,0 % av ofrene. Dette er fremdeles en noe høyere andel med norsk bakgrunn enn i 2004 da kun 66,0 % av voldtekts ofre hadde norsk landbakgrunn.

Tabell 40: Ofre for voldtekt og forsøk på voldtekt i Oslo politidistrikt, etter landbakgrunn. 2001, 2004, 2007 og 2010. Absolutte tall og prosent.

År	Totalt N (%)	Norsk N (%)	Ikke norsk N (%)
2001	144 (100)	119 (82,6)	25 (17,4)
2004	150 (100)	99 (66,0)	51 (34,0)
2007	196 (100)	143 (73,0)	53 (27,0)
2010	186 (100)	132 (71,0)	54 (29,0)

I Oslos befolkning utgjør personer med utenlandsk bakgrunn 27,3 % av befolkningen i 2010 i følge Statistisk sentralbyrå (SSB).⁵⁶ I forhold til folketallet er ofre med utenlandsk bakgrunn således svakt overrepresentert i materialet, slik som ved tidligere år. Oslo er imidlertid preget av å være et marked og knutepunkt for både transport, handel, arbeid, tjenesteutveksling og utdanning for personer som oppholder seg her midlertidig og på gjennomfart, i tillegg til å være en turistby. Langt flere personer med utenlandsk herkomst befinner seg her til enhver tid enn det som utgjør Oslos stabile utenlandske befolkning. Av ofrene med bakgrunn fra en annen verdensdel er 8,1 % fra Afrika, 5,4 % fra Midt-Østen, 4,3 % fra Asia og 1,1 % fra Amerika.⁵⁷

Figur 13: Fornærmedes landbakgrunn, prosentvis fordeling. Oslo politidistrikt 2010. Prosent. N=186.

Den etniske profilen for fornærmede som anmelder de ulike typene voldtekt varierer betydelig. Majoriteten (80,6%) av de som utsettes for festrelaterte voldtekter er norske, for relasjons- og

⁵⁶ Kilde: Statistisk sentralbyrå, Befolkningskontoret.

⁵⁷ Midt-Østen inkluderer ikke Egypt, men Tyrkia og statene på Den arabiske halvøy, samt Irak og Iran. Europa inkluderer også Øst-Europa og Russland.

sårbarhetsvoldtekter er den etniske profilen relativt jevn, mens overfallsvoldtekt i hovedsak anmeldes av fornærmede med norsk landbakgrunn.

Tabell 41: Fornærmede for ulike typer voldtekter i anmeldelser til Oslo politidistrikt 2010, fordelt på landbakgrunn norsk(ikke norsk. Prosent.

Fornærmede	Festrelatert	Relasjon	Sårbarhet	Overfall	Annet	Totalt	N=
Ikke norsk	19,4	42,6	36,8	8,3	40,0	29,0	54
Norsk	80,6	57,4	63,2	91,7	60,0	71,0	132
Totalt	100	100	100	100	100	100	186
N=	62	47	38	24	15	186	

De 54 fornærmede av annen landbakgrunn enn norsk og som anmeldte voldtekt 2010 oppgir primært (37,0%) at de har vært utsatt for relasjonsvoldtekter. Men også sårbarhetsvoldtekter (25,9%) og festvoldtekter (22,2%) utgjør en viss risiko for kvinnene med utenlandske røtter. Sårbarhetsvoldtekter gjelder først og fremst utenlandske prostituerte i Norge. Festrelaterte voldtekter utgjør den største risikoen for fornærmede med norsk landbakgrunn, 37,9% av dem anmeldte dette i 2010, men også relasjonsvoldtekter (20,5%) og sårbarhetsvoldtekter (18,2) utgjør en viss risiko. For begge gruppene er risikoen for å oppleve overfallsvoldtekter minst, selv om den utgjør 16,7% av tilfellene som de med norske landbakgrunn anmelder.

Tabell 42: Fornærmede med norsk og ikke-norsk bakgrunn i anmeldelser til Oslo politidistrikt 2010, fordelt på typene voldtekter. Prosent.

Fornærmede	Festrelatert	Relasjon	Sårbarhet	Overfall	Annet	Totalt	N=
Ikke norsk	22,2	37,0	25,9	3,7	11,1	100	54
Norsk	37,9	20,5	18,2	16,7	6,8	100	132
Totalt	33,3	25,3	20,4	12,9	8,1	100	186
N=	62	47	38	24	15	186	

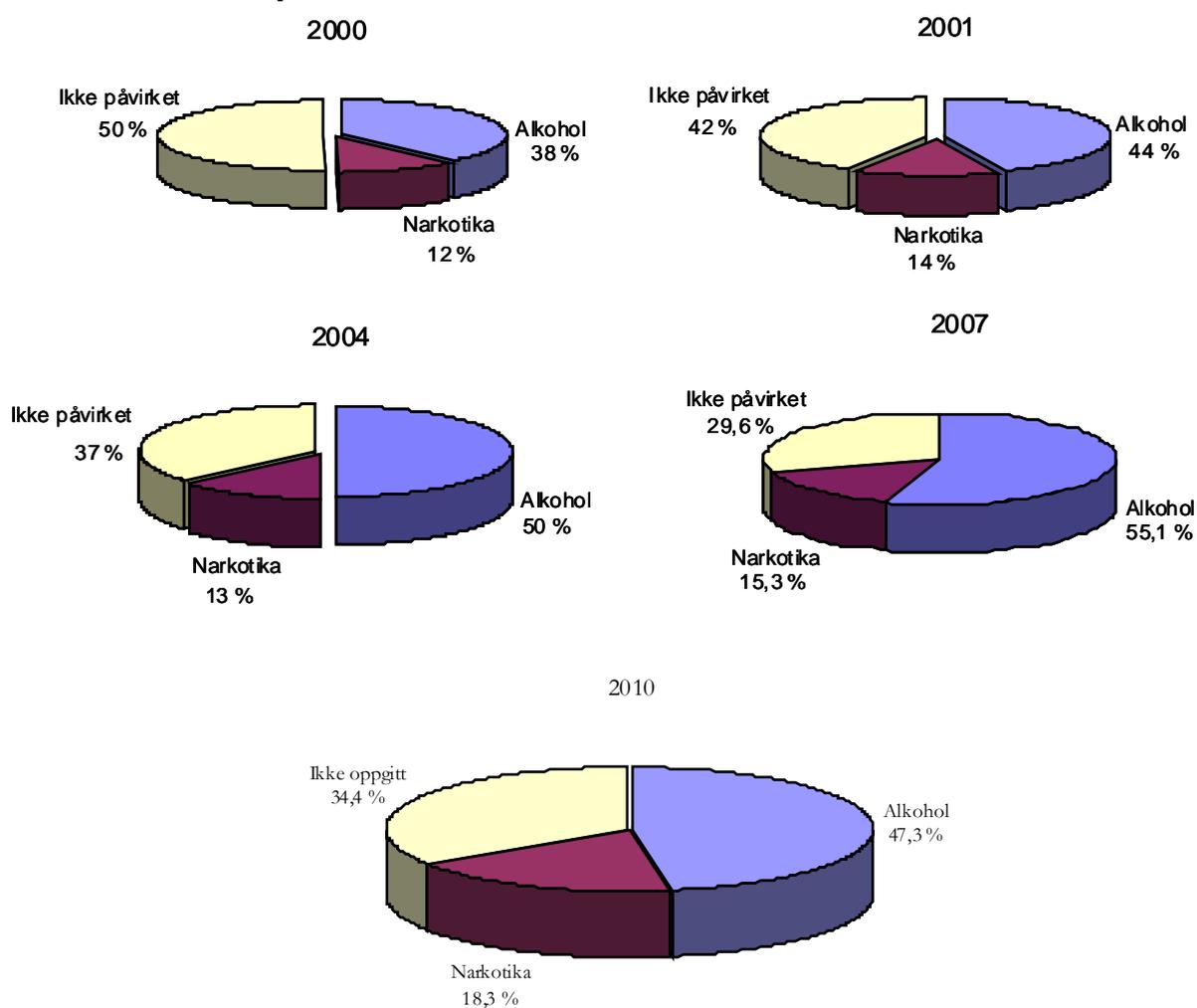
Rus og påvirkning - fornærmede

I de første voldtektsundersøkelsene var det en klar tendens til at stadig flere av de som anmelder voldtekt var ruspåvirket da overgrepet fant sted. Andelen steg raskt og jevnt fra 50 % i 2000 til hele 70,4 % i 2007. Bak dette generelle bildet viste det seg at andelen som var påvirket av narkotika var relativt stabil, mens andelen som var påvirket av alkohol steg alamerende. I 2000 oppga 38 % av de fornærmede å være alkoholpåvirket da overgrepet fant sted, mens den tilsvarende andelen i 2007 var 55,1 %. I voldtektene som ble anmeldt i 2010 er trenden noe forandret. Andelen fornærmede som oppga at de var påvirket av narkotika under overgrepet var da hele 18,3% mot 15,3% i 2007, som til da var den høyeste registrerte andelen av narkotikapåvirkede ofre. Imidlertid var andelen som oppga at de hadde vært alkoholpåvirket noe redusert (47,3%). Fremdeles er det slik at rundt halvparten av de fornærmede i voldtektssaker er påvirket av alkohol. Dette knytter seg igjen til at en stor andel av sakene handler om unge kvinner som voldtas i tilknytning til fester og selskapsliv.

I gjennomgangen av materialet framkommer det også at mengden av alkohol som inntas ofte er påfallende høy. Det er ikke uvanlig at de unge kvinnene drikker store mengder alkohol allerede på vorspiel og har

vansker med å huske hvor de har dratt og redegjøre for hva de har foretatt seg allerede fra dette stadiet av. En av de endringene som er registrert i løpet av tiårsperioden, men som ikke har blitt tallfestet, er at de unge kvinnene tidlig på 2000-tallet gjerne forklarte manglende hukommelse om hendelsesforløpet med at de måtte ha blitt ”dopet ned” mens de var ute på byen. I 2010 er det få som mener seg neddopet, men mange som forklarer at de har drukket for mye og av den grunn ikke kan gjenkalle hendelsene eller hva de selv har foretatt seg den aktuelle kvelden.

Figur 14: Fornærmedes påvirkning av alkohol eller narkotika 2000, 2001, 2004, 2007 og 2010. Prosent. Oslo politidistrikt. N=144, 121, 150 og 196.⁵⁸

Flertallet, rundt 2/3 av de fornærmede, var ruspåvirket da voldtekten skjedde, 47,3% på alkohol og 18,3% på narkotika. Noen av disse var også påvirket av begge deler. Andelen ruspåvirkede var høy i alle

⁵⁸ Andelen som er plassert i kategorien ikke påvirket inkluderer også fornærmede hvor opplysninger om ruspåvirkning ikke er oppgitt i sakens dokumenter. Den reelle andelen som er ruspåvirket kan dermed godt være høyere enn den som fremkommer av figuren.

aldersgrupper, men høyest blant de 15 fornærmede i aldersgruppen 40-49 år, der hele 80% var påvirket. I aldersgruppene 16-19 år og 20-29 år var andelen ruspåvirkede henholdsvis 72,5% og 69,9%.

Tabell 43: Fornærmede i 2010, etter alder og ruspåvirkning. Oslo politidistrikt. Absolutte tall og prosent.

Fornærmede påvirkning	<-15 år	16-19 år	20-29 år	30-39 år	40-49 år	50 år-->	Totalt	% påvirket
Alkohol	2	17	40	18	9	2	88	47,3
Narkotika	1	12	11	7	3	0	34	18,3
Ikke oppgitt/ikke påvirket	8	11	22	18	3	2	64	34,4
Totalt (N=)	11	40	73	43	15	4	186	100,0
% påvirket	27,3	72,5	69,9	58,1	80,0	50,0	65,6	

Brutt ned på de ulike typene voldtekter framtrer svært ulike profiler for ruspåvirkning blant voldtekts ofre. For de festrelaterte voldtektene var samtlige fornærmede påvirket, 85,5% av alkohol og 14,5% av narkotika. Ingen av de andre gruppene av voldtekts ofre har samme høye konsentrasjon av ruspåvirkede og lavest er det blant ofre for relasjonsvoldtekter. Ikke overraskende er andelen narkotikapåvirkede høy (39,5%) blant fornærmede for sårbarhetsvoldtekter, der en stor andel er prostituerte og/eller narkomane. Mer oppsiktsvekkende er det at andelen alkoholpåvirkede blant personer utsatt for overfallsvoldtekt er hele 58,3%.

Tabell 44: Fornærmede for ulike typer voldtekt i Oslo politidistrikt 2010, fordelt på deres bruk av rusmidler. Prosent.

Fornærmede	Festrelatert	Relasjon	Sårbarhet	Overfall	Annet	Totalt	N=
Alkohol	85,5	19,1	23,7	58,3	20,0	47,3	88
Narkotika	14,5	14,9	39,5	8,3	6,7	18,3	34
Ikke oppgitt/ikke påvirket	0,0	66,0	36,8	33,3	73,3	34,4	64
Totalt	100	100	100	100	100	100	186
N=	62	47	38	24	15	186	

Prostitusjon - fornærmede

I 2010 er det registrert 8 prostituerte blant voldtektsforene. Samtlige av disse er kvinner. Tilsvarende tall for tidligere voldtektsundersøkelser er 13 i 2001, 13 i 2004, 12 i 2007. Antallet er altså svakt synkende, men tallene er for små til at man kan kalle det en trend.⁵⁹

To av de anmeldte hendelsene der prostituerte var fornærmet skjedde i bil. De resterende seks overgrepene ble utført i leiligheter der det ellers ble solgt seksuelle tjenester. To av kvinnene har norsk landbakgrunn, for øvrig er de fornærmede fra Ungarn (2), Litauen (2), Russland (1) og Romania (1).

⁵⁹ I materialet inngår også enkelte mannlige fornærmede som anmelder overgrep som har skjedd tidligere i livet, knyttet til utøvelse av seksuelle tjenester mot vederlag da de var ungdommer. Disse er ikke talt opp blant dagens prostituerte, men inngår i kategorien "sårbarhetsvoldtekter".

Fornærmedes profil for arbeidsliv- og utdanningstilknytning

Nedenfor følger en gjennomgang av de fornærmedes tilknytning til arbeidsmarked og utdanning. Opplysningene framkommer stort sett i anmeldelse eller i avhør. Der dette ikke fremkommer er opplysningene forsøkt hentet inn fra Arbeidstakerregisteret og Enhetsregisteret i Brønnøysund. Konklusjonene som gjelder utdanning har vært vanskeligere å få verifisert. Dersom det ikke framkommer opplysninger i anmeldelsen om arbeidsmarkedstilknytning eller skole, registreres personen som ”Under utdanning” der vedkommende er 20 år eller yngre, mens de som er eldre registreres som ”Sosial/trygdet/ikke i arbeid/annet”. Denne gruppen kan ha blitt misvisende stor siden noen av disse kan være under utdanning og ikke fullstendig utenfor arbeidslivet.

Tabell 45: Arbeidslivs- og utdanningstilknytning⁶⁰ for fornærmede i voldtektssaker 2010. Oslo politidistrikt. Absolutte tall og (prosent).

Fornærmedes arbeidstilknytning	Ikke norsk	Norsk	Totalt
Helse/trygghet	4 (7,4)	14 (10,6)	18 (9,7)
Handel/kontor	14 (25,9)	15 (11,4)	29 (15,6)
Produksjon		3 (2,3)	3 (1,6)
Kunnskap/kultur		8 (6,1)	8 (4,3)
Under utdanning	10 (18,5)	31 (23,5)	41 (22,0)
Sosial/trygd/ikke i arbeid/annet	26 (48,1)	61 (46,2)	87 (46,8)
Totalt	54 (100)	132 (100)	186 (100)

I 2010 var hele 46% av de fornærmede ikke registrert med arbeid eller under utdanning, men levde enten av sosialhjelp eller trygd, eller ved å motta/ tilegne seg midler privat på annen måte. Noen av de fornærmede oppga at de utførte tjenester som prostituerte. I tillegg til de 46,8% uten registrert tilknytning til arbeidslivet oppga 22% av de fornærmede at de primært var under utdanning, eller de var såpass unge at de må antas være elever eller studenter. Totalt var da nær 70% av de fornærmede ikke knyttet til arbeidslivet. Dette er en betydelig skjevhet i forhold til arbeidstilknytningen generelt i befolkningen, også for kvinner der rundt 28% er utenfor arbeidsstyrken og 3-4% er arbeidsledige. Antakelig kan noe av skjevheten tilskrives de fornærmedes unge alder, men også når man tar hensyn til dette, synes det å være en skjevhet i materialet i fornærmedes arbeidstilknytningsprofil.⁶¹

Av andelen fornærmede som var registrert i arbeid (31,2%) var den største gruppen tilknyttet ”Handel og kontor” (15,6%) og ”Helse/omsorg” (9,7%)

Det er ikke store forskjeller i arbeidstilknytningsprofil for fornærmede med norsk og ikke-norsk landbakgrunn, men en større andel av de utenlandske er registrert som ansatt i ”Handel/kontor”, mens de norske i større grad oppgir å være under utdanning.

⁶⁰ Kategorier bygd på SSBs arbeidslivsstatistikk, men forenklet og sammenslått til nye kategorier: ”Helse/trygghet” = SSBs 86-88 + politi, vakt-, trygghetsyrker, Handel/kontor = SSBs nr. 45-56 + 64-68 + 77-84, ”Produksjon” = SSBs nr. 01-43, ”Kunnskap/kultur” = SSBs 56-63, 69-75, 85, 90-93.

⁶¹ Ifølge Statistisk sentralbyrå er arbeidsstyrken for unge kvinner under 25 år på rundt 57%, jfr. SSB arbeidsmarkedsstatistikk, <http://www.ssb.no/emner/06/01/aku/tab-2011-02-02-03.html> og <http://www.ssb.no/emner/06/01/aku/tab-2011-02-02-05.html>

Tabell 46: Arbeidslivs- og utdanningstilknytning for fornærmede i voldtektssaker 2010 etter type voldtekt. Oslo politidistrikt. Prosent.

Arbeidstilknytning	Fest-relatert	Relasjon	Sårbarhet	Overfall	Annet	Totalt	N=
Helse/trygghet	4,8	2,2	0,5	2,2	0,0	9,7	18
Handel/kontor	7,5	4,8	0,0	2,2	1,1	15,6	29
Produksjon	1,1	0,5	0,0	0,0	0,0	1,6	3
Kunnskap/kultur	3,2	0,5	0,0	0,0	0,5	4,3	8
Sosial/trygd/ikke i arbeid/annet	8,1	12,4	16,7	4,3	5,4	46,8	87
Under utdanning	8,6	4,8	3,2	4,3	1,1	22,0	41
Totalt	33,3	25,3	20,4	12,9	8,1	100	186
N=	62	47	38	24	15	186	

Profilen for fornærmedes arbeidstilknytning varierer for de ulike typene voldtekt. Men for samtlige typer av voldtekter er den største andelen av fornærmede ikke i arbeid. Dette gjelder i størst grad for de som er voldtatt i sammenheng med at de lever i en særlig utsatt gruppe. Blant de voldtatte i denne gruppen som anmeldte voldtekt i 2010 er flere rusmisbrukere, prostituerte og/eller personer som livnærer seg på andre og marginaliserte måter. Kun 2,6% av de som anmeldte sårbarhetsvoldtekter var i arbeid, da innen ”Helse/trygghet”. I materialet for 2010 er det slik at denne ekstra sårbare gruppen av fornærmede uten arbeid også er den største gruppen av fornærmede. Disse utgjorde 16,7% av de fornærmede 2010. Den nest vanligste profilen var de 12,4% av ofrene for relasjonsvoldtekt som ikke var i arbeid.

Tabell 47: Arbeidslivs- og utdanningstilknytning for fornærmede i voldtektssaker 2010 etter type voldtekt. Oslo politidistrikt. Prosent.

Arbeidstilknytning	Fest-relatert	Relasjon	Sårbarhet	Overfall	Annet	Totalt	N=
Helse/trygghet	14,5	8,5	2,6	16,7	0,0	9,7	18
Handel/kontor	22,6	19,1	0,0	16,7	13,3	15,6	29
Produksjon	3,2	2,1	0,0	0,0	0,0	1,6	3
Kunnskap/kultur	9,7	2,1	0,0	0,0	6,7	4,3	8
Sosial/trygd/ikke i arbeid/annet	24,2	48,9	81,6	33,3	66,7	46,8	87
Under utdanning	25,8	19,1	15,8	33,3	13,3	22,0	41
Totalt	100	100	100	100	100	100	186
N=	62	47	38	24	15	186	

For fornærmede som anmelder relasjonsvoldtekt er arbeidsmarkedprofilen svært skjev, med nær 70% utenfor arbeidsmarkedet og 30% innenfor, især innen ”Handel/kontor” (19,1%). Noe overraskende er kun 1/3 av de 24 som anmeldte overfallsvoldtekt registrert med tilknytning til arbeidslivet. Blant gruppen av fornærmede som utsettes for festrelaterte voldtekter har halvparten (50,0%) tilknytning til arbeidslivet. Dette avviker ikke betydelig fra det som oppgis i Statistisk sentralbyrås oversikter over unge kvinner (15-24 år) der 52,7% er sysselsatte. Gruppen unge fornærmede som har anmeldt festrelaterte voldtekter synes dermed på et overordnet plan å være relativt representative for sin aldersgruppe med hensyn til hvilken tilknytning de har til arbeidsmarkedet.

Resultatene for arbeidstilknytningsprofil kan forandres betraktelig dersom større deler av mørketallet inkluderes og det innhentes sikrere data på tilknytning til arbeidslivet.

Reviktimisering, kriminell og psykisk belastning

Innen viktimologien regner man med at en betydelig andel av de som utsettes for vold og overgrep har vært utsatt for overgrep tidligere. Mekanismene som ligger til grunn for dette fenomenet er ikke fullstendig klarlagt.⁶² For enkelte handler det om at tidligere integritetskrenkelser har gitt psykiske skader som fører en ut i rusmisbruk og belastede miljøer. Tidlige seksuelle grensekrenkelser synes i noen tilfeller også å predisponere for forførende eller seksualisert adferd, som igjen kan feiltolkes og bidra til nye overgrepshendelser. Selvdestruktive trekk der vedkommende oppsøker nye krenkelser eller begår vold mot seg selv er også kjent og antas å være en måte å dempe smertefulle følelser av gamle traumer på. Innen det forebyggende perspektivet er graden av reviktimisering av stor interesse fordi en identifisering av en særlig utsatt gruppe også innebærer at man kan målrette virkningsfulle tiltak overfor denne gruppen.

For de fornærmede i anmeldte voldtekter i Oslo politidistrikt 2010 har vi gjennomgått hvilke opplysninger som foreligger i anmeldelsen og i politiregistrene over vedkommendes historie som offer for overgrep, som mistenkt/siktet for kriminalitet og vedkommendes psykiske fungering. Det understrekes at antallet som oppgis nedenfor er minimumstall. Det er ikke alltid tidligere overgrepserfaringer spørres etter i avhøret, det samme gjelder psykisk fungering. Registerne som er benyttet i denne sammenheng viser heller ikke hva vedkommende har anmeldt eller vært mistenkt for før 1998.

Av de 186 fornærmede voldtektsopfrene var kun 89 ikke registrert i politiets registre over mistenkt/siktet i straffesaker etter 1998. Hele 51,3% hadde med andre ord blitt registrert for lovbrudd siden 1998. Noe av dette omhandlet bagatellmessige forhold som naskeri eller trafikkforseelser, mens andre omhandlet grove lovovertridelser som vold og narkotika. Av de 89 som ikke tidligere var blitt registrert som mistenkt/siktet for straffbare forhold, hadde 27 anmeldt vold eller seksuelle overgrep en eller flere ganger siden 1998. Kun 62 av de 186 personene hadde ingen registreringer for relevante forhold hos politiet siden 1998.

Dette kan tolkes som tegn på at mange voldtekter ikke rammer blindt, men ofte er rettet mot personer som befinner seg i en sårbar situasjon, tilhører marginaliserte grupper og/eller selv lever et usedvanlig utsvevende eller grenseoverskridende liv. Alternativt kan dette tolkes som et uttrykk for at de som tidligere har hatt kontakt med politiet har en høyere anmeldelsestilbøyelighet enn andre. Muligens henvender de seg lettere og anmelder forhold fordi de allerede har kontaktpersoner i politiet og kunnskap om hvordan strafferettssystemet fungerer. Å anmelde kan for så vidt ha blitt en del av et innarbeidet reaksjonsmønster ved motgang for enkelte. En tredje mulig tolkning er at personer med betydelige belastninger i sin forhistorie i større enn andre grad inngår forbindelser med farlige og uberegnelige personer som man kan trenge politiets beskyttelse mot og som derfor anmeldes mer enn andre. Igjen er det behov for å utdype emnet med data av annen art.

---

⁶² Se bl.a. Joar Øveraas Halvorsens kronikk om emnet i Dagbladet 14.april 2011. <http://www.dagbladet.no/2011/04/15/kultur/debatt/kronikk/voldtekt/16204277/>

Tabell 48: Antall (andel) fornærmede i ulike typer voldtekter som oppgir at de tidligere har opplevd seksuelle overgrep/voldtekt eller som har anmeldt slike overgrep (ifølge politiets registre siden 1998). Absolutte tall og (prosent)

Oppl overgr	Typer voldtekt					Totalt
	Festrelatert	Relasjon	Sårbarhet	Overfall	Annet	
Ja	12 (19,4)	13 (27,7)	16 (42,1)	3 (12,5)	4 (26,7)	48 (25,8)
Ukjent	50 (80,6)	34 (72,3)	22 (57,9)	21 (87,5)	11 (73,3)	138 (74,2)
Totalt	62 (100)	47 (100)	38 (100)	24 (100)	15 (100)	186 (100)

Av tabellen over framkommer de høye minimumsandelene av fornærmede som med den nyanmeldte voldtekten har opplevd en reviktimisering av seksuelle overgrep. Hele 48 (25,8%) av de 186 fornærmede hadde tidligere opplevd overgrep. Især blant de som anmelder at de har blitt voldtatt i en særlig sårbar situasjon, er graden av reviktimisering høy. Minst 42,1% av disse har tidligere overgrepserfaringer. Men også blant de andre gruppene er minimumstallene høye og ligger på mellom 20-30% for samtlige, unntatt for overfallsvoldtekter. Her oppgir 12,5% opplevd overgrep tidligere, hvilket kan tilsvare hva man finner i befolkningen forøvrig.⁶³

Av de 186 fornærmede har 47 oppgitt i anmeldelsen at de sliter med psykisk fungering. Dette gjelder alt fra ulike typer angst og depresjoner til ADHD, posttraumatisk stress og bipolare lidelser. Av de 47 med psykiske problemer har minst 28 vært utsatt for vold og/eller seksuelle overgrep (19) tidligere i livet.

Samlet kan man konkludere for fornærmede i voldtektssaker på liknende vis som ved gjemingsmenn: Til tross for individuelle variasjoner, utgjør de til sammen en populasjon som ikke tilsvare den vanlige "nabokjerringa", verken på demografiske data eller på psykologiske variabler. Selv om dette langt fra gjelder alle, er de som gruppe overrepresentert av de viktimserte, viktimsierende, dårlig psykisk fungerende og/eller kriminelle i forhold til befolkningen ellers.

Medisinsk hjelp

Andelen av de som anmelder voldtekt og som oppsøker medisinsk hjelp i etterkant av overgrepet er i 2010 på 65,6%. Dette er relativt stabil med situasjonen i 2007 da 63,7% oppsøkte medisinsk hjelp. Andelen fornærmede som har oppsøkt lege er høyere blant de med norsk bakgrunn (68,9%) enn fornærmede med annen landbakgrunn (57,4%). Årets andel som hadde søkt medisinsk hjelp er langt høyere enn det som var tilfelle ved starten av dette årtuset, da Oslo politidistrikt gjennomførte den første voldtektsundersøkelser. Da hadde kun 46,5% søkt medisinsk hjelp. Toppåret for legekonsultasjon var 2004, da 72,0% av ofrene hadde søkt slik hjelp.

⁶³ Se for eksempel Sætre, M (1997): Samfunnsproblemet som "forsvant". En kritikk av tendesen til å minimalisere omfanget av seksuelle overgrep mot barn. *Tidsskrift for norsk psykologforening*, 34, 53-61

Tabell 49: Fornærmede fordelt etter hvorvidt de oppsøker lege og landbakgrunn. Oslo politidistrikt 2010. Absolutte tall og prosent.

Fornærmede	Ikke norsk bakgrunn	Norsk bakgrunn	Totalt	Ikke norsk bakgrunn	Norsk bakgrunn	Totalt
Oppsøkt lege	31	91	122	57,4	68,9	65,6
Ikke lege	23	41	64	42,6	31,1	34,4
Totalt	54	132	186	100	100	100

Det er uklart hva de årlige variasjonene skyldes. Muligens kan varierende praksis i rådgivning fra Legevakta og andre medisinske sentre innvirke på hvor stor andel av de som søker medisinsk hjelp som går videre med å anmelde forholdet til politiet. Også variasjoner i rådgivningspraksisen til bistandsadvokatene som fornærmede kommer i kontakt med, enten denne etableres på, gjennom eller utenom medisinske voldtektsmottak, kan påvirke resultatet.

Tabell 50: Fornærmede som oppsøker lege, fordelt etter om de var påvirket av alkohol og narkotika eller ikke, Oslo politidistrikt 2001, 2004, 2007 og 2010. Absolutte tall og prosent.

Påvirkning	Antall fornærmede				Oppsøkt lege N (%)			
	2001	2004	2007	2010	2001	2004	2007	2010
Ikke påvirket/ ikke oppgitt	61	55	58	64	16 (26,2)	29 (52,7)	24 (41,4)	31 (48,4)
Alkohol	63	75	108	88	39 (61,9)	62 (82,7)	81 (75,0)	67 (76,1)
Narkotika	20	20	30	64	12 (60,0)	17 (85,0)	20 (66,7)	24 (70,6)
Sum	144	150	196	186	67 (46,5)	108(72,0)	125 (63,8)	122 (65,6)

Andelen av fornærmede som har oppsøkt lege eller medisinsk hjelp er størst blant de som anmelder en festrelatert voldtekt til politiet (82,3%). Noen av disse tilfellene handler om entydige og grove voldtekter på nachspiel. Men relativt ofte handler dette om unge kvinner som våkner opp etter et alkoholskapt blackout sammen med en fremmed mann, enten på hennes egen bopel eller hos han. Hun kjenner ikke igjen mannen, men frykter at det kan ha skjedd noe seksuelt. Opplevelsen skaper stor grad av angst og usikkerhet. Ofte i samråd med venninne eller andre fortrolige velger hun å oppsøke legevakt for å undersøke om hun kan ha blitt voldtatt og muligens skadet.

Også blant fornærmede som anmelder overfallsvoldtekt er andelen som oppsøker medisinsk hjelp betydelig (70,8%), likeledes for de som anmelder sårbarhetsvoldtekt (65,8%). Det er kun blant de som anmelder relasjonsvoldtekter at det er et mindretall (40,4%) som har oppsøkt lege, mens majoriteten (59,6%) ikke har gjort det. Dette kan tolkes på mange måter. Det kan både være et uttrykk for at de fornærmede lever i voldelige overgrepshold over tid og av skam, lojalitet til partneren og med hensyn til barna har forsøkt å skjule overgrepene for omverdenen og latt være med å søke legehjelp. Dette gjelder særlig personer som anmelder voldtekten til politiet i ettertid. I forlengelsen av dette er det også rimelig å anta at dette er gruppen med spesielt høyt mørketall. På den annen side kan den lave andelen som søker legehjelp også tolkes som uttrykk for en negativ redefinering av et forholds historie i det øyeblikk

tillitsforholdet mellom partene har havarert og splittelse og oppløsning av forholdet er et faktum. Grunnen til at vedkommende ikke har søkt legehjelp eller anmeldt voldtektene som skal ha skjedd på et tidligere tidspunkt eller over en lengre periode i fortiden, kan skyldes at forholdet den gangen ikke ble opplevd like negativt som ved denne korsveien i livet. Troen på at dialog kunne skape gradvis tilpasning og gjensidig forståelse mellom partene, var da kanskje fremdeles dominerende. I enkelttilfeller kan det også hende at manglende kontakt med medisinsk hjelp kan skyldes at voldtektsanklagen mot partner er falsk og anmeldelsen brukes som verktøy for skjulte målsetninger.

Tabell 51: Fornærmede utsatt for ulike typer voldtekt fordelt på om de oppsøker lege/medisinsk hjelp eller ei. Oslo politidistrikt 2010. Prosent.

Fornærmede	Festrelatert	Relasjon	Sårbarhet	Overfall	Annet	Totalt	N=
Oppsøkt lege	82,3	40,4	65,8	70,8	66,7	65,6	122
Ikke lege	17,7	59,6	34,2	29,2	33,3	34,4	64
Totalt	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	186
N=	62	47	38	24	15	186	

Ut fra en empatisk lesning av relasjonsvoldtektene, slik som historiene fortelles av de fornærmede, kan det synes som om samtlige fortolkningene kan være relevante. Det må samtidig understrekes at fraværet av å søke medisinsk hjelp ikke kan tolkes som noe enkelt kjennetegn på overgrepets ekthet eller alvor.

Gruppen som anmelder relasjonsvoldtekter er svært sammensatt og det er overfor denne gruppen politiets tillit er mest avgjørende. Blant disse finner vi historiene om fornærmede som har levd i forhold med vold og utnyttning i årevis, og stille har akseptert dette. Når de henvender seg til politiet er det gjerne når faren oppleves som akutt og grensen er nådd. Noen av disse voldtektene er spesielt grove, mens andre kanskje i seg selv ikke er blant de groveste. De må samtidig ses som deler av det voldelige og undertrykkende terrorregimet de fornærmede har levd under, som gjerne er av samme karakter som i de fatale drapssakene mot partner. Grensen mellom voldtekt og drap kan være kort i disse tilfellene og politiets evne til å sortere mellom ulike typer av relasjonsvoldtekter, kan være avgjørende.

Saksavgjørelser og behandlingen av straffesakene

Det blir ofte stilt spørsmål ved den høye andelen voldtektsanmeldelser som henlegges.⁶⁴ En henleggelse betyr ikke at saken ikke er etterforsket, ei heller at politiet ikke tror på fommærmede. En etterforskning vil si at man innhenter forklaringer fra partene og eventuelle vitner, man sikrer og analyserer medisinske, tekniske og elektroniske spor, undersøker gjerningssteder, foretar kriminaltekniske undersøkelser, innhenter og analyserer registeropplysninger, osv. En samlet vurdering ligger til grunn for en konklusjon som enten peker i retning av tiltalebeslutning mot en identifisert gjemingsmann eller en henleggelse. Dersom saken henlegges finkategoriseres de ulike årsakene. Det kan handle om bevisgrunnet, men også omstendigheter som gjerningsmannens alder og tilfeller der gjemingsmannen forblir ukjent til tross for innsatsen under etterforskningen. Sikrede bevis, så som DNA, kan i ettertid bli avgjørende for en senere oppklaring av saken.

Fenomenet med høy henleggelsesfrekvens i voldtektsanmeldelser kan tolkes på mange måter og to hypoteser har, som nevnt innledningsvis, vært diskutert de siste årene. Vi kan kalle disse hypotesen om mannsjåvinisme versus hypotesen om kvinnedominans i rettssystemet. En tredje teori som vi her vil argumentere for som sentral er hypotesen om voldtekters særtrekk – det vi kan kalle egenarts-hypotesen.

Mannsjåvinisme-hypotesen handler om at man mener det høye antallet henleggelse avspeiler at rettssystemets er preget av patriarkalske holdninger. Ofrene for voldtekt tros ikke på, forstås ikke og sakene prioriteres ikke. Siden voldtekt primært rammer kvinner fungerer dermed systemet kjønnskjev og ivaretar ikke kvinners særegne interesser. Den høye henleggelsesfrekvens er blitt fortolket som indikator på behov for forbedret rettsvern for kvinner.

Den alternative og nærmest motsatt hypotese handler om kvinnedominans. Utgangspunktet her er at den høye henleggelsesprosenten i Norge kan avspeile typen saker som kvinner velger å anmelde til politiet som voldtekt. Her vektlegges det kvinner allerede er godt vernet gjennom loven og rettssystemet, at kvinner møter stor forståelse og oppfølging innenfor systemet, at de har stor tillit til dette og bruker systemet som sitt verktøy for å få sin vilje gjennom. Henleggelsene er da en indikator på at menn i dag anklages og anmeldes for voldtekter utover det som det er grunnlag til og ut fra varierte siktemål der kvinner søker rettssystemets støtte for sine interesser. Systemet må henlegge saker for å unngå justismord mot de som anklages for voldtekt og det primære behovet i dag er å beskytte rettssikkerheten til menn.

De to hypotesene er ikke gjensidig utelukkende. Begge forholdene kan være tilstede samtidig. Teoretisk sett kan det foreligge en situasjon der noen voldtekts ofre ikke får det rettsvern de har krav på, samtidig som det anmeldes voldtekter som er falske positive og som må henlegges for å forsvare menns rettssikkerhet.

I tillegg til disse to alternativene, kan det foreligge andre årsaker til høy henleggelsesfrekvens. Den mest åpenbare grunnen er egenarts-hypotesen, som vektlegger at voldtekter har en særegen privat og skjult

---

⁶⁴ Riksadvokatens utredningsgrupper (rapport 2/2000 og 1/2007), samt NOU 2008:4.

karakter som gjør dem ekstra vanskelig å etterforske og oppklare.⁶⁵ Til tross for at overvåkningskameraer og andre tekniske og elektroniske sport sammen med DNA-registeret i dag gir andre muligheter i etterforskningen, er det fremdeles slik at voldtekter er blant de mest skjemede lovbruddene som skjer. Her er ofte ingen vitner og ord står mot ord., og ofte vil da heller ikke DNA eller andre bevis kunne gi svar.

Hva som skjer med anmeldelsene gjennom straffesaksbehandlingen og hvilken avgjørelseskoder de tildeles belyser bakgrunn og årsak for den høye henleggelsesprosenten. Nedenfor gis en systematisert framstilling av saksbehandlingsskjedens påtalebeslutninger for anmeldelsene 2010, slik situasjonen var per 15.april 2011. Målet er å synliggjøre kvaliteten av arbeidet med sakene ved Oslo politidistrikt og øke det empiriske grunnlaget for å drøfte de ulike hypotesene om hvorfor voldtektsanmeldelser ofte ender med henleggelse. Det understrekes at dataene som gjennomgås her vil forandre seg ettersom tiden går og etterforskning og øvrig saksbehandlingsskritt utvikler seg i straffesakene. Sakstilfanget og –behandlingen ved Oslo politidistrikt kan også avvike fra situasjonen andre steder i landet, slik at resultatene i utgangspunktet ikke lar seg generalisere.

Saksbehandlingstiden og oppklaringsprosenten

Den gjennomsnittlige saksbehandlingstiden omhandler tiden fra politiet mottar anmeldelsen om voldtekt til saken anses ferdig behandlet fra politiets side. Siden 2007 har den gjennomsnittlige saksbehandlingstiden blitt noe redusert fra 341 dager til 288. I 2007 var imidlertid saksbehandlingstiden avvikende høy, og reduksjonen for 2010 representerer mer en tilpasning tilbake til lengden for saksbehandlingen i begynnelsen av 2000-tallet. Lengden på saksbehandlingstiden varierer for øvrig med arbeidsbelastningen med voldtektssaker, hvilket påvirkes både av egenskaper ved sakene som anmeldes og mengden av saker. Årets raskere saksbehandling kan dermed muligens tilskrives nedgangen i antall anmeldte voldtekter i 2010 (186) både i forhold til fjoråret (209) og fra 2007-materialet (196), samt av bevegelser i typene voldtekter som anmeldes.

Tabell 52: Saksbehandlingstid og oppklaringsprosent for voldtektssaker 2001, 2004, 2007 og 2010. For 2004, 2007 og 2010 også for forsøk på voldtekt. Oslo politidistrikt.⁶⁶

Jus 306	2001	2004	2004 (Forsøk)	2007	2007 (Forsøk)	2010	2010 (Forsøk)
Antall oppklarte voldtektssaker	47	41	6	61	5	54	3
Oppklaringsprosent	37,6	35,0	20,0	43,8	11,4	36,5	13,0
Saksbehandlingstid (snitt antall dager)	270	262	298	341	237	288	246

At en sak regnes som oppklart betyr at den har fått en positiv påtaleavgjørelse. Dette kan være en tiltalebeslutning eller at anmeldelser henlegges med en avgjørelseskode som teller som oppklart (for

⁶⁵ Se også NOU (2008:4): *Fra Ord til handling*, kapittel 8.2.2, side 56. Her gjengis hvordan Riksadvokatens undersøkelse (rapport nr. 1/2007) beskriver den særegent vanskelige bevissituasjonen i voldtektssaker.

⁶⁶ JUS 306 omhandler påtaleavgjørelser i gjeldende år. Dette innebærer at saker registrert tidligere år også er inkludert dersom påtaleavgjørelsen er tatt dette gjeldende året.

eksempel henlagt fordi saken er åpenbart grunnløs, gjerningsmann er under 15 år eller intet straffbart forhold er bevist). I 2007 lå oppklaringsprosenten for voldtektsanmeldelser på 43,8%, hvilket var en forbedring fra 2004 (35,0%) og 2001 (37,6%). I 2010 er oppklaringsprosenten på 36,5%, altså tilbake til status ved de tidligste undersøkelsene. Det er ikke tilfeldig at 2007 er året med både flest oppklarte saker og året med lengst saksbehandlingstid. Begge deler kan tilskrives at det er gjort treff i DNA-basen og/eller at det på annen måte er kommet inn informasjon til politiet som gjør at flere gamle saker kan oppklares.

Status i saksbehandlingen for voldtektsanmeldelsene 2010

Målingstidspunktet for undersøkelsen av voldtekter i Oslo 2010 var 15.april 2011. På det tidspunktet er statusen for de 186 anmeldelsene at 33,3% ikke er påtaleavgjort, 7,5% har fått tiltalebeslutning, mens 59,2% er henlagt. I 2007 var måletidspunktet 20.februar og på dette tidspunktet var 42,9% av de 196 anmeldelsene ennå ikke påtaleavgjort, mens 9,7% var underlagt en tiltalebeslutning og 47,4% var henlagt. Forskjellen mellom årene kan i stor grad tilskrives de ulike målingstidspunktene.

Tabell 53: Status i saksbehandlingen av fjorårets voldtektsanmeldelser (inkludert forsøk) per 20.februar 2007 og 15. april 2011.

Status for anmeldelser innkommet 2007, per 20. februar 2008	Voldtekt 2007 Inkl. forsøk voldtekt	
	N	%
Ikke påtaleavgjort	84	42,9
Tiltalebeslutning	19	9,7
Henlagt	93	47,4
SUM	196	100

Status for anmeldelser innkommet 2010, per 15. april 2011	Voldtekt 2010 Inkl. forsøk voldtekt	
	N	%
Ikke påtaleavgjort	62	33,3
Tiltalebeslutning	14	7,5
Henlagt	110	59,2
SUM	186	100

Splittet opp på saksbehandlingsstatus for de ulike voldtektstypene fremkommer det variasjoner. Den største forskjellen er den lave andelen relasjonsvoldtekter som ennå ikke er påtaleavgjort, og utgjør kun 23,4%, mens den for de øvrige er mellom 33,9%-42,1%. Det spesielle er videre at det i relasjonsvoldtektene ofte er reist tiltalebeslutning. Dette gjelder i hele 19,1% av relasjonsvoldtektene, mot rundt 5% i de øvrige typene av voldtekt. Høyest andel henlagte saker er det per 15. april 2011 for de festrelaterte voldtektene (62,9%). Forskjellen i andel av henlagte saker mellom voldtektstypen kan avspeile at saksbehandlingen går forttere i relasjonsvoldtekter fordi gjerningspersonen i utgangspunktet er kjent.

Tabell 54: Status i saksbehandlingen av fjorårets voldtektsanmeldelser (inkludert forsøk) per 15. april 2011 fordelt på typer av voldtekt

Fornærmede	Festrelatert	Relasjon	Sårbarhet	Overfall	Annet	Totalt	N=
Ikke påtaleavgjort	33,9	23,4	42,1	37,5	33,3	33,3	62
Tiltalebeslutning	3,2	19,1	2,6	4,2	6,7	7,5	14
Henlagt	62,9	57,4	55,3	58,3	60,0	59,1	110
Totalt	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	186
N=	62	47	38	24	15	186	

Henleggelsene

Per 15. april 2011 hadde 59,2% av voldtektene og forsøk på voldtekt, som ble registrert ved Oslo i 2010, blitt henlagt. En stor andel av voldtektene hvor det var blitt gjennomført etterforskning opp mot en eller flere gjerningspersoner, ble henlagt (70%). Dette er en betydelig økning av andelen henleggelsene i saker med kjent gjerningsperson i forhold til situasjonen fra 2007, da 53,8% av sakene ble henlagt etter etterforskning mot mulige gjerningspersoner og 46,2% ble henlagt uten gjerningsperson. Andelen henlagte saker med gjerningsperson i 2010 er den høyeste for hele tiårsperioden voldtektsundersøkelsene er gjort. I 30,0% av de henlagte anmeldelsene ble saken henlagt uten at gjerningspersonen ble identifisert.

Tabell 55: Fordelingen av henlagte anmeldelser for voldtekt (inkludert forsøk) i Oslo politidistrikt 2001, 2004, 2007 og 2010 etter avgjørelsesnivå. Absolutte tall og prosent.

Henleggelsene	Voldtekt 2001 inkl. forsøk	Voldtekt 2004 inkl. forsøk	Voldtekt 2007 inkl. forsøk	Voldtekt 2010 inkl. forsøk
	N (%)	N (%)	N (%)	N (%)
Henlagte anmeldelser med gjerningsperson	66 (64,1)	73 (59,8)	50 (53,8)	77 (70,0)
Henlagte anmeldelser uten gjerningsperson	37 (35,9)	43 (40,2)	43 (46,2)	33 (30,0)
SUM henleggelsene	103 (100)	116 (100)	93 (100)	110 (100)

En økende andel henleggelsene i saker med kjent gjerningsperson kan tolkes på flere måter. For det første kan det være et resultat av at det anmeldes andre typer saker der voldtektene preges av at gjerningsmannen er kjent, men der hendelsen som anmeldes ikke tilfredsstiller voldtektsdefinisjonen eller det finnes andre trekk ved saken som gjør at det ikke kan reises tiltale. Dette kan i så fall tale til støtte for kvinnedominanshypotesen. For det andre kan det uttrykkes at det ikke finnes nok etterforskningskapasitet til denne typen saker, slik at anmeldelsene henlegges til tross for kjent gjerningsmann. Dette vil i så fall handle om manglende prioritering av voldtektssaker og støtte hypotesen om mannsjåvinisme i rettssystemet. For det tredje kan de mange henleggelsene med kjent gjerningsmann uttrykkes det motsatte; at etterforskningskapasiteten for å identifisere gjerningspersonene er intensivert – også for saker som for øvrig står svakt i forhold til å reise tiltale og som derfor henlegges selv om gjerningsmannen er blitt identifisert. I så fall peker dette kanskje mest i en retning som støtter tesen om at henleggelsene primært

skyldes sakenes egenart. Hvilke tolkninger som er mest relevante er ikke mulig å besvare uten å gå lenger inn i materialet og se på grunnene til henleggelse.

Grunnene til henleggelse

I tabell 56 nedenfor systematiseres de spesifiserte avgjørelsesgrunnene for henleggelsene av voldtektsanmeldelser mottatt ved Oslo politidistrikt 2010.⁶⁷ 81 henleggelse mot person var registrert per 15.april 2011. Den vanligste henleggelsesgrunnen i disse sakene som var blitt etterforsket mot person, var at de ble henlagt på grunn av bevisets stilling. Dette betyr ikke at man ikke tror på fomærmede. Dette gjaldt i 74,1% av forholdene og innebærer at man til tross for etterforskningen ikke fant det mulig å bevise den mistenkte/siktetes skyld. I 2007 var den tilsvarende andelen 65,0% (per 20.februar). Den nest vanligste henleggelsesgrunnen i 2010-materialet er at intet straffbart forhold er bevist, hvilket gjaldt i etterforskningen mot 13,6% av de mistenkte/siktede. Enkelte saker blir også henlagt fordi anmeldelsene er åpenbart grunnløse eller omhandler ikke straffbare forhold (3,7%) eller fordi det ikke er rimelig grunn til å undersøke om det anmeldte omhandler straffbare forhold (3,7%). For forenklingens skyld har vi valgt å slå disse sammen til kategorien ”ikke-voldtekt”, siden de har det til felles at de ikke tilfredsstillt kravene til definisjonen av voldtekt i § 192. Til slutt henlegges en lite antall forhold av ulike ”omstendigheter”; mistenkte var under 15 år, mistenkte er død eller saken var blitt foreldet. Vi kategoriserer disse sammen under henleggelsesgrunnen ”omstendigheter”

Tabell 56: Voldtektsanmeldelser mottatt i 2010 ved Oslo politidistrikt fordelt etter status og avgjørelse i straffesaksbehandlingen pr. 15. april 2011.

Henleggelsesgrunn for anmeldt voldtekt og forsøk på voldtekt anmeldelser registrert i 2010	Antall	%
Antall personer anmeldt/siktet, dernest henlagt	81	100
Henlagt på grunn av bevisets stilling	60	74,1
Henlagt - ”omstendighet”*	4	4,9
Henlagt – ”ikke-voldtekt”**	17	21,0
Henlagte anmeldelser uten kjent gj mann totalt :	33	100
Henlagt; mangel på opplysninger om gjerningsmann	30	90,9
Henlagt mangel på bevis	1	3,0
Henlagt fordi forholdet ikke er straffbart	2	6,1

*”omstendigheter”= gjerningsperson er under 15 år, er død eller saken er foreldet.

** ”ikke voldtekt”= henlagt som ”intet straffbart forhold bevist”, ”ikke rimelig grunn til å undersøke om det er et straffbart forhold, ”åpenbart grunnløs”.

I 33 anmeldelser ble saken henlagt uten at det fantes noen kjent gjerningsmann i saken. I brorparten av disse, hele 30 tilfeller (90,9%), ble saken nettopp henlagt fordi etterforskningen ikke har klart å avdekke gjerningsmannens identitet.

⁶⁷ Det må presiseres at antallet henleggelsesavgjørelser (81+33) avviker fra antallet henlagte anmeldelser (110), fordi henleggelsene viser til antallet mistenkte/siktede gjerningsmenn som anmeldelsene omhandler, ikke til anmeldelsen selv. Flere mistenkte/siktede gjerningsmenn i enkeltsaker gir flere avgjørelser enn antallet anmeldelser.

I anmeldelsene som henlegges **med kjent gjerningsmann**, henlegges de fleste på grunn av bevisets stilling for alle typene av voldtekt. Andelen som henlegges fordi det ikke tilfredsstiller kravene til den juridiske definisjonen av voldtekt omhandler i alt hele 17,2%. Andelen er størst for festvoldtekter (22,2%), men er relativt høyt også for relasjonsvoldtekter (14,7%) og sårbarhetsvoldtekter (16,7%). For festvoldtektene henlegges flere saker som "ikke-voldtekt" enn antallet saker som det reises tiltalebeslutning i. Andelene avgjørelser vil med sikkerhet forandres etter hvert som flere anmeldelser blir påtaleavgjort. Likevel er det et påfallende høyt antall saker henlagt som så langt er henlagt fordi de ikke tilfredsstiller kravene til den juridiske definisjonen. Utviklingen bør følges nøye.

Tabell 57: Påtaleavgjørelser mot mistenkt/siktet i anmeldelser for ulike typer voldtekter mottatt ved Oslo politidistrikt 2010. Hele tall og prosent

	Festrelater	Relasjon	Sårbarhet	Overfall	Annet	Totalt	Antall anmeldelser
Påtaleavgjørelser mot mistenkt/siktet							
Henlagt på grunn av bevisets stilling	22(61,1)	19(55,9)	12(66,7)	1(33,3)	6(75,0)	60(60,6)	57
Henlagt – omstendigheter*	0,0	1(2,9)	2(11,1)	1(33,3)	0,0	4(4,0)	4
Henlagt - ikke voldtekt**	8(22,2)	5(14,7)	3(16,7)	0,0	1(12,5)	17(17,2)	17
Tiltalebeslutning	6(16,7)	9(26,5)	1(5,6)	1(33,3)	1(12,5)	18(18,2)	14
	100	100	100	100	100	100	
N=	36	34	18	3	8	99	
Ikke påtaleavgjort mot mistenkt/siktet	13	11	23	3	3	53	43

*"omstendigheter"= gjerningsperson er under 15 år, er død eller saken er foreldet.

** "ikke voldtekt"= henlagt som "intet straffbart forhold bevist", "ikke rimelig grunn til å undersøke om det er et straffbart forhold, "åpenbart grunnløs".

I anmeldelser som henlegges **uten at det foreligger noen kjent gjerningsperson**, er den vanligste henleggelsesgrunnen nettopp at det mangler opplysninger om gjerningsmann. Dette gjelder for samtlige typer av voldtekter og i særdeleshet sårbarhet- og overfallsvoldtekter.

Tabell 58: Påtaleavgjørelser for anmeldelser for ulike typer voldtekter uten mistenkt/siktet mottatt ved Oslo politidistrikt 2010. Hele tall og (prosent).

	Festrelater	Relasjon	Sårbarhet	Overfall	Annet	Totalt	Antall anmeldelser
Anmeldelser uten mistenkt/siktet							
Henlagt; mangel på opplysninger om gjerningsmann	8(80,0)	1(50,0)	7 (100)	12 (100)	2 (100)	30(90,9)	30
Henlagt - ikke voldtekt	2(20,0)	1(50,0)				3(9,1)	3
	100	100	100	100	100	100	
N=	10	2	7	12	2	33	
Ikke påtaleavgjort - ingen mistenkt/siktet	8		2	6	2	18	18

På bakgrunn av gjennomgangen over er det ennå usikkert hva som er årsaken til det høye antallet henleggelse av voldtektsanmeldelser. Det er likevel tre ulike kjeder av mulige sammenhenger som peker seg ut:

- De fleste saker henlegges på grunn av bevisets stilling. Dette innebærer at saken er blitt etterforsket mot en gjerningsperson, men bevisene ikke er sterke nok til at skyld kan bevises, selv om hendelsen ligger innenfor den juridiske definisjonen av voldtekt. Dette betyr altså ikke at politiet ikke tror på fommærmede, men at bevisene ikke er sterke nok til at det kan reises tiltale. At mange saker henlegges på dette grunnlaget er antakelig primært et resultat av

voldtekters egenart. Det kan på overordnet nivå også tolkes som uttrykk for at systemet virker ivaretagende av rettssikkerheten for både de som anmeldes og den som anmelder, som slipper en unødvendig belastning videre inn i straffesaksprosessen. På den annen side kan det også være et resultat av et mannssjåvinistisk system som ikke prioriterer denne typen saker høyt nok.

- b) Noen henleggelse viser at det anmeldes hendelser som ikke tilfredsstiller lovens definisjon av voldtekt. Dette kan muligens i noen tilfeller tilskrives at enkelte grupper har en lav terskel mot å innge anmeldelser. Gjennom etterforskningen kan det vise seg at anmeldelsen gjelder noe som faller utenfor den juridiske definisjonen av voldtekt og dermed kan kalles en "falsk positiv" sak. Dette gjelder i særlig grad for festrelaterte voldtektsanmeldelsene, selv om det langt fra gjelder majoriteten av disse. Muligens henger dette sammen med trekkene i den nye seksualkulturen, der de aktive kvinnene anmelder hendelsesforløp de har opplevd som krenkende og objektgjørende, men som ikke tilfredsstiller den tradisjonsbundne voldtektsparagrafens definisjoner. Disse henleggelsene ivaretar den anklagedes rettssikkerhet.
- c) Relativt mange anmeldelser henlegges fordi gjemingsmannen ikke er kjent. Dette gjelder samtlige typer av voldtekter, men i særdeleshet overfallvoldtekter. Man kan spørre hva som kan være årsaken til at gjerningsmannen i voldtektssaker ofte forblir ukjent. Det kan være et uttrykk for voldtektssakenes egenart som særlig privat type lovbrudd – især ved overfallsvoldtekter. Men det kan også tolkes som uttrykk for at denne typen saker ikke er høyt nok prioritert eller at nok ressurser er bevilget til etterforskningen slik at gjerningspersonene kan identifiseres. Dette støtter i så fall mannssjåvinismeteisen.

Vi har gått nærmere inn i hva som synes å være grunnen til at etterforskningen avsluttes med henleggelse. En stor utfordring som ofte framtrer i saksbehandlingen har med fornærmedes engasjement i saken å gjøre, eller det vi nedenfor kaller "fornærmede-utfordringer".

Fornærmede-utfordringer i saksbehandlingen

En nærmere analyse av de 30 sakene som henlegges uten at det finnes noen kjente gjemingspersoner viser at det i 8, eller ¼ av disse, ikke er mulig for politiet å gå videre i etterforskningen. I 3 av sakene vil anmelder selv at politiet skal henlegge saken og trekker anmeldelsen. I ytterligere 3 saker er fornærmede ikke mulig å få tak i eller møter ikke opp til avhør, og i 2 saker opplyser fornærmede at hun vil ikke la seg avhøre fordi hun på grunn av beruselse på gjerningstidspunktet ikke husker hva som skjedde, eller hun ønsker ikke å generere den traumatiske opplevelsen hun nå har lagt bak seg.

Tabell 59: Liste over enkelte grunner til henleggelse i 30 voldtektsanmeldelser mottatt ved Oslo politidistrikt 2010 som per 15.april 2011 er henlagt uten opplysninger om gjerningsmann

Henleggelsesgrunn voldtekter (inkl. forsøk) anmeldt 2010	
Mangel på opplysning om gjerningsmann	30
Anmelder ikke/ønsker henleggelse av sak	3
Fornærmede svarer ikke/møter ikke til avhør/ønsker ikke avhør	5

I totalt 40 (21,5%) av de 186 anmeldelsene er det registrert slike fornærmede-utfordringer i straffesaksbehandlingen. Utfordringene som har oppstått i saksbehandlingen i de henlagte sakene over,

som omhandler fornærmedes vilje til å begjære påtale, oppmøter til avhør, osv., gjelder altså også i saker som får annet utfall enn henleggelse. I mange av disse har politiets etterforskning fortsatt og sågar ført fram til tiltale *på tross av* en fornærmet som ikke har kunnet, turt eller ønsket å samarbeide. Dette gir ingen støtte til teorien om at voldtektssaker er lavt prioritert som straffesaker i politiet eller at henleggelsene skyldes svak etterforskning i et mannssjåvinistisk system. I stedet styrkes tesen om at det er voldtekenes private og utilgjengelige karakter som spiller en avgjørende rolle for at mange saker henlegges. Nedenfor er den samlede listen for fornærmede-utfordringene som er registrert i voldtektsanmeldelser 2010, både med kjent og ukjent gjerningsmann.

Tabell 60: Liste over registrerte fornærmede-utfordringer som oppstår i saksbehandlingen av anmeldte voldtekter i Oslo politidistrikt 2010 per 15.april 2011

Anmeldelser med fornærmede-utfordringer totalt 2010	40 (21,5%)
Anmelder ikke/ønsker henleggelse/trekker anmeldelsen	12
Begjærer ikke påtale	8
Fornærmede/foresatte trekker påtalebegjæringen	11
Fornærmede svarer ikke/møter ikke til avtaler/ønsker ikke avhør	9

Graden av fornærmede-utfordringene i saksbehandlingen er forskjellig for de ulike idealtypene av voldtekt. Antakelig kan dette tolkes som uttrykk for variasjoner mellom typene hva gjelder fornærmedes motivasjon. Denne kan påvirkes av flere forhold: 1) Selve hendelsens karakter og fornærmedes opplevelse av krenkelsen, 2) fornærmedes livssituasjon, 3) fornærmedes tillit til politi og rettssystem og tro på den strafferettslige løsningsrammen, 4) foreliggende alternative, utenomrettslige løsninger på konflikten enn den rettslige. Ikke minst virker det som reaksjonene fra overgriperen og den krenkede primære sosiale nettverk og venner har stor innvirkning.

Et trekk som er forsterket gjennom undersøkelsene av anmeldelsene de siste 10 årene er at utenforstående, vitner eller andre som møter en oppskaket fornærmede, griper inn i situasjonen og tilrår vedkommende til å reise til voldtektsmottak eller politiet eller bringer henne dit selv. Den påståtte tendensen til at utenforstående ikke lenger bryr seg eller griper inn overfor voldtekts ofre framkommer ikke i politiets data. I flere av disse tilfellene der utenforstående har tolket hendelsen som voldtekt, konkluderer den fornærmede i løpet av avhøret med at hun ikke mener at hun har opplevd voldtekt og derfor ikke ønsker å anmelde forholdet. Hun begjærer heller ikke at det reises tiltale mot en gjerningsmann i saken.

Tabell 61: Antallet anmeldte voldtekter til Oslo politidistrikt 2010 som har møtt fornærmede-utfordringer i saksbehandlingen, fordelt etter idealtyper. Hele tall og (prosent)

Utfordring i saksbehandling	Voldtektstyper				
	Festrelatert	Relasjon	Sårbarhet	Overfall	Annet
fornærmede-utfordringer	10 (16,1)	13 (27,7)	11 (28,9)	4 (16,6)	2 (13,3)
N (%)	62 (100)	47 (100)	38 (100)	24 (100)	15 (100)

Flest fornærmede-utfordringer finnes i relasjonsvoldtektene, og gjelder 13 (27,7%) av disse 47 anmeldelsene. Mange av utfordringene som oppstår her har sammenheng med at anmeldelsen kommer idet et kjæreste-/partnerforhold er nær ved å havarere. Når partene så kommer til forsoning og gjenopptatt forholdet – kanskje som følge av anmeldelsen - trekker fornærmede anmeldelsen tilbake. Det kan også hende at han blir truende og skrømmer henne fra å følge opp anmeldelsen.

Den høyeste andelen av fornærmede-utfordringer finnes imidlertid i sårbarhetsvoldtektene, der 11 (28,9%) av 38 anmeldelser møter slike hindringer. Disse har sannsynligvis å gjøre med de sårbare personenes uoversiktlige livssituasjon, som resulterer i at etterforsker ikke får tak i fornærmede, at fornærmede ikke svarer på henvendelser eller ikke ønsker å forklare seg. Noen av problemene kan antakelig også tilskrives at tidligere erfaringer med politiet har gitt vedkommende en usedvanlig lav terskel for anmeldelse eller en forhøyet mistillit til rettsvesenets evne til ivaretagelse og løsning. Selv om det er blant disse sårbarhetsvoldtektene noen av de groveste voldtektene skjer med bruk av våpen osv., kan den lave involveringen i etterforskningen fra fornærmedes side bidra til at saken likevel ender med henleggelse. Lavest andel av fornærmede-utfordringer oppstår i etterforskningen av festrelaterte voldtekter og av overfallsvoldtekter. Likevel gjelder dette for i rundt 16% av sakene. For disse fornærmede i festrelaterte voldtekter handler utfordringen ofte om vedkommendes høye ruspåvirkning og usikkerhet om hva som har skjedd. Mange vet ikke om de vil anmelde hendelsen, om de vil begjære påtale eller om de bør trekke denne. For de 4 anmeldte overfallsvoldtektene der politiet møtte fornærmede-utfordringer i saksbehandlingen, handler det i primært om at den fornærmede ønsket å legge hendelsen bak seg og forsøke å fortrenge overgrepene.

Anmeldelsesgrunner og nye forventninger til voldtektsbegrepet

Utfallet av etterforskningen, om anmeldelsen ender med henleggelse eller om det reises tiltale, kan påvirkes av fornærmedes målsetning med anmeldelsen. Flere av de utfordringer som oppstår under etterforskningen av voldtekter har å gjøre med usikkerhet og ambivalens hos fornærmede om anmeldelse av forholdet. Noe av dette kommer særlig til uttrykk i tilfeller der politiet blir tilkalt og de oppretter en anmeldelse for å sikre bevis eller pågripe gjerningspersonen. I etterhånd kan det vise seg at fornærmede hverken ønsker dette eller vil samarbeide. Men det foreligger lite teori og systematisk empirisk kunnskapsutvikling om hvilke push og pullfaktorene som motiverer fornærmede selv til/fra anmeldelse av voldtekt. Ei heller er det systematisert hvilke konsekvenser ulike kulturelle endringer i disse faktorene har for profilen på mørketall, anmeldelser og for henleggelsene. For å endre på dette må analysen anlegges et subjekt- og handlingsperspektiv på fornærmede. Hva er grunnene og motivene de fornærmede har når de anmelder saker? Et slikt perspektiv vil også kunne belyse de utfordringer og spenninger selve voldtektsbegrepet og –lovgivningen står under i en seksualkultur med kjønnsroller i sterk forandring og der tvang antar nye former.

Med dette spørsmålet åpnes et felt som lett kan forstås moraliserende. Det er imidlertid ikke ment å vurdere normativt om noen grunner til anmeldelse er bedre enn andre eller om noen ofre er mer verdige enn andre.⁶⁸ Det er heller ikke ment å legge ansvaret for henleggelse av voldtektssaker på den

---

⁶⁸ Se for eksempel Christie, N. (1985): The Ideal Victim, i Fattah, E. (ed.): *From Crime Policy to Victim Policy. Reorienting the Justice System*. MacMillan Press, s. 17-30.

fomærmede selv. I stedet vil det å få fram de ulike alminnelige grunnene til anmeldelse av hendelser som voldtekt, bidra til å fornye samfunnets og rettssystemet ensidige og muligens noe statiske bilde av voldtekt. Det kan bidra til å skifte ut bilde av fomærmede som objekt rammet av en skjebne, med et perspektiv på henne som et aktivt, viljestyrt og mestrende subjekt i sitt eget liv.

Det har vært vanlig å understreke det store mørketallet på feltet og anmeldelsesprosenten varierer tradisjonelt mellom 10 – 15 % av samtlige tilfeller.⁶⁹ Følsomheten ved seksuelle temaer bidrar til at egen skyld- og skamfølelsene har vært større ved seksuelle overgrep enn ved andre lovbrudd. Videre omhandler denne typen lovbrudd ofte nære primærrelasjoner som man vet at hemmer anmeldelsestilbøyeligheten. Frykten for represalier er blant annet til stede i slike relasjoner. I tillegg er sosiale medier idag med på å utvide feltet der ”rykter” kan spres. Represaliene kan derfor slå kraftigere ned i ens sosiale nettverk i dag enn for få år tilbake.

En del av de nye tendenser i årets rapport omhandler mulige bevegelser i motivasjonsgrunnlaget for anmeldelse av voldtekt. De svært utslørte beskrivelsene og den direkte talen som mange av de fomærmede kommuniserer med i anmeldelsene i 2010 kan tolkes som uttrykk for at skammen og hemmeligholdelsen, som tidligere var alminnelig overfor seksualitet, i dag ikke preger bildet i samme grad – i alle fall ikke for alle gruppene som anmelder. Dette gjelder hovedsakelig for festvoldtekter og relasjonsvoldtekter. Det er grunn til å tro at lavere skamfølelse kan øke anmeldelsestilbøyeligheten for disse gruppene.

Hva som beskrives i anmeldelsenes åpne og direkte språk gir også et inntrykk av at kvinners og menns rolle- og handlingsrepertoar på den seksuelle scenen er blitt mer variert og eksperimentelt i løpet av tiårsperioden politiets undersøkelser gjelder, ikke minst for de unge kvinnene. Dette kan ha sammenheng med at mange i generasjonen av unge voksne i dag har vokst opp med åpen tilgang på internettporno, lett tilgang til prevensjonsmidler og angrepiller, seksualiserte uttrykk i mote, medier og underholdningsindustri. Uansett grunn vil likestilling og liberalisering raskt kunne virke inn på både hva som oppleves av overgrep og hvordan disse tolkes, anmeldelsesprosenten, mørketallsproblematikken og profilen på de anmeldte forholdene.

Den usikkerhet og ambivalens som kommer til uttrykk i materialet fra 2010 når det gjelder fornærmede-utfordringer og holdning til det å anmelde voldtekter, kan være forbundet med liberaliseringen, kommersialiseringen og egaliseringen av den seksuelle kulturen. I gjennomgangen av anmeldelsene for 2010 har vi forsøkt å systematisere noen av de motiver som synes å ha ligget til grunn for henvendelsen til politiet. Motivene bidrar til å synliggjøre hvorfor aktører henvender seg til politiet med erfaringer som innenfor denne juridiske konteksten tolkes og kodes som voldtekt, men muligens også hvorfor mange blir

---

⁶⁹ Se blant annet NOU 2008:4. *Fra ord til handling. Bekjempelse av voldtekt krever handling*. Oslo: Departementenes servicesenter, informasjonsforvaltning.

-Pape, Hilde & Stefansen, Kari (red.) (2004): *Den skjulte volden? En undersøkelse av Oslobefolkningens utsatthet for trusler, vold og seksuelle overgrep*. Rapport 1/2004. Oslo: Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress

- Haaland, Thomas, Clausen, Sten-Erik & Schei, Berit (2005): *Vold i parforhold – ulike perspektiver*. NIBR-rapport 2005:3. Oslo: Norsk institutt for by- og regionforskning.

henlagt. I flere anmeldelser kan det være sammensatte grunner til at fornærmede anmelder. Listen nedenfor er tentativ og forskning etterspørres som kan utfylle bildet av anmeldelsesgrunner.

Tabell 62: Fornærmedes beveggrunner for å kontakte politiet – tolket ut fra avhør og opplysninger i voldtektsanmeldelsen

Rettslig støtte/rettferdighet	Individuell emosjonell støtte	Praktisk relasjonell støtte
Kreve rettferdighet for uretten gjort mot en	Markere hvor ens egen grense for moral og toleranse går	Få klarhet i saksforhold (under rus)
Melde fra om kriminell handling for samfunnets rettshåndhevelse/straff	Gjenopprette selvrespekt og verdighet i egne øyne	Formidle underkommunisert/latent budskap til den andre
Bidra til å stoppe en overgriper fra gjentakelse	Steg i terapeutisk prosess	Gjenopprette respekt før/etter ryktespredning i sosiale medier
Få tilgang på beskyttelse	Få oppmerksomhet og sympati	Kamuflere egen utroskap som voldtekt/ansvarsfraskrivelse
Få mulighet til voldsoffererstatning	Hevn	
Andre anmelder forholdet		
Politiet anmelder forholdet		

Både når det gjelder festrelaterte voldtekter og relasjonsvoldtekter, men til en viss grad også sårbarhetsvoldtekter, virker det som om flere fornærmede anmelder hendelser som voldtekt der de selv har vært aktivt utagerende og prøvd ut seksuelle grenser og teknikker. Mange synes i dag å oppsøke situasjoner og nye arenaer for sex. De er aktive på hittil relativt ukjente markeder for seksuelle kontakter, både på Internet og i det virkelige livet. Enkelte er usedvanlig alkohol- og/eller ruspåvirket i disse sammenhengende. Selv der det ikke er uttrykt eksplisitt i anmeldelsene, kan en bakenforliggende uro og motivasjon for anmeldelsene være knyttet til trusler om publisering av kompromitterende bilder/opptak i sosiale medier på Internet. Slike trusler kan være framsatt som utpressing eller som ren maktdemonstrasjon. Men de kan også være uttalte og innbilte og et utslag av den uro og utrygghet fornærmede føler overfor den andres vilje og hensikter. Under den seksualiserte, liberale overflaten på dagens kjønnsmarked synes det å foreligge en mistillit, dels forbundet til sosiale medier og dels til høyt alkoholinntak/blackout.

Det må samtidig understrekes at de fleste anmeldte voldtekter er slike som den fornærmede husker. Hun kan beskrive både hendelsesforløpet og overgrepshandlingene. For de som anmelder relasjonsvoldtekter handler det ofte om å få markert en grense, ikke bare for seg selv, men også overfor partneren. Anmeldelsen kan dessuten være et skritt på veien til å sette strek, få hjelp til å avslutte forholdet og få anerkjennelse for den urett vedkommende har vært utsatt for. Anmeldelsen representerer en markering av og støtte til hennes åpenbare og legitime rett til egen identitet og vilje. Flere av disse har levd med voldsalarm og voldtektshistorien kan ha kommet fram under inngivelse av en voldsanmeldelse.

Det høye antallet henleggelses saker leses imidlertid som tegn på at voldtektsanmeldelsene i dag ikke bare er vanskelige å etterforske, men tidvis også fyller funksjoner utover den strafferettslige intensjonen

om å forfølge åpenbare overgrep. Det samlede inntrykket er at anmeldelsesmotiv avspeiler enkelte fornærmedes ambivalens til egen rolle i den seksuelle kulturen, usikkerhet om egne grenser, andres motiver, ønsket om klarhet i hendelsesforløpet, behov for å gjenopprette selvrespekten i egne øyne og behov for trygghet eller forsikring.

Voldtektsanmeldelser synes i noen enkelte tilfeller å ha blitt en ressurs å benytte når den stilltiende og underforståtte forhandlingsrelasjonen mellom potensielle seksualpartnere ikke har fungert. Under- eller feilkommunikasjon og utrygghet eller misforståelser om den andres intensjoner grunnet for høyt inntak av rusmidler, ambivalente følelser hos partene og/eller kulturell inkompetanse, kan ha bidratt til et seksuelt hendelsesforløp man angret eller ikke selv forstår. Noen synes å oppleve en spenning mellom dette nye seksuelle landskapet og mer tradisjonelle ønsker om følelsemessige forpliktende bånd. Det kan virke som om noen av de som anmelder voldtekt selv har handlet overskridende overfor sine egne grenser, men samtidig har hatt implisitte, uuttalte forventninger om gjensidighet, respekt og kjærlighet. Anmeldelsen representerer da et kontant svar på manglende oppfølging og følelsemessig engasjement fra den andres side. Disse anmeldelsene åpner opp en forventning til selve voldtektsbegrepet om å inkludere hendelsesforløp med overflatisk, forbruksaktig seksualitet fra den andres side. Den som mente noe på et dypere følelsemessig plan mener seg utnyttet eller manipulert.

For de som var svært ruspåvirket i møtene på byen og nachspiel, og som ikke kan gjenerindre hendelsesforløpet, blir anmeldelsen en anledning til å få større klarhet i saksforholdet. Det er mulig at profilen for de anmeldte voldteksttilfellene i økende grad gjenspeiler slike behov for gjenoppretting av eget selvilde og for større klarhet. I flere av disse tilfellene må gjerningsmannen ha vært klar over at han utnyttet en person som ikke var i stand til å protestere, men som åpenbart ville ha gjort det. I enkelte av tilfellene er hendelsesforløpet og valgsituasjonen mindre klar. Anmeldelsen symboliserer da den grensen kvinnen mener hun ville ha satt dersom hun hadde vært nykter og i stand til å handle. Man forventer dermed at det juridiske voldtektsbegrepet skal fungere som slik symbolsk forsinket grensesetting, hvilket det med bestemmelsen om grov uaktsomhet også kan gjøre. En ytterlighet av forventninger til voldtektsparagrafens forsinkede symbolfunksjon er når den brukes til projisering av ansvar. Dette gjelder særlig når fornærmede angret sine handlinger og trenger en syndebykk som kan ta ansvaret for det man har vært med på. I materialet oppstår dette gjeme i forbindelse med egen utroskap. En ennå mer vidtgående bruk av voldtektsanmeldelse som forsinket grensesetting oppstår når den brukes proaktivt for å forhindre krenkende ryktespredning eller utlevering av bilder på Internet eller for å få slik ondsinnet hets omdefinert til overgrep.

Vi har over sett at henleggelsesfrekvensen for voldtektsanmeldelser ofte kan tilskrives voldtektens egenart. I tillegg kan det virke som om henleggelsene fungerer som et filter når anmeldelse blir en reaksjonsform på fornærmedes usikkerhet, ambivalens, skuffelse, anger, misforståelser og manglende handlingsevne i seksuelle relasjoner. Dette gjelder især for noen av de festrelaterte voldtektene og relasjonsvoldtekter. I flere tilfeller kan anmeldelsene da fortolkes som uttrykk for den nye generasjonen kvinners krav til seksuelle relasjoner og forbindelser. Anmeldelsen forteller om deres grense for toleranse og forståelse av tvang. Dermed forteller anmeldelsene også hvilke forventninger de har til voldtektsbegrepet i den liberaliserte seksualkulturen.

Målet om å oppnå lavere henleggelsesfrekvens kommer disse nye kvinnene i møte, men utfordrer rettssikkerheten til gjemingspersonen og menn. Muligens innebærer det også en utvanning av voldtektsbegrepet og den beskyttelse dette instituttet har representert for de som opplever mer entydige tvangs- og voldsformer i overgrep. I så fall kan målet om å redusere henleggelsesfrekvensen for å imøtekomme de liberale aktive kvinnenes nye krenkelseserfaringer også støte mot rettsvetnet for mer ”tradisjonelle” voldtektsofre.

Det kan videre stilles spørsmål ved om målet om å redusere mørketallet og få flere til å anmelde voldtekt, bør nyanseres. Gjennomgangen viser at dette målet fremdeles er relevant for flere av voldtektstypene, ikke minst for relasjonsvoldtekter der kvinnen lever i et tvangsforhold over tid. Antakelig er mørketallet her fremdeles høyt. Selv om de skadelige effektene av krenkelser kan være store også i tilfeller der fornærmede selv aktivt har tatt steget ut i et seksuelt utfordrende terreng, kan det være andre tiltak eller ordninger som bedre kan bidra til at disse utsatte får egnet hjelp og støtte. Dersom anmeldelse benyttes som terapeutisk ordning for å bøte på effektene av en manglende kommunikasjon og forståelse mellom seksualpartnere i dag, bør også belastningen ved å anklages for voldtekt og skammen dette medfører for den anklagende, med i vurderingen. Overfor tilfeller der den fornærmede ikke kan gjenrindre noe av hendelsesforløpet og der anmeldelsen synes brukt som måte å projisere ansvar og skyld på, kan man neppe opprettholde målsetningen om lavere henleggelsesfrekvens uten at det truer anklagedes rettssikkerhet. Også der kvinner har vært aktive deltakere til den seksuelle forbindelsen – bevisst eller ubevisst – kan imidlertid traumene være store, men rettsapparatet besitter ikke nødvendigvis egnede verktøy for å imøtekomme hennes behov.

Samlet peker situasjonen på at det juridiske voldtektsbegrepet kan være for statisk og viktoriansk forankret til å fungere som et verktøy for rettferdighet overfor krenkede i en liberalistisk seksualkultur. Dagens krenkelser som anmeldes under voldtektsparagrafen, handler fremdeles ofte om tradisjonelle ofre og gjemingsmenn. I tillegg handler det om aktive kvinner som føler seg manipulert ut over sine grenser, utnyttet og ikke respektert. Når brudd i forventninger om gjensidighet og engasjement, om utrygghet og mistillit til partner bringes til rettssystemet, kan de i noen tilfeller utfordre menns rettssikkerhet. Man kan spørre om dagens lovverk er tilstrekkelig tilpasset for å møte endringene i seksualkulturen.

Oppsummerende om voldtekt i den globale byen

Innledningsvis i rapporten pekte vi på problemstillinger som har vært sentrale i den offentlige diskursen om voldtekt gjennom året 2010. Materialet fra voldtekter anmeldt til Oslo politidistrikt 2010 har gitt grunnlag for følgende konklusjoner for disse spørsmålene:

➤ Oslo en voldtektshovedstad?

Sammenlikninger mellom nasjoner av omfangstall for anmeldt kriminalitet er komplisert. Lovgivning, velferdsstatlige ordninger, kulturelle og juridiske definisjoner varierer og påvirker tallene. På et generelt og overflattisk nivå virker det imidlertid som om Oslo er den skandinaviske hovedstaden med lavest risiko for å oppleve voldtekt. Oslo er en global by som tiltrekker seg folk fra periferien, andre deler av Norge og fra andre land, både som arbeidsmarked, utdanningssted, ferieby og forlystelsessted. I denne globale storbyen finnes en kompleks sammensetning av befolkningsgrupper langs både materielle, kulturelle, ideologiske og politiske akser. Rommet for misforståelser, uheldige og mislykkede møter blir da stort og sett i denne konteksten representerer 189 anmeldte voldtekter, dvs. 32,2 voldtekter per 100 000 innbygger, et relativt lite antall. Risikoen for å oppleve voldtekt er knyttet til spesielle sosiale kontekster og hendelsesforløp og forsterkes i relasjon til fester med høyt alkoholinntak/ ruspåvirkning, til spesielle primærrelasjoner og til spesielle sårbare livsstiler. Risikoen for å oppleve voldtekter utenom dette, som overrasker en plutselig og meningsløst, er 4 per 100 000. Risikoen for å utsettes for personran og vold synes betydelig større risiko, men er ikke like kjønnsespesifikk. Utviklingen av voldtekter over tid synes svakt økende men kan antakelig delvis forklares med endret anmeldelsestilbøyelighet. Antallet anmeldelser sank fra 2009 til 2010. Det synes ikke være noen grunn til alarmberedskap.

➤ Ekstra risiko med utlendinger?

Oslo er en globalisert by i den forstand at den er et samlingspunkt for verdens verdier, både med hensyn til kapital, varer og mennesker. Oslo er et knutepunkt for et bredt spekter av aktiviteter og transport og mange mennesker er tilreisende og på gjennomfart fra flere kontinenter i tillegg til den mangfoldige befolkningen som bor her. Grove generaliseringer om at Oslos voldtektsmenn er utlendinger og i hovedsak muslimer, er både feilaktig, utlittrekkelig og uheldig. I alt 3/4 av de 152 kjente gjerningsmennene som ble anmeldt i 2010 har europeisk statsborgerskap, i all hovedsak norsk. Halvparten har etniske røtter i Europa og igjen hovedsakelig Norge. De øvrige gjerningsmennene hadde herkomst fra ulike kontinenter og land. Utenom Norge som den vanligste landbakgrunnen med 50 gjerningsmenn, var 9 fra Pakistan, 8 fra Irak og 7 fra Litauen for å nevne de største gruppene. Den etniske profilen på gjerningsmenn varierer innenfor de ulike lovbruddene og voldtektstypene, men forskjellene er samtidig så små at det snarere er likheten som er påfallende. For samtlige voldtektstyper unntatt overfallsvoldtekt er europeiske gjerningsmenn i flertall, hvorav flest norske. Overfallsvoldtektene omhandler imidlertid kun 5 identifiserte, unike personer. Disse har utenlandsk opprinnelse, men 2 var svært unge (under 18 år) og 2 hadde alvorlige psykiatriske diagnoser og kan ikke regnes som representative for sin etniske kultur. Gjerningspersonene som ikke er identifisert i de øvrige 16 overfallsvoldtektene, beskrives både som av norsk/europeisk, afrikansk/mørkhudet, og asiatiske utseende. Hvor mange forskjellige personer dette utgjør er ikke mulig å si siden overfallsvoldtektsmenn ofte begår flere overgrep. Den mest markante forskjellen mellom norske og ikke-norske gjerningsmenn er aldersprofilen. Gjennomsnittsalder for ikke-norske gjerningsmenn er

26,7 år, hvilket er betydelig lavere enn snittalder for norske voldtektsmenn (35 år). Voldtektsanklager er et langt mer aldersspesifikt problem for utenlandske menn enn for de norske. Dette kan forklares på mange måter og kan blant annet ha med de mange unge utenlandske mennenes enslige tilværelse i Oslo å gjøre. Anmeldelsestilbøyeligheten kan dessuten være høyere når seksuelle krenkelser erfares i relasjoner til fremmede enn når det skjer med personer man kjenner både personlig og nettverket til.

➤ Endring i seksualkultur bak voldtektsbegrepet?

Skarpe motsetningsfylte bilder av kvinner som uskyldige ofre og menn som drevet av dyriske drifter er sterkt forbundet med begrepet voldtekt. Begreper som ”overfallsvoldtekt” og ”gruppevoldtekt” forsterker dette inntrykket. Noen av hendelsene som anmeldes til politiet som voldtekt er dramatiske og har likhetstegn med stereotypiene, men variasjonene er store når det gjelder hendelsesforløp og innhold i de anmeldte voldtektene. Mange skjer i relativt hverdagslige sammenhenger, relasjoner og forhandlinger som mange kjenner igjen fra egne liv. Andre skjer i sammenhenger som er historisk nye og på arenaer som er fremmede for den eldre generasjonen. Atter andre skjer i svært spesielle situasjoner der det kan være vanskelig for de fleste å forstå både den fornærmedes motiver og rasjonaliteten bak gjerningsmannens handlinger. Det er tendenser til et nytt innhold bak voldtektsbegrepet som avspeiler nye forventninger til hvordan seksuelle forbindelser skal være og hva som skal betraktes som tvang. Relativt ofte er det en svært aktiv kvinnerolle som framtrer i anmeldelsene som inngis og endringene i skam og i liberal holdning har vært store i løpet av det tiåret undersøkelsene har pågått. Mange av voldtektene synes forbundet til problemene de unge kvinnene og mennene i dag har med å finne grensene for egen seksualitet, respektere disse og samstemme dem med hverandre. Anmeldelsene synes i økende grad å være en måte å markere egen grense på og gjenvinne selvrespekten i etterhånd av en seksuell relasjon man opplever som krenkende. Trusselen om at det er tatt kompromitterende bilder som kan legges ut på Internet og i sosiale medier er ny. Noen anmeldelser handler om at man angår for det man har gjort, enkelte også om å projisere eget ansvar over på andre.

➤ Økning i anmeldelsesandelen – et generelt mål?

Fremdeles er voldtekt en form for lovbrudd som er beheftet med store mørketall. Især gjelder dette voldtektene som skjer mot kvinner som lever i mishandlingsforhold og som av skamfølelse, frykt for represalier og av lojalitet til partner ikke tørr å anmelde. Det er fremdeles behov for åpen og aksepterende holdning fra politiets side overfor de fornærmede som anmelder voldtekt slik at anmeldelsesterskelen holdes lav for denne gruppen. Denne lave terskelen kan imidlertid også bidra til at andre typer hendelsesforløp lett anmeldes til politiet. Det er grunn til å tro at den sterkt liberaliserte seksuelle kulturen har medvirket til å øke anmeldelsesfrekvensen for enkelte hendelser. Skamfølelser er ikke framtreddende i disse tilfellene. Noen av disse handler om krenkelser av en ny type, som ikke nødvendigvis tilfredsstiller kravene til voldtekt slik de per i dag er definert i straffeloven. Det kan derfor være et behov for å nansere og spesifisere målsetningen om økning i voldtektsanmeldelsene.

➤ Henleggelsesmengden for høy?

De fleste saker som henlegges synes å ha med sakenes egenart å gjøre. De henlegges på grunn av bevisets stilling, men gjerne etter omfattende og grundig etterforskning. I flere tilfeller har etterforskningen blitt gjort til tross for utfordringer i politiets samarbeid med fornærmede. Kvinne-dominansen om at den høye graden av henleggelse kan skyldes en lav terskel mot anmeldelse av ulike hendelsesforløp som

voldtekt, kan også få også en viss støtte i dette materialet. Selv om dette ikke gjelder majoriteten av saker, anmeldes det i tråd med den liberaliserte seksualkulturen også en del krenkelser som ikke tilfredsstiller det tradisjonelle voldtektsbegrepet. Anmeldelsene representerer noen ganger en forsinket grensesetting. Å senke henleggelsesfrekvensen for disse vil kunne innebære en trussel mot menns rettsikkerhet. Det er imidlertid behov for et nyansert bilde av krenkelsene som anmeldes og motivene for å anmelde. Tvang, press og makt kan anta nye former i en sterkt liberalisert seksualkultur med aktiv kvinner og til dels speilvendte roller med hensyn til grad av aktivitet, samt med it-teknologi og sosiale medier. Muligens bidrar det viktorianske forankrede voldtektsbegrepet til at nye former for krenkelser lett defineres ut som ”ikke voldtekt” og henlegges. Det kan være grunn til å spørre om både dagens lovverk og støtte-/behandlingstilbud er tilstrekkelig tilpasset for å møte endringen i seksualkulturen.